



## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

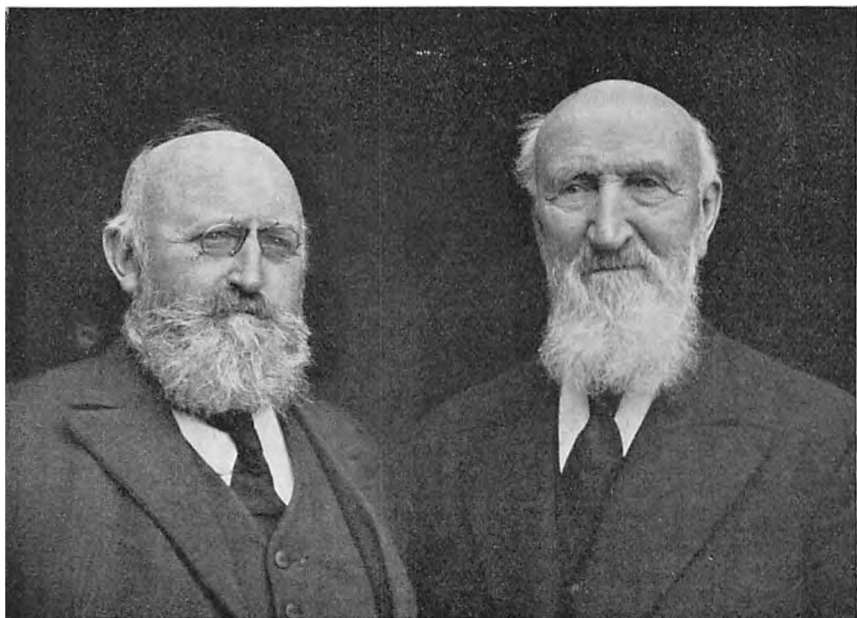
P. LASSEN,  
STRUKSTRUP

# ANGELBOMINDER

FØR OG EFTER VERDENSKRIGEN



KØBENHAVN · MCMXXXII · FLENSBORG  
SLESVIGSK FORLAG  
GRÆNSEFORLAGET



P. LASSEN

H. LASSEN

Strukstrup i Sydslesvig

P. LASSEN,  
STRUKSTRUP

# ANGELBOMINDER

FØR OG EFTER VERDENSKRIGEN



KØBENHAVN · MCMXXXII · FLENSBORG  
SLESVIGSK FORLAG  
GRÆNSEFORLAGET

---

Trykt i A.-S. »Flensborg Avis's« Bogtrykkeri, Flensborg.

## AF MINE LIVSERINDRINGER

**N**AAR jeg føler mig tilskyndet til nu at skrive en Del af mine Erindringer ned, saa er det, fordi Mødet i Aabenraa den 17. November 1918 smed mig ind i noget, som jeg aldrig havde drømt om at skulle være nødt til at befatte mig med, nemlig Deltagelse i aktiv Politik, og dette Mødes Følger har forvoldt, at jeg lige siden indtil den Dag idag vedblivende har maattet følge denne Linie. Selv om det er givet, at jeg ikke har kunnet komme til at indvirke paa Udviklingen i den første Tidsperiode, saa har mit Virke senerehen dog forhaabentlig sat saa meget Spor, at naar Historieskrivningen engang i Fremtiden skal til at fæstne dette Afsnit til Papiret, det vil vise sig nødvendigt at føje dette med ind for at faa det virkelighedstro Helhedsbillede frem. Først og fremmest med denne Mulighed for Øje og til

denne Brug ønsker jeg at fæste disse Optegnelser til Papiret, og haaber, at de vil kunne komme til at gjøre Fyldest.

For at kunne faa et nogenlunde tilfredsstillende Hele frem, vil jeg behandle og sammenstille efterfølgende tre Afsnit.

- I. Familien Lassen, især denne i Forbindelse med Strukstrup.
- II. Tidsrummet indtil 17. November 1918.
- III. Fra 17. November 1918 indtil Nutiden.

FAMILIEN LASSEN, ISÆR DENNE I FORBINDELSE  
MED STRUKSTRUP.

Gaarden her i Strukstrup kjøbtes i 1793 af min Tipoldefader, Hinrich Matzen, født 1744 i Brodersby ved Mysunde, død den 12. Aug. 1810. Han var gift med Anna Elisabeth Klinker, født 1759 i Fysing i Kahleby Sogn, ogsaa beliggende ved Mysunde, død den 21. Maj 1826. Indtil 1793 boede de i Geelbyholt i Brodersby Sogn. Ægteparret havde ingen Sønner, kun 5 Døttre. Den ældste af disse, Christina Garderuth, født den 28. Aug. 1784, død den 26. Juli 1858, blev den 30. Okt. 1807 gift med min Oldefader, Peter Lassen, født den 20. Marts 1771 i Bredbøl, Sønderbrarup Sogn, død den 10. Nov. 1823, og disse to overtog saa Gaarden. Paa Gaarden i Bredbøl havde Peter Lassens Bedstefader, Las Detlefsen, født 1688 i Brarupholt, Nørrebrarup Sogn, død den 6. Sept. 1856, giftet sig ind den 30. Sept. 1725 til Maria Asmussen, født i Dec. 1703, død den 18. Aug. 1783. Min Bedstefader Detlef Johann Lassen blev her saa født den 31. Juli 1808 som disses første og eneste Barn. Han døde den 1. Nov. 1900. Han var 2 Gange gift, med 2 Halvsøstre fra Bredbølholt i Sønderbrarup Sogn, første Gang den 20. Nov. 1835 med Catharina Dorothea Petersen, født den 14. Okt. 1809, død den 16. Okt. 1836 (1 Barn), anden Gang den 8. Dec. 1833 med Christina Margaretha Thomsen, født den 26. Aug. 1818, død den 6. April 1886. I dette Ægteskab var der 4 Børn, hvoraf Fader, født den 21. Sept. 1839, er det ældste. Da Fader var saa gammel, at han kunde overtage Gaarden, syntes Bedstefader, at han selv var for ung endnu til at gaa paa Aftægt. Han vilde endnu vedblivende have en Ejendom selv. Han kjøbte saa og overtog (Juni 1864) Gaarden »Tostrup-Hovedgaard« i Øls Sogn, Hindsted Herred, Aalborg Amt, beliggende lige uden for Hobro. Denne solgte han i 1873 og kjøbte Gaar-



den »Vesterris« i Testrup Sogn, Rinds Herred, Viborg Amt, ca. 3 Mil nordvest for Hobro. Denne solgte han saa i 1882, og kom den 1. Sept. nævnte Aar hjem paa Aftægt. Fader var efter endt Skolegang i 1856/57 Elev paa Rødding Højskole, i 1862 Soldat ved 12. Bataillon i Fredericia, og fra November 1863 til Krigens Slutning i 1864 var han indkaldt ved 12. Regiment. Hjemkommen fra Krigen overtog han straks Gaarden og blev den 10. Maj 1865 gift med Marie Christine Claussen, født den 12. Januar 1843 her i Byen, Datter af Kroejer og Kjøbmand Bendix Claussen, født den 1. Marts 1814 i Borne (ved Slien), død den 23. Aug. 1897, og Hustru Christina Dorothea, født Marxen, født den 11. Nov. 1813 i Kaltoft, Borne Sogn, død den 10. Aug. 1887, gift den 18. April 1840. Af 9 Søskende var Moder den næstældste. Fader opterede 1867 for Danmark og er vedbleven at være Optant. For et Par Aar siden modtog han Danebrogsmændenes Hæderstegn, en Udmærkelse, som Bedstefader forresten ogsaa havde modtaget allerede før 1864. Jeg blev født den 18. Febr. 1866, som den ældste af 8 Sødskende. Efter endt Skolegang var jeg i 1884/85 Elev paa Aagaard Højskole ved Oversø (Forstander H. M. Tofte), og i 1896/97 paa Dalum Landbrugsskole. Den 12. Jan. 1909 blev jeg gift med min Kusine Frieda Dorothea Claussen, født 5. Maj 1882 i Lindbjerg, Fahrensted Sogn. Vi har 4 Børn. Man kan altsaa med Føje sige, at hele Familien staar med begge Ben i sønderjysk, sydslesvigsk, i angelsk og i en særlig udpræget Grad i sydangelsk Jord.

---

## II.

TIDSRUMMET INDTIL 18. NOVEMBER 1918.

Jeg er født lige kort efter, at hele Sønderjylland eller Slesvig maatte gaa ind under Fremmedherredømme, og det tilmed i et af de Sogne, hvor dansk Vanrøgt gjennem Tiderne, begyndt allerede for Aarhundreder siden, havde forvoldt Modersmaalets Tilsidesættelse til Fordel for det fremmede tyske Sprog. Det maa da være klart, at dette Sogn tilligemed andre ligestillede Sogne og Egne bød de bedste Betingelser for at kunne give Befolkningen en for Erobrerens Formaal tilpas tilsløret Historieundervisning, idet Befolkningen her allerede havde lært og brugte Erobrerens Sprog, men næsten glemt sit eget Modersmaal. Det maa derfor være klart, at jeg kom til at vokse op i en Befolkningsdel, der, jo længere vi fjærnede os fra 1864, des mindre kom til at sidde inde med et korrekt Indtryk af sin egen Fortid og Afstamning, og for de yngre Slægtleds Vedkommende næsten over hele Linien var blottet for enhver Forbindelse med Fortiden. Det, der i Skolen blev serveret os som slesvigsk Hjemstavnshistorie, var enkelte passende Stykker af vor virkelige gamle Historie, reven ud af sin Sammenhæng, og puttet ind i den brandenborgske og prøjsisk-tyske Historie, tilligemed den for knap 100 Aar opstaaende og begyndende slesvig-holstenske Historie. For Eksempel, Historien om Knud Lavards Drab blev gjengiven saadan, at det maatte vække det Indtryk, endskjøndt det ikke blev sagt med rene Ord, at Danskeren Magnus slog Slesvigeren Knud Lavard ihjel for at komme i Besiddelse af det tyske Land Slesvig. (Som et Kuriosum kan jeg herved indskyde, at lige efter at jeg havde skreven ovenstaaende Sætning, opdagede jeg, at det netop er paa 800 Aars-Dagen for Drabet, 7. Januar 1931, at jeg fik den skreven.) Andre Eksempler kunde nævnes.

At vi Sødskende ikke blev reven med ned af Fortyskningsbølgen efter 1864 ligesom den øvrige større Part af Syd-slesvigerne, skyldes vel i første Linje den Omstændighed, at Bedstefader allerede fra førend Krigens Slutning 1864 og indtil 1882 af de allerede i første Afsnit nævnte Grunde kom til at bo i Jylland og at Fader i 1867 opterede for Danmark. Disse to Ting vedligeholdte alligevel en vis Forbindelse med det Danske. Foruden jævnlige Besøg fra begge Sider kunde det sommetider ogsaa blive til længere Ophold. Jeg og min 2 Aar yngre Søster var i 1870, i de første Maaneder af den tysk-franske Krig, paa Tostrup-Hovgaard. Fra Oktober 1888 til April 1879 var jeg hos Bedsteforældrene paa Vesterris. I dette halve Aar lærte jeg det første Dansk.

For mit personlige Vedkommende kom desforuden dette til, at min kritiske Sans temmelig tidlig var vakt. Jeg kunde allerede i de sidste Skoleaar sommetider finde paa at give mig til at debattere en Sag med Læreren og forfægte min egen Mening om den overfor ham. Hjemstavns-historieundervisningen, saadan som den blev given, kunde heller ikke ret længe staa for min Kritik. Jeg opdagede temmelig snart, at der blev Huller i den, som jeg ikke rigtig kunde faa fyldt. Fra Fader, til hvem jeg i denne Anledning henvendte mig med Spørgsmaalet om, hvad der kunde være ivejen dette Sted, fik jeg det, forresten meget fornuftige, men ikke meget oplysende Svar: »Ja, min Dreng, gaa Du hen og studer vor egen slesvigske Hjemstavns-historie grundig igjennem, saa vil Du nok finde det!« Da nu ikke alene Historieundervisningen, men ogsaa Geografi var de to Fag, der interesserede mig mest af alle Skolefag, saa begyndte jeg allerede i de sidste Aar, da jeg gik i Skole, at benytte min Fritid til paa egen Haand at dyrke ovennævnte to Fag for den snævre Hjemegns Vedkommende. Geografien blev temmelig snart udvidet til at omfatte Slesvigs Topografi, samt, til Sammenligning, paa den ene Side Danmarks og paa den anden Side Holstens Topografi. Saadan blev jeg ved med at benytte min Fritid, ogsaa efter endt Skolegang, lige indtil Efteraaret 1918 uden at faa Lejlighed til at

bruge synderlig deraf og uden at vente, at jeg skulde faa synderlig Brug derfor. Da jeg saa omsider kom i den Situation at maatte gjøre Brug deraf, saa opdagede jeg til min største Forbavselse, at jeg var nødt til at bruge det først og mest til den Side, hvor jeg ikke havde ventet det, og hvor det, normalt, skulde have været utænkeligt, imod Nord.

Vi gaar nu over til at betragte det Spørgsmaal, hvordan min Omgang kom til at forme sig baade med de fortysskede Angelboere i snævrere Forstand, med de fortysskede Sydslesvigere i videre Forstand, og med de tyske Embedsmænd, paa det nationale Udviklingsstandpunkt, som jeg efterhaanden var naaet til. Dertil er at sige, at Forholdet var det bedst mulige, hvilket en Del Eksempler, som jeg senerehen skal nævne, vil være det bedste Bevis paa. Største Parten af Befolkningen hernede var vel dansk afnationaliseret. Den var bleven fortyssket uden i egentlig Forstand at være bleven tysk nationaliseret. Den var nærmest indifferent og følte sig ikke videre tilskyndet og oplagt til at optræde paa det nationale Livs Omraade. Derfor blev der ikke ret tidt Lejlighed til en national Debat. Men kom vi ind i saadan en, saa blev det ofte til en Debat fra den anden Side, gaaende nærmest i orienterende Retning, sjældent ind paa fanatisk nationalt tysk Omraade. Det samme var Tilfældet med de tyske Embedsmænd; naar en af dem en enkelt Gang begyndte at drøfte Politik, saa var det næsten altid udelukkende paa en orienterende Maade. Selv naar jeg, som det ogsaa kunde ske, for Eksempel paa Markedsdage i Slesvig eller Sønderbrarup, traf sammen med Folk fra Eckernförde, Rendsborg, Frederiksstad eller Husum-Egnen, og disse fik mit Navn at høre, saa viste det sig næsten altid, at de kjendte Navnet godt nok, thi næsten hver Gang lød det: »Naa, er De Danskeren fra Strukstrup?« Spørgsmaalet kom hver Gang uden nogensomhelst Brod i en Tone, som viste, at det fandtes helt naturligt. Den eneste, som jeg har truffen paa, der fandt mit Standpunkt fejl, og som hver Gang, naar vi traf sammen, skulde prøve, om han kunde faa mig omdannet fra dansk- til tysksindet, var

forhenværende Redaktør Jancke ved Angler Landpost i Sønderbrarup.

Efterhaanden, som vi kom længere frem i Tiden, blev jeg klar over, at det var uheldigt at bo her uden at være tysk Statsborger. Som Følge af, at Fader var Optant, var jeg jo heller ikke andet end dette. Man kunde jo aldrig vide, hvordan Udviklingen vilde forme sig, særlig med Henblik paa Stillingen paa de nationale Omraader. Selv om der ikke var overhængende Fare paa Færde foreløbig, kunde et rent Tilfælde faa Kampen til at antage alvorlige Former ligesom i Nordslesvig, og hvis det skulde blive Tilfældet, var det jo altid sikrest at have tysk Statsborgerret. Man kunde saa dog i alle Tilfælde ikke jages ud af sit eget Hjem. Jeg sagde dette til Fader og anmodede ham om at ansøge om tysk Statsborgerret. Han svarede: »Jeg vil ikke bede om det, der er min Ret.« Jeg sagde saa: »Hvis Du ikke vil, saa gør jeg det; thi vi maa være sikre paa, at dog mindst en af os har Fødderne fast paa Jorden her og ikke er udsat for at væltes her, maaske forarsaget ved en ren Tilfældighed.« Dertil svarede han: »Hvis Du holder det for rigtig, saa gør det.« Jeg ansøgte saa i 1894 om tysk Statsborgerret og fik den.\*) Hvordan Begrebsforvirringen blandt de fortyskede Angelboere kan være angaaende Dansk og Tysk, fik jeg ved denne Lejlighed et Begreb om. En af disse sagde nemlig til mig, da han hørte, at jeg havde søgt om og var bleven tysk Statsborger: »Naa, Du vil nu dog alligevel ogsaa blive tysk ligesom vi andre.« (Han mente af Sindelag.) Da jeg dertil svarede ham med nej, og gav ham ovenstaaende Forklaring, kom han med Spørgsmaalet: »Ja, men naar Du alligevel vil vedblive at være dansk-sindet, hvorfor flytter Du saa ikke til Danmark?«

De Folk heromkring, som jeg især søgte at faa en Samtale med, helst under fire Øjne, thi saa vovede de at udtale sig mest uforbeholden, var de herlevende gamle Soldater af den forhenværende slesvig-holstenske Armé. Mit Formaal ved disse

---

\*) Naturalisations-Dokumentet er udstedt 17. Decbr. 1894 og tilstillet mig 7. Jan. 1895.

Samtaler var at faa fastslaaet, af hvilke Grunde de enkelte var gaaet til denne og ikke til dansk Side. Næsten alle sagde de, at de var tvungen ind i de slesvig-holstenske Rækker. Af frivillige har jeg kun kunnet fastlaa et Par enkelte Stykker. Dette Faktum er det nødvendigt at fastslaa overfor visse Kredse nordpaa, hvis Røst ved Afgjørelsen 1918 til 20 idelig lod sig forlyde med, Sydslesvigerne har i 1848 frivillig sluttet sig til Holstenerne og har gjort Oprør imod deres eget Land og Folk. Hvordan denne Frivillighed saa ud, fremgaar vel bedst af det, vor gamle Smed her i Byen, August Nøhrn, paa mit Spørgsmaal om, hvorfor han var gaaet med til denne Side, sagde til mig. Han svarede mig med et Modspørgsmaal, saaledes lydende: »Hvad vilde Du have gjort, hvis der pludselig kommer en Vogn ind i Byen med Folk med skarpladte Geværer paa og idet de sætter dig Geværet paa Brystet, siger: Vil Du med, ellers skyder vi?« Saadan saa altsaa den Frivillighed ud, og jeg har faaet oplyst, at i mange Byer Sydslesvig over er det gaaet saadan. I nogle Byer har de ogsaa sendt Folk med et godt Snakketøj ind, som skulde snakke Folk fra Sans og Samling. Saadan var det gaaet en gammel Stenhugger, Claus Hahn, som jeg i 1889 i nogen Tid arbejdede sammen med for at sætte et Stendige op. Han gav mig ovennævnte Forklaring, idet han tilføjede: »De snakkede os den Gang fuldstændig dum og tosset. Havde jeg vidst det den Gang, som jeg ved nu, saa havde aldrig noget Menneske faaet mig med sydpaa.« Saa vidt mig bekjendt var der kun nogle faa af de Unge, der undslap Slesvig-Holstenernes Efterstræbelser. Her i Byen har jeg kun hørt om 3 Mand, der slap, 2 Brødre, Sønner af en Skrædder, og Bedstefaders Forkarl. Disse 3 lykkedes det at undslippe nordpaa.

I denne Forbindelse kan det vel være passende at give nogle Oplysninger om Tidsrummet 1851 til 1864; Oplysninger, som jeg har fra Fader og Bedstefader. Man hører jo stadigvæk fremsat den Paastand, ikke alene fra tysk, men ogsaa fra dansk Side, at Befolkningen i Sydslesvig i ovennævnte Tidsrum havde været meget utilfreds særlig paa Grund af de

danske Sproganordninger. Faders og Bedstefaders Udsagn gaar ud paa, at vel var der lige i Begyndelsen nogen Utilfredshed, men ikke nær saa meget, som Tyskerne nu vil have Folk til at tro, og som Danskerne saa trolig beder efter. Men inden ret længe havde denne Utilfredshed for største Delen fortaget sig, saa at i 1864 havde der allerede været Tilfredshed over hele Linien. Var 1864 ikke kommen, saa vilde der for længe siden ikke have været et eneste Menneske mere her, der vilde have talt om Utilfredshed. Hvordan herboende anderledes sindede saa paa Sagen, er en Udtalelse det bedste Bevis paa, som en af de faa slesvig-holstensk sindede, som boede her i Sognet var fremkommen med først i Tredserne og som her skal gjengives. Den lød: »Vi kan jo lade vore Børn undervise af Huslærer eller Guvernante, som vi vil, vi kan lade dem konfirmere paa tysk eller paa dansk, som vi vil, og Retssproget er jo tysk; hvad vil vi mere, vi har det jo godt.« I samme Forbindelse kan det bemærkes, at dette Sogn er det bedste Bevis paa, at Sprog og Sindelag langtfra altid følges ad; thi, som allerede nævnt, har Strukstrup Sogn allerede temmelig tidlig opgivet sit Modersmaal, ikke af Tilbøjelighed, men af praktiske Grunde, og taget Plattysk som Omgangssprog. Fader siger for Eksempel, at han her i Sognet kun har kjendt fem ældre Mennesker, der, naar de kom sammen, indbyrdes benyttede Modersmaalet. Den sidste af disse døde 1871. Men trods alt var Sindelaget i Sognet indtil 1864 saa udpræget overvejende dansk, at det af Omegnen kaldtes for Lille-Danmark. Alligevel blev det efter 1864 et saa let Bytte for Fortyskningsbestræbelserne, fordi, som allerede ovenfor nævnt, Tilstedeværelsen af Erobrerens Sprog allerede førend 1864 betydeligt lettede dem.

Naar jeg saa gaar over igjen til mine egne Oplevelser, idet jeg begynder med de Eksempler, der længere ovenfor er lovet, om det gode Samkvem med den øvrige Befolkning her nede, saa er der jo ogsaa allerede ovenfor sagt, i hvilke Baner en Debat i Regelen kom til at bevæge sig. De iøvrigt ret sjældne Tilfælde, hvor Modparten indtog et fanatisk tysk

nationalt Standpunkt, endte i Regelen med, at han blev hidsig, fordi han havde paataget sig at ville forsvare en Sag, der her i Sydslesvig, paa gammel dansk Jord, savnede den naturlige Grund at forsvares paa, hvorfor han før eller senere kom mere eller mindre i Knibe. Dette kunde de næsten aldrig staa for og blev hidsige. Naar det kom saa vidt, saa brød jeg uvægerlig hver Gang Debatten af med den Bemærkning: »Saa, nu holder vi op, nu bliver Du hidsig, nu er en videre Debat ørkesløs, nu begynder vi paa noget andet. Vi kan fortsætte, naar Du er bleven rolig igjen.« De øvrige Debatter, der kunde føres korrekt og i Ro, bragte i alle Tilfælde for mig det Resultat, at jeg fik et temmeligt godt Indblik i, hvilken Begrebsforvirring den tyske Historieundervisning havde foraarsaget i den sydslesvigske Befolkning. Hvorvidt mine Modstandere fra de enkelte Debatter har haft nogen nævneværdig Gavn af disse, er det jo naturligvis vanskeligt for mig at dømme om.

Som et Eksempel paa, hvor kritikløs den fortyskede Befolkning i Sydslesvig slugte alt, hvad der blev budt den fra tysk Side, kan nævnes efterfølgende Træk: I 1895, den 1. April, til Bismarcks 80 Aars Fødselsdag, var der rejst mange Mennesker til Friedrichsruh for at hylde ham, deriblandt ogsaa Folk her fra Egnen. Ved denne Lejlighed faldt fra Bismarcks Side den bekjendte Ytring om Slesvig og Holsten: »Dat möt wi hebben!« Bagefter mødte jeg en af Deltagerne her fra Egnen, Gaardejer Nicolaus Winter fra Ølsby. Jeg spurgte ham først om han havde staaet saa nær ved Bismarck, at han havde hørt ham fremsætte denne Ytring. Dertil svarede han Ja. Jeg spurgte saa: »Hvad tænkte Du Dig saa derved?« Han: »Ja, hvad skulde jeg da tænke mig særligt derved?« Jeg: »Altsaa, den Tanke slog Dig ikke, at Bismarck dermed tydeligt, endskjønt med andre Ord, sagde Jer, at det, som den tyske Historieundervisning fortæller os, ikke passer, at Slesvig er gammelt tysk Land, men fremmed, i dette Tilfælde altsaa gammelt dansk Land, thi kun det som man ikke ejer og vil have, er man nødt til at tage.« Han: »Den Tanke er ikke fal-



det mig ind, endskjønt nu Du siger det, ligger det snublende nær at opdage det logiske i den.«

Lad os derefter se paa nogle af Udtalelserne. Ikke sjældent, naar vi kom til et vist Punkt, kom det Spørgsmaal: »Ja, hvad er Du saa egentlig?« Derpaa svarede jeg hver Gang: »Jeg er hvad Historien lærer mig at være, i første Linie *Slesviger!*« Derpaa har jeg ikke kun een Gang, men flere Gange som Svar faaet det forbavsede Udbrud: »Ja, jeg er jo dog ogsaa *Slesvig-Holstener!*« Altsaa her havde den tyske Historieundervisning voldt, at de Paagjældende ikke havde mindste Forstaaelse for og Begreb om, at en Slesviger og en Slesvig-Holstener er to forskellige Begreber, og naturligvis ligesaalidt, at der er Forskjel imellem en Slesviger og en Holstener. Andre havde Historieundervisningen faaet paa-trykt den Opfattelse, at Slesvig var et gammelt tysk Land, som en Gang før i Tiden var bleven erobret af Danmark, (Aarstallet for denne Erobring havde den tyske Historieundervisning desværre glemt at give), og som i 1864 var bleven tilbageerobret. Dette ligger gjemt i følgende Spørgsmaal, som jeg ogsaa flere Gange har faaet stillet. Det lyder: »Sig mig nu engang, hvornaar, hvilket Aarstal har Danskerne egentlig erobret Slesvig fra Tyskerne?« Dette Spørgsmaal fik jeg endnu saa sent som i Julen 1918 af en her i Egnen født Skolelærer, da han i Juleferien var hjemme paa Besøg. Ham svarede jeg dengang nærmest med et Modspørgsmaal. Jeg sagde: »Sig mig nu, Johannes, hvordan tror Du egentlig at være istand til at give Dine Børn i Skolen en fyldestgjørende Undervisning i vor egen slesvigske Hjemstavns Historie, naar Du selv paa dette Punkt endnu er saa uklar, at Du er nødt til denne Forespørgsel. Ved Du virkelig ikke, at Slesvig er et Stykke gammelt dansk Land, der førend 1864 aldrig nogensinde har hørt til Tyskland?« Derpaa svarede han: »Min første Hjemstavns Historieundervisning har jeg faaet i en tysk Kommuneskole, ligesom Du. Hvordan den er, hvor oplysende den er og hvilken Værdi den virkelig har, behøver jeg altsaa ikke at forklare Dig. Du har jo selv faaet den sammesteds og kjender den til Bunds. Derefter har

jeg været paa et tysk Seminar, og dette gav Hjemstavnhistorien nøjagtig ligesaadan. Hvor skal jeg saa vide det fra?» Altsaa her møder os igjen det samme som i det allerede nævnte Eksempel om Knud Lavards Drab. Kjendsgjerningen fremføres, puttet ind i Ord og Vendinger, der i høj Grad er egnet til at lede Modtagernes Tanker i den ønskede Retning, uden at sige det tilsigtede med rene Ord. En af de Personer, som paa sit Spørgsmaal jo ogsaa fik den Oplysning, at Slesvig førend 1864 hele Tiden har hørt til Danmark, kom derefter til at sige: »Ja, men saa bliver Sagen jo en hel anden!«

Dette var altsaa et Par Eksempler paa Debatter med Folk, der som Følge af Historieundervisningen var fuldstændig uklare over Fortiden. Sommetider kunde man dog ogsaa slumpe til at faa en Drøftelse med en, der var klar nok over vor Historie og vor Fortid. I disse Tilfælde lød Svaret næsten altid: »Ja, jeg ved jo nok, at vi igrunnen er Danske. Men hvad kan det nytte at ville blive ved med at ville vise dansk Sindelag. Tyskland er saa stort og stærkt, det ramler aldrig sammen, saa at der jo aldrig vil byde sig Lejlighed til at komme tilbage til Danmark, eller tror Du det ligegodt endnu.« Jeg svarede hvergang: »Jeg skal have læst min Historie forfærdelig daarlig, hvis jeg ikke skulde tro, at dette bliver Tilfældet. Jeg vil endogsaa med Sikkerhed sige, at Lejligheden kommer før eller senere. Det nuværende Tyskland er, ligesom alt andet her, underkastet Livets Love. Det har havt sin Voksetid. Det er nu paa sit største Udviklingstrin, har sin Glanstid. Men ligesaagodt som for alt andet her i Verden vil engang dets Nedgangstid komme. Husk paa, at allerede større og ligesaa stærke Riger er gaaet til Grunde. Ligesaa snart dets Nedgangstid kommer, kommer Lejligheden ogsaa for Slesvig til at komme tilbage til Danmark. Men tilsyneladende skal der gaa en Generation eller to endnu i Graven, inden dette sker.« Lejligheden kom nu imidlertid allerede i 1918. Men saa viste der sig en anden Ting, som jeg ikke havde drømt om og som jeg aldrig havde regnet med at skulle opleve. I det afgjørende Øjeblik svigtede vor Hovedhær, tilsyneladende fordi alle

Førere uden Undtagelse stod absolut evneløse overfor Situationen.

Kun en eneste Gang lusker jeg at være bleven skjældt ud af en for mit Sindelag og Standpunkt. Det var lige kort efter Aarhundredskiftet. Vi sad en Aftenstund 3 Mand sammen og spillede Kort. Politik havde vi ikke drøftet Spor af. Pludselig smider den ene af Spillerne Kortene paa Bordet og farer i en meget ophidset Tone ind paa mig og begyndte at skjælde mig ud for mit danske Sindelag, idet han blandt andet sagde, at han kunde ikke begribe, hvorfor jeg vilde være saa dum vedblivende at holde ved det danske, og derved rende med Hovedet imod Muren med det Maal at rende den igjennem. Jeg var jo dog ellers klog nok. Foreløbig tildels af lutter Forbavelse over dette pludselige fuldstændig uventede Udbrud, tildels ogsaa fordi til at begynde med den andens ustandselige Ordstrøm ikke gav mig nogen Lejlighed til Modbemærkning, beholdt han alene Ordet. Da jeg omsider kunde komme til Orde, svarede jeg ham: »Jeg er, ligesom Du, foreløbig ikke klar over, af hvilken Grund og til hvad Gavn jeg er sat paa denne Plads som dansksindet. Jeg antager imidlertid ikke, at Vorherre har sat mig paa denne Plads og udrustet mig med de Evner, som jeg har, for at jeg lige i det Øjeblik, jeg opdager, at det er rigtig her i dette gamle danske Land med en Befolkning af næsten udelukkende dansk Afstamning, at være dansksindet, saa med det samme af Mageligheds- eller andre Hensyn at forsvinde fra min Post. Der maa ligge en dybere Mening bag. Maaske vi med Tiden faar Svar herpaa. Kun en Ting er jeg foreløbig klar over. Saa længe som jeg bliver her, er der paa den Plet, hvor jeg staar, ikke Plads hverken for Dig eller for en af Dine Ligesindede.« Dertil svarede han saa: »Ja, vil Du saa højt op, saa kan jeg ikke længere følge.« Hertil svarede jeg saa: »Godt, saa kan vi vel holde op dermed og fortsætte vort Kortspil.« Dette blev saa ogsaa uden videre senere Afbrydelser gjort. Da saa Efteraaret 1818 kom, sagde jeg til min lige nævnte Modpart: »Mon nu ikke alligevel den dybere Mening omsider kommer tilsyne?«

En enkelt Gang kunde det ogsaa ske, at der blev prøvet paa, paa en venskabelig Maade at ville overtale til at skifte Standpunkt, hvilket efterfølgende Eksempel kan tjene som Bevis paa. I Sensommeren 1913 havde vi Degnevalg her i Byen. Efter Valget sad vi nogle af Sognets Beboere i Samtale i Kroen, hvor Valget var blevet afholdt. Ved denne Lejlighed siger en af Naboerne i Samtalens Løb til mig: »Det ser ud til at være en dygtig Mand, som vi har faaet valgt. Naar nu Din Dreng er saa vidt, at han skal gaa i Skole (han var dengang vist ikke stort mere end en Maaned gammel), saa skal Du sende ham hen til vor nye Degn for at lade ham oplære til ligesaagod en Tysker som vi andre er.« Dertil svarede jeg: »Jeg fik i sin Tid af min Fader dette Raad for Livet med paa Vej: Min Dreng, studer Din egen slesvigske Hjemstavshistorie. Hvad den lærer Dig at blive, bliv det. Det samme Raad vil min Søn faa med paa Vej, og paa dette, er jeg overbevist om, vil han havne paa den rigtige Side, paa den rigtige Plads.« Naboen siger saa hertil: »Aa nej, Du maa give ham den Vejledning med saadan, at han lader sig opdrage til en god Tysker.« Jeg gav saa til Gjensvar: »Hvis Du holder det for nødvendigt, at den fulde faderlige Autoritet skal staa bagved for at opnaa af en Slesviger at faa dannet en Tysker, saa maa Du selv ikke have ret megen Tillid til Din egen og hele Tyskhedens Ægthed og Livskraft her i Sydslesvig.«

Disse Eksempeler turde være nok til at klarlægge, i hvilke Baner politiske Drøftelser med de tysksindede Beboere i Sydslesvig i de sidste godt og vel 30 Aar førend 1918 kunde komme til at bevæge sig. Men at til Trods for den Slags Debatter Samarbejdet paa økonomisk Omraade var absolut godt og som det skulde være, vil efterfølgende Oplysninger vel levere det bedste Bevis paa. Jeg fik i Aarenes Løb tildelt følgende Tillidsposter: Formand i Strukstrup Sogns Kvægavlsforening, Formand i Tilsynsraadet i Tved Brugsforening, Bestyrelsesmedlem i Grumby Kontrolforening, Sekretær i Hesteavlsforeningen for Sydangel, Medlem af Tilsynsraadet og tilsidst Forretningsfører for Strukstrup Sogns Spare- og Laane-

kasse (Spar- und Darlehnskasse, ikke at forveksle med Spar- und Leihkasse, hvilken sidstnævnte arbejder paa samme Basis som de danske Spare- og Laanekasser). Desforuden var jeg Medlem af Strukstrup Sogns Spare- og Laanekasse (Spar- und Leihkasse), Landboforeningen for Strukstrup og Omegn og af Skytteforeningen for Hulmølle og Omegn. Ligeledes fik jeg endnu i Krigens Løb tildelt efterfølgende 2 Poster: 1. Udpægelse af de Kreaturer hos de enkelte Ejere, der skulde til for at faa det Antal Kreaturer bragt til Veje, der ifølge de udstedte Forordninger med regelmæssige Mellemlum af Sognet skulde afleveres til Kjødforsyningen (denne Post var jeg nærmest selvskreven til som Formand i den stedlige Kvægavlsforening), og 2: Leder og Forretningsfører af Krigsfangearbejdskommandoet for Landsbyerne Strukstrup, Hulmølle, Ravnholt og Arup.

Sidstnævnte to Poster blev jeg jo fritagen for nogen Tid efter Krigens Ophør, da de nævnte to Institutioner blev opløst. Anderledes med de andre Poster. I Tidsrummet 1918 til 20 arbejdede dansk Statsmandskunst paa at faa den af nordslesvigsk Partikularisme anbefalede og til det yderste støttede Deling af Slesvig gennemført; fra et vist Tidspunkt var en af dens Bifremtoninger stærke og vedholdende Angreb fra en vis tysk Side paa alt Dansk, der viste sig sønden for Clausen - Linien. Disse Angreb satte ogsaa ind overfor mig i Form af Andragender til de enkelte Foreninger om at udelukke mig. Det kan konstateres, at denne Bevægelse stammede enten ude- eller oppefra, thi det er en Kjendsgjerning, at Befolkningen her gik ugjerne, tøvende følgende et stadigt øget Pres, med til det. Iøvrigt har jeg aldrig arbejdet paa at faa oplyst, hvor Arnestedet fandtes, da det laa klart for Dagen, at det ikke fandtes i Befolkningen selv. Det første Fremstød prøvedes i Spar- und Darlehnskasse, hvor Skolelærerne indbragte Andragende om at fratage mig Posten som Regnskabsfører, begrundet paa, at jeg var dansksindet. Afstemningsresultatet om dette blev fra Medlemmernes Side et næsten enstemmig Nej. Man blev nu klar over, at et

aabent Fremstød uden grundige forberedende Forarbejder ikke vilde føre til noget Resultat. Dette begyndte nu, og da Jordbunden mentes tilstrækkelig forberedt, indbragtes Andragenderne til de enkelte Foreninger, lydende paa fuldstændig Udelukkelse som Medlem. Til Forstaaelse af denne Aktion fra tysk Side skal her kort peges paa, at Formaålet med den ikke var at prøve paa at skræmme mig fra dansk Sindelag over til Tyskheden. Dette vidste de paa Forhaand, at det var umuligt at opnaa. Nej, det, der var tilsigtet, var at skræmme hidindtil kun som tysksindet kjendte Sydslesvigere fra at gaa tilbage til Danskheden. Som et Kuriosum kan her bemærkes, at i det nu begyndende Væddeløb i Foreningerne var den ren økonomiske Landboforening for Strukstrup og Omegn den, der gjorde Begyndelsen med at udelukke mig, og den sidste var den politiske Skytteforening for Hulmølle og Omegn. Denne rørte i det hele taget slet ikke paa sig. Den lod slet ikke Spørgsmaalet komme frem og jeg staar altsaa den Dag idag som Medlem af den. Da Landboforeningen havde begyndt (Tidspunktet for dette Skridt var efter Afgjørelsen i 1920, da vi begyndte med Organisationen af den slesvigske Bevægelse) rørte de andre Foreninger ogsaa temmelig snart paa sig. De fleste lod jeg uænset. Men for dog at lade dem mærke, at de ikke uden videre var berettiget til dette Skridt, gjorde jeg Front i Hesteavlforeningen og tvang den hver Gang den havde besluttet Udelukkelse, til at indrømme, at ifølge Lovene var dette ikke berettiget. Som Følge deraf gik Kontrolforeningen en anden Vej. Den opløste sig og dannede en ny, og i denne kunde de saa nægte at optage mig. Men den blev efter ikke ret lang Tids Forløb klar over, at her ramte den sig selv og bad mig om at indtræde igjen, hvilket saa skete. »Spar- und Darlehnskasse« mødte nu ogsaa op igjen efter en foregaaende skarp Agitation blandt Medlemmene. Og denne Gang lykkedes det at faa Stemmeflertal for Udelukkelse, og jeg maatte som Følge deraf heller ikke fortsætte som Forretningsfører. Den Maade, hvorpaa Tilsynsraadet krævede Bøger, Papirer og Kassen udleveret, kunde tyde paa,

at det tilsidst vilde stille mig en Fælde. Det krævede nemlig Bøgerne færdig med Balance afsluttet uden samtidig at ville give mig tilstrækkelig Tid til at faa Arbejdet gjort. Vi var paa det Tidspunkt allerede, saa vidt som jeg husker, oppe paa Million - Aarsomsætning. Men ved at tage det meste af den sidste Nat med til Hjælp lykkedes det mig ligegodt at kunne aflevere det hele fejlfrit den næste Dag til Revisionen. Men samtidig meldte Slibanke fra Kappel sig hos mig med Spørgsmaal om, om jeg vilde være Forretningsfører for en Filial af denne Bank, som de agtede at oprette her i Strukstrup. Jeg svarede Ja, og lige efter at have afleveret til Kassen begyndte jeg at arbejde for Banken, og de fleste hidtilværende Kontoindehavere gik med mig fra Kassen over til Banken. Saa var der stille i længere Tid. Slibanke havde imens faaet indrettet sig en Hovedafdeling i Slesvig og jeg kom med herværende Filial til at ligge under denne Hovedafdeling. Pludselig en Dag, den 7. Marts 1922, kom Direktør Schrøder fra Slibanke Hovedafdeling i Slesvig og sagde til mig: »Nu er jeg desværre nødt til at sige Dem op, trods det, at jeg nødig vil.« Jeg spurgte: »Hvad er der saa ivejen nu?« Han sagde: »Iaftes har et Par af de tysk-nationale Foreninger i Slesvig By afholdt Møder. Alle har de vedtaget en enslydende Resolution, som er tilstillet mig imorges, og som kort og godt kræver, at vi øjeblikkelig skal afskedige Dem som Filialbestyrer. Hvis ikke dette skete, vilde de sørge for, at Hovedafdelingen i Slesvig blev boykottet, og det tør jeg ikke udsætte den for. Hvad vil De have for straks at træde tilbage?« Herpaa svarede jeg: »Jeg kan forstaa, at De er betænkelig ved denne Situation. Jeg fratræder, om det ønskes, ogsaa øjeblikkelig, jeg kræver ingen Godtgjørelse, thi jeg har mindre paataget mig Arbejdet med Filialen for den økonomiske Indtægt, den gav, men mere for at kunne være Befolkningen heromkring til Nytte.« Han reviderede saa Bøgerne og talte Kassen op. Da han var færdig dermed, sagde han: »Jeg fandt det, som jeg ventede det, og som det hele Tiden har været, Bøgerne i Orden og Kassen stemmer paa en Penning. Maa jeg paa Bankens Vegne ud-

tale vor Tak til Dem.« Jeg spurgte saa: »Har de Herrer saa i deres Resolution ogsaa krævet, at De skal afbryde enhver Forretningsforbindelse med mig?« Derpaa fik jeg det Svar: »Nej, det har de heldigvis glemt. Kom De bare til os, naar De har noget. Det, vi kan gjøre for Dem, det skal ske.« Jeg siger saa endnu til ham, da han vilde tage Afsked: »Jeg er forresten ikke kjed af, at de Herrer derinde i Slesvig nu tvinger mig ud af dette Arbejde. Derved faar jeg min Tid til andet til Raadighed. Det er maaske ikke umuligt, at jeg nu kommer til at dukke op og arbejde paa Omraader, der er disse Herrer endnu mere ukjærkommen, men hvor deres Magt ikke naar hen for at standse mig. Det kan jo være, at de engang med Tiden vil komme til at sige, bare vi havde ladet ham i Fred ved Slibankens Filial, saa var vi maaske bleven fri for ham her.«

Dette sidstskrevne Afsnit hører igrunder ifølge sin Tidsfæstelse til tredje Afsnit i den samlede Fremstilling. Men for at give en Forestilling om den gradvise Løsning af min Tid og mine Kræfter fra Opgaverne paa den ene Side over til Raadighed for de efterhaanden opdukkende nye Opgaver, mente jeg det rigtigst at føje disse Oplysninger her ind. Min Kamp kom lige fra 17. November 1918 af først til at staa mod den sygelige Aand, i Nordslesvig personificeret i Navnet H. P. Hanssen og i Kongeriget personificeret i Navnene Zahle—Scavenius. Henimod Foraaret 1919 dukkede saa de første Tegn op til Striden fra tysk Side, og nu skulde der ogsaa til denne Side tages Stilling og tages en Kamp op, saa vidt det tiltrængtes. Efter Afgjørelsen 1920 kom saa Arbejdet for og i den slesvigske Bevægelse til. Da jeg efter i Sommeren 1919 at have maattet søge Læge af denne fik Forbud mod alt legemligt Arbejde begrundet paa en Hjertefejl, ledsaget af den Slutbemærkning, at jeg aldrig mere vilde blive istand til at befatte mig videre med legemligt Arbejde, saa stod jeg efter at være bleven af med min nysnævnte sidste Post, ved Slibanken, med hele min Tid og Arbejdskraft til Raadighed for Organisering og Udbygning af den slesvigske Bevægelse.



Forbindelsen med Nord og fra Nord var i denne Tidsperiode temmelig løs. Fordi Afstanden var for stor, har jeg aldrig været Medlem af nogen af de slesvigske, de sønderjyske Foreninger, og det personlige Samkvem var ikke stærkt. Nordfra kom der i mange Aar sjældent andre end Morten Eskesen, der berejste Sydslesvig med den samme Regelmæssighed som alle danske Landsdele, hvilket sikkert kan forklares og begrundes med hans store, lyse, barnlige Sind, der endnu ikke havde mistet Evnen til at trænge igjennem Skallen og opdage Sydslesvigernes virkelige Folkesjæl i Modsætning til Magister H. V. Clausen og forresten ikke saa faa andre, der ikke evnede at opdage andet end Fortyskningsskallen. Morten Eskesen sagde tidt: »Aa, de Folk hernede er saa danske, saa danske, kun ved de det ikke selv.« Fra ca. 1908 begyndt der alligevel et Omslag i dette Forhold, idet der derfra af begyndte at komme flere og flere nordfra baade enkeltvis og i Flok, der vilde gjøre Bekjendtskab med og sætte sig ind i Forholdene her i Sydslesvig. Ligesom saa meget andet standsede Krigens Udbrud ogsaa dette. Men i alle Aarene indtil 1914 har jeg ikke en eneste Gang truffen paa nogen af de Herrer, der frem for alle andre følte sig kaldede til at optræde som de store Sagkyndige paa det sønderjyske Spørgsmaals Omraade i Afgjørelsesperioden 1918—20, Magister H. V. Clausen, Professor Aage Friis, Skoleinspektør P. Lauridsen; og selve H. P. Hanssen, der kaldtes, og saa gjerne lod sig kalde »Sønderjydernes Fører«, men som i det afgjørende Øjeblik kun viste sig at være »Nordslesvigernes Fører«, og det tilsyneladende kun for en vis Del af disse, har jeg aldrig truffen paa her i Sydslesvig, den større sydlige Del af Sønderjylland.

Paa dette Sted kan jeg vel for en Fuldstændigheds Skyld tilføje, at Morten Eskesen fejrede den sidste Julefest, som han oplevede, her hos os. Det var i 1912. Han kom uanmeldt hertil til Fods den 24. December om Eftermiddagen. Den 26. rejste han herfra til Carsten Gregersen i Frøslev og døde saa allerede den 8. Februar 1913.

Efter at der i Juli Maaned 1914 havde været forholdsvis mange Besøgende nordfra, naaede vi omsider den 1. August. Jeg tog denne Dag med første Tog ind til Slesvig. Rygterne havde jo allerede i adskillige Dage svirret omkring om et optrækkende Uvejr i Form af en Krig. Trods det, at man var noget forberedt, gjorde det ligegodt et ejendommeligt Indtryk, da vi kom ind i Slesvig, at finde Kredsbanegaarden besat af Militær. Endvidere saa jeg Rigsbankbygningen, Posthuset og flere andre offentlige Bygninger ogsaa besat af Militær. Er Krigen erklæret? spurgtes der, hvorpaa der svaredes med Nej. Jeg tog med Formiddagstoget hjem igjen. Med samme Tog kom Arkivar Holst Jørgensen fra Kjøbenhavn, der havde været paa en Ferietur længere nede i Tyskland og var paa Hjemrejse, og vilde besøge os. Begrundet paa de foruroligende Forhold tog han imidlertid allerede med et af Eftermiddagstogene igjen ind til Slesvig for at naa snarest mulig hjem til Kjøbenhavn. Henved 4-Tiden om Eftermiddagen udsendtes saa Meddelelsen: »Krigen er erklæret, imorgen, den 2. August, er første Mobiliseringsdag!« Saa begyndte Begivenhederne at udvikle sig med rivende Hast. 2. August maatte den ene af mine Daglejere allerede stille i Slesvig og trække i Trøjen. Den 6., hen paa Eftermiddagen, mødte en Automobil her op hos os paa Pladsen med vor Amtsforstander, med Landraaden, Overgendarmerivagtmesteren og en Officer fra Slesvig. De foretog en Husundersøgelse over hele Huset, afholdt Forhør ogsaa over alle Husets Folk og erklærede, efter at have beslagnet en hel Del Ting, Fader og mig for Arresterter, og tog os med til Slesvig, hvor vi først blev puttet ind i Militærfængslet paa Gottorp Slot. Efter 5 Dages Forløb blev vi saa overflyttet til Amtsretsfængslet, hvor vi sad til den 19., da vi igjen blev hjemsendte. Behandlingen var upaaklagelig begge Steder. En af de første Dage efter at vi var kommen ind i Amtsretsfængslet, kom Slutteren en Aften efter at jeg var gaet i Seng ind til mig med det Spørgsmaal: »Lassen, De kan jo formentlig tale Dansk?« Paa mit Ja siger han til mig: »Vil De saa ikke staa op igjen og trække i Deres Tøj og komme med

mig til mit Kontor. Der er bleven indleveret nogle Folk til mig. Jeg skal til at optage et foreløbigt Forhør over dem, men kan ikke forstaa deres Sprog. Maaske De kan?« Da jeg kom hen, var det Besætningen fra et finsk Sejlskib, som var løben ind i Slesvig Havn med Trælast og som nu som russisk, altsaa fjendtlig Ejendom blev beslaglagt, og Besætningen foreløbig arresteret. Jeg kom saa altsaa efter Slutterns Anvisning til at foretage dette Forhør over Besætningen. Men det viste sig for disse Folk mere vanskeligt at forstaa mit Dansk end for mig at forstaa deres Svensk. Efter nogle Dages Forløb blev de forøvrigt hjemsendt over Danmark. Vi sad i den første ca. halve Snes Dage fængslet uden at nogen brød sig om os og uden at der blev afholdt Forhør over os. Den 15. hen paa Dagen blev jeg saa af Sluttern hentet til hans Kontor, hvor der sad en Herre, der forestillede sig som Overstatsadvokaten fra Flensborg. Han foretog et kort Forhør. Ved dets Afslutning siger han saa til mig: »Ja, Herr Lassen, De maa jo derude hos Dem have gode Venner, kan De ikke tænke Dem, hvem det er?« Herpaa svarede jeg: »Javel, Herr Overstatsadvokat, det kan se saadan ud, men jeg har ikke befattet mig med dette Spørgsmaal og agter ikke at gjøre det. Jeg vil ikke udsætte mig selv for det, at jeg muligvis skal omvurdere maaske nogle af mine nærmeste Naboer. Sket er sket og lader sig ikke mere ændre.« Herpaa fik jeg af ham saa følgende Svar: »Jeg kan fra mit Standpunkt kun beklage, at jeg ikke kan vinde saadan en Mand som Dem for min Sag!« Den 19de blev vi saa fremført for Amtsdommeren; der blev afholdt Forhør og optagen Protokol, og straks efter blev vi sat paa fri Fod og rejste samme Eftermiddag hjem. Da vi var bleven førte til Slesvig, var der samme Dags Aften kommen et Kommando Militær, som skulde overvaage Gaarden og dens Beboere. Efter en fem, seks Dages Forløb var dette imidlertid igjen bleven trukken bort. Men Beboerne, særlig min Kone, var det bleven forbudt at fjerne sig fra Gaarden ud over det, der var nødvendig for Arbejdets Udførelse. Post-

sagerne blev tilbageholdt i denne Periode. Forkarlen og den anden Daglejer var ogsaa lige efter den 6. bleven indkaldt, dog var Forkarlen efter nogle faa Dages Forløb foreløbig igjen bleven hjemsendt og igjen kommen i sin Plads. Men ellers var det jo smaat med Hjælpekræfter, indtil vi den 8. Juli 1915 fik sendt russiske Krigsfanger som Arbejdskraft. Sidste i Oktober Maaned fik jeg fra Landsretten i Flensborg et Brev med efterfølgende Indhold: »Paa Rigsretten i Leipzig's Vegne har vi at meddele Dem, at Sigtelsen mod Dem og Deres Fader for Spionage, Landsforræderi og forsøgt Landsforræderi er afvist, fordi den har vist sig ugrundet. De beslaglagte Papirer og Bøger kan mod Kvittering modtages hos Deres Amtsforsstander.« Dermed var denne vor Krigshændelse afsluttet. Lige efter at vi var kommen hjem fra Slesvig den 19. August, kom Formanden for vort Mejeri til mig med det Spørgsmaal, om jeg ikke vilde paatage mig at gjøre de regelmæssige Afregninger til Udbetalingerne til Leverandører til Mejeriet færdige, saa længe Mejeristen var væk, fordi Mejeristens Kone ikke rigtig kunde overkomme det. Dette Regnskab har jeg saa ført lige til Mejeristen kom hjem igjen i Efteraaret 1918. Som yderligere Ekstraarbejde i Krigens Løb fik jeg et stadigt øgende skriftligt Arbejde for andre i Form af at skrive Reklamationer og lignende. Iøvrigt kom vi vel hverken bedre eller daarligere igjennem Krigen og dens Tilskikkelser, end alle de andre, der maatte slide den af hjemme. Man arbejdede sig saa godt som man kunde igjennem alle de udstedte Krigsforordninger med deres Paabud og Forbud. Kun paa et Punkt var jeg maaske udsat for mere end de fleste andre, nemlig med Hensyn til Angivelser. Men den Embedsmand, til hvem de altid indgik til Afgjørelse, vidste af hvilket Hjertelag de var udsprungne og at der ikke laa nogen Realiteter bag; derfor opnaaede Angiveren inden ret længe egentlig det modsatte af, hvad han vilde. Embedsmanden blev arrig over de idelige Angiverier og Angiveren og støttede mig indirekte, hvor han kunde, overfor disse. Kun et Eksempel paa, hvad Angiverierne kunde gaa ud paa: Sidst i Januar 1915 udbrød der Mund- og

Klovesyge hos os. Min Besætning var den første, der fik den. Temmelig snart døde der nogle indtil 3 Maaneder gamle Kalve som Følge af Sygen. Kroppen af disse dampkogte jeg, indtil Kjødet løsnedes fra Benene, og fodrede det saa paa Hønsene. Nogle Dage efter var jeg gaaet til Kjøbmanden for at hente Varer. Jeg stod netop med min Pakke under Armen, færdig til at gaa, i Samtale med nogle andre tilsteværende Kunder, da Gensdarmen kommer ind. Han siger, henvendt til mig: »Naa, det var netop Dem, som jeg søgte, jeg har allerede været hjemme hos Dem paa Gaarden.« Jeg siger: »Naa, hvad er det nu galt med?« Han siger: »Der er indsendt Anmeldelse om, at De har fodret Kjødet af i Sygen selvdøde Kalve op paa Hønsene; har De det?« Jeg siger: »Ja, det har jeg.« Derpaa siger han: »Men det har De jo ikke Lov til. Bestemmelserne siger jo, at Kjødet af den Slags selvdøde Kreaturer enten skal graves ned eller det skal brændes.« Jeg svarede: »Den Ordre desangaaende, som jeg har modtaget af Kredsdyrlægen i Slesvig, siger, at Kjødet af den Slags selvdøde Kreaturer skal nedgraves, eller det skal brændes, eller det skal uskadeliggjøres paa anden Maade. Hvis de overordnede Myndigheder agter i denne Affære at foretage yderligere Skridt overfor mig, saa stiller jeg Andragende om, at Kredsdyrlægens Skjøn indhentes, om Dampkogning indtil Kjødet løsnedes fra Benene ikke ogsaa falder ind under Begrebet at uskadeliggjøre paa anden Maade.« Han siger: »Jo, men det staar der jo ikke i de trykte Bestemmelser.« Dertil svarede jeg: »Det er vel muligt. Men Kredsdyrlægen har ikke sendt mig trykte Bestemmelser. Jeg har faaet et af ham selv haandskrevet Brev, hvori det af mig nævnte staar at læse.« Han spurgte saa: »De har dog vel dette Brev endnu?« Jeg svarede: »Naturligvis. Værsaagod, kom med hjem, saa kan De faa det at se og lære dets Indhold at kjende.« Han siger saa: »Godt, jeg behøver ikke at se det nu. Men gjem det godt og brug det, hvis De skulde faa forelagt en Bøde desangaaende.« Jeg siger: »Det skal jeg nok. Jeg agter ikke saadan uden videre at lade mig rende overende!« Han siger: »Ja, det ved

jeg jo nok, at De ikke gjør, heldigvis! Søg at opnaa det bedst mulige for Dem selv, thi jo mere De kan opnaa for Dem, des bedre faar jeg det. Men saa er der det, jeg saa, at Skindene af de omtalte Kalve laa fremme paa Pladsen. Efter Bestemmelserne skal de holdes under Laas og Slaa.« Jeg siger: »Det er rigtig, der er dog den Tilføjelse, indtil de er desinficerede, for at kunne gaa ud i Handelen. Og de er netop imorges blevet desinficerede for at ligge rede til Opkjøberen, der ventes idag.« Derpaa siger han: »Ja, saa har de Lov til at ligge der.« Hele Historien løb ud i Sandet. Andre Tilfælde kunde nævnes, der hvert fik sin naturlige Forklaring, saa at Gensdarmen engang sagde: »Tænkte jeg det ikke nok, at den naturlige Forklaring var der, og at jeg igjen som en Nar har maattet rende paa Landevejen. Men det værste er snart, at de Folk, der indsender denne Slags Denunciationer, ikke engang liar Mod til at lægge deres Navn til. Alt af denne Slags indsendes anonymt. Jeg havde mest Lyst til at lade alt dette, der løber ind uden Navns Underskrift, vandre lige i Ilden. Men desværre kan jeg paa Grund af en direkte Befaling ikke lade dem forblive uænsede.«

Krigen bragte i det hele taget en Masse Oplevelser af alle Slags i broget Rækkefølge. Sørgeligst for mig var det, naar der indløb Meddelelse om Faldne, som ikke var saa faa her i Sognet. 35 af et Sogn paa ialt ikke engang 700 Sjæle. Trods Hurrapatrioternes Skraal om den ærefulde Krig, om Ærens Mark og Heltedøden kunde jeg vanskelig faa Øje paa andet end det rent menneskelige, de Overlevendes tidt overvældende Sorg og Fortvivlelse. Begrundet paa min særlige Indstilling og min vel deraf følgende mere kritiske og nøgterne Vurdering kom jeg vistnok til at se paa mange Ting anderledes end største Parten af de andre, for Eksempel de officielle Meddelelser fra Krigsskuepladserne. Dem læste jeg altid imellem Linierne og fandt dem derfor sjældent overensstemmende med deres egen Ordlyd. Ligesaa var mine Vurderinger af de enkelte Tildragelser tidt meget afvigende fra de almindelige, hvilket efterfølgende Eksempel vel bedst illustrerer. Omtrent midt i

Oktober 1914 kom jeg en Eftermiddag gaaende i Nabobyen Hulmølle paa Vej til Posthuset med Postsager. I denne By var der allevegne hængt Flag ud. Jeg spurgte saa en Mand: »Hvad flager I for idag?« Han siger: »Der er lige kommet Telegram om, at vi har faaet Antwerpen, denne Fæstning har overgivet sig, det flager vi for!« Jeg spurgte: »Med eller uden Garnison eller Besætningstroppe?« Han siger: »Det kan dog ikke gjøre nogen Forskjel.« Dertil svarede jeg: »Jo, det gjør en vældig stor Forskjel. Hvis det viser sig, at Fæstningen har overgivet sig efter at Besætningen frivillig har forladt den, saa kan I godt tage Flagene ind igjen, thi saa er den militære Betydning deraf kun ringe. Det er saa nemlig et Bevis paa, at Ledelsen paa den anden Side har ment at kunne anvende disse Styrker med mere Fordel et andet Sted, end at binde dem i Antwerpen. Er dette altsaa Tilfældet, saa behøver vi heller ikke at spekulere ret længe paa, hvor de saa skal anvendes. Det bliver saa at udfylde respektive forstærke det sidste Hul ud til Vandet ved Ostende. Bliver dette fuldbyrdet, saa kan de godt fra tysk Side prøve paa at rende imod. De vil saa kun hente sig braadne Pander, men vil aldrig kunne støde igjennem, selv om de til dette Formaal faar Belejringshæren fra Antwerpen med til Raadighed.« Dertil siger han: »Selv om de vil, de naar aldrig ud til Ostende. De tyske Tropper vil forinden have afskaaret Vejen for dem og taget dem til Fange.« Hertil bemærkede jeg: »Vil Du hente dit Kort over Belgien frem. Du vil finde, at, er Besætningen først uden for Antwerpen, saa behøver den kun at gaa i lige Linie næsten lige Stik i Vest for at naa Maalet. Der kan ikke blive Tale om, at Vejen vil kunne spærres for dem. En anden Sag havde det været, hvis Marcherouten skulde have gaaet i Retning af Mons og Valenciennes.« Min Formodning viste sig at være rigtig. Besætningen var frivillig tagen ud af Antwerpen og sat ind lige Syd for Ostende. Maaske højst 10 Dage efter prøvede Tyskerne at løbe Storm mod dette Sted med det Resultat, som jeg havde forudsagt. De blev slaet tilbage med store Tab. Blandt andet led et slesvigsk Regiment (Infanteri-

regimentet Nr. 213), som blev sat med ind der, ganske uhyre Tab.

Ligeledes med Hensyn til de Resultater, som Krigen sidenhen ved sin Afslutning vilde kunne give, faldt min Vurdering vel tidt anderledes ud end de fleste andres, idet disse vel næsten til Enden, begrundet paa Aanden i de officielle Beretninger, troede paa helt andre Resultater af Krigen, end denne tilsidst i Virkeligheden kom til at give. Da jeg efter Marne-slaget opdagede, at Fronten efter et ret betydeligt tysk Tilbagetog kom til at ligge fast, og efter tidt kraftige Stød baade fra den ene og fra den anden Side ikke lod sig ret meget rokke, begyndte Spørgsmaalet saa smaat at melde sig hos mig, om Tysklands Glanstid maaske nu ikke allerede var ved at gaa paa Hæld, og at dets Nedgangstid nu allerede vilde tage sin Begyndelse. Rigtignok kom der jo i Krigens Løb ogsaa Episoder, der fik en til at tvivle paa den lige nævnte Antagelses Rigtighed, som for Eksempel det i Maj 1915 begyndende Stød mod Russerne, der paa sine Steder førte dybt ind i Rusland, det senere Indbrud i Rumænien og saa i 1917 Fredsslutningerne i Brest-Litowsk og Bukarest. Men, jo længere der gik des mere brød den Overbevisning frem hos mig, at de ovenfor nævnte en eller to Generationer vilde ikke komme til at gaa i Graven, inden Lejligheden kom til Tilbagevenden for hele Slesvig, hele Sønderjylland fra Fremmedherredømme. Dette vilde den nuværende Slægt allerede opleve. Men, som allerede sagt, jeg var ikke belavet paa at finde Nordslesvigerne, og særlig Folk i Kongeriget saa daarlig forberedt paa den Situation, der opstod i Efteraaret 1918, og frem for alt ventede jeg ikke at forefinde en saa stærk Mangel paa national Livsvilje.

Tilbage for dette Afsnit bliver nu at ridse op, hvordan jeg i alle de Aar indtil 1918, syslende ved mig selv med Spørgsmaalet, var kommet til at se paa det samlede sønderjyske Spørgsmaal. For mig var der ingen Tvivl om, at Sønderjylland, Slesvig var et udeleligt Hele, fordi næsten hele den deri boende Befolkning er af samme Rod, Dansk. Nationaliteten er altsaa,



fordi den er afhængig af Afstamningen og ikke af det tilfældige momentane Sindelag, Dansk. Den Slesviger, der, ligegyldig af hvilken Grund, er bleven og nu staar som tysksindet, er derved ikke bleven af tysk Nationalitet og kommen til at tilhøre denne. Hans Nationalitet er vedblivende dansk. Han er altsaa bleven til en fortysket Dansker. Dog er det ikke sagt, at han er bleven det ved sin egen Skyld. Ligeledes er det ikke sagt, at han ikke kan afryste den tyske Skal igjen og blive til det, som hans Kjerne og Afstamning er, dansk, langt mindre at han, siden han nu engang er kommen ind i den fejle Baas, ikke har Lov til at vende om til den rigtige, ligesaasart han opdager Fejltagelsen. Altsaa, Befolkningen skal, begrundet paa det lige foran nævnte behandles som et udeleligt Hele, ligesom Jorden, den er runden af, og Landet, som den bor paa. Det nødvendige Grundlag, de nødvendige Muligheder for, at Slesvigerne, altsaa ogsaa de fortyskede, igjen kan komme til at føle sig som en Enhed, er vi, de dansksindede, forpligtede til at skabe og at give, fordi Fortyskningen har kunnet finde og har fundet Sted ved henfarne danske Slægters Fejl. Er det klart, at Forpligtelsen ligger paa dansk Side, saa er det ogsaa klart, i hvilken Retning Arbejdet fra dansk Side havde at gaa ved Afgjørelsen af det sønderjyske Spørgsmaal, nemlig at føre hele Slesvig, hele Sønderjylland, altsaa al gammel dansk Jord samlet tilbage til Danmark, ind under dansk Styre. Kun paa denne Maade kunde Forpligtelsen overfor de tysksindede Slesvigere af dansk Afstamning fuldt indfries. Kun paa denne Maade kunde vi skaffe Ryggen fuldstændig fri for enhver fortysket Dansker i Slesvig til at ryste den tyske Skal af sig og vende tilbage til Danskheden, ligesaasart som hans Udvikling var saa vidt. Dermed skal det nu ikke være og er det ikke sagt, at det kræves, at enhver tysksindet Slesviger skulde gaa over til at blive dansksindet igjen, ligesom deres Forfædre for færre eller flere Generationer havde været, ligesaasart de kom ind under Danmark igjen. Det maa, i denne Forbindelse sagt, dog synes at være mere naturligt at skulle leve som tysksindet Slesviger af dansk Afstamning paa

sin Hjemstavnsjord i Nordslesvig under dansk Styre, end at skulle være tvungen til vedblivende at bo som dansk-sindet paa sin Hjemstavnsjord, paa gammel dansk Jord under Fremmedherredømme i Sydslesvig.

Mit Syn paa Kampen mellem Dansk og Tysk i Slesvig var kort fremsat kommen til at vise mig Sagen saadan: De første Angreb fra Tysk paa Dansk kan spores tilbage til førend Reformationen ogsaa paa Kirkens Omraade, idet der efter Pastor Jensen i Gelting (Versuch einer kirchlichen Statistik für das Herzogtum Schleswig, udgiven 1840) straks efter Reformationens Indførelse ovenfra er blevet befalet tysk som Kirkesprog i 153 af Slesvigs 268 Kirker. Da den tvungne Skolegang kom, blev det bestemt, at Skolesproget har at følge Kirkesproget. Indtil dette Tidspunkt og en Aarrække ud i Fremtiden var det endnu kun Angreb af tysk paa dansk Sprog, ikke paa Sindelag. Men dermed blev Angreb paa dansk Sindelag forberedt og satte senere ind. Endvidere, det var altid Embedsmænd, fulgt af nogle enkelte af de øverste Samfundslag, som førte disse Angreb først paa Sproget, senere paa Sindelaget, og Folket lod sig ikke uden stærk Modstand og Kamp fratage hverken det ene eller det andet. Saadan trængte Tyskheden ind over Ejderen og langsomt nordpaa indtil Attenhundredeogsidstitrediverne, da den mishandlede Danskhed endelig gik over til bevidst Forsvar og Modangreb for at kræve og værne om Modersmaalets Ret. Men denne Bevægelse udgik nedefra, ud af Folket selv ved de af Koch i Haderslev og Fischer i Aabenraa rejste Krav. Den af disse rejste Bølge voksede indtil Oprørets Udbrud i 1848, var omtrent stillestaaende i Oprørsaarene, derpaa igjen jævnt fremad-gaaende indtil 1864, dette Aar brat standset, derpaa jævnt noget tilbagegaaende til omtrent henved Aarhundredskiftet, saa igjen vendende og igjen jævnt fremad, sydpaa gaaende indtil Krigens Udbrud i 1914 og i Krigen igjen stillestaaende. Efterhaanden som Krigsaarene gled hen, særlig 1918 hen imod Krigens Slutning, begyndte der i den fortyskede sydslesvigske Befolkning at vise sig Trang til en Nyorientering henholds-

vis Tilbageorientering for de længst fremskredne. Men det hele var svagt og famlende. Det ventede sig en hjælpende og støttende Broderhaand nordfra. Betingelserne for, at den af Koch og Fischer rejste Bølge kunde have naaet sit Maal, har aldrig været bedre. Om Betingelserne kunde udnyttes til Bunds, beroede i første Linie paa, om Førerne paa dette Tidspunkt, baade i Nordslesvig og i Danmark, evnede at magte den forandrede Situation og frem for alt, om de var klar over de Forpligtelser, som de som Førere for Nationen, hele Nationen, begrundet paa Forfædres gamle Forsyndelser, fra disse havde overtaget overfor den national svageste Del, de fortyskede Sydslesvigere. Om Evnen vilde vise sig at være tilstede, vilde tildels bero paa, om Førerne selv tilligemed de af dem benyttede Sagkyndige vilde være istand til at opdage det Folkeliv, som rørte sig under den Fortyskningsskal, der førend Krigen udelukkende viste sig for den overfladiske Iagttagere. For mig var der indtil da ingen Tvivl om, at de vilde vise sig, som de skulde være.

Saadan saa jeg paa Stillingen hernede, da den tyske Presse hos os omkring ved den 1. November 1918, altsaa inden Vaabenstilstanden kom, begyndte at nævne Wilsons 14 Punkter og i Henhold til disse det slesvigske Spørgsmaals Løsning. Fra dansk Side hørte man intet. Jeg spidsede Øren efter det, der blev fremført fra tysk Side. Der var særlig 2 Ting, der ikke huede mig rigtig, for det første, at der i Henhold til den i Wilsons Punkter knæsatte Folkenes Selvbestemmelsesret krævedes en Folkeafstemning i hele Slesvig, og for det andet, at Befolkningen ved denne Afstemning ikke skulde udtale sig om det udelte Slesvigs Forbliven ved Tyskland eller Tilbagevenden til Moderlandet Danmark. Nej, der skulde stemmes om en Deling af Slesvig med helst den størst mulige Parts Forbliven under Tyskland og den mindst mulige Parts Tilbagevenden til Danmark. De første Tanker, der slog mig ved at læse disse Krav, var, hvad skal vi med en Folkeafstemning i Slesvig? Det er vort alligevel, og da det er et gammelt dansk Land, der beboes af en Befolkning af næsten udelukkende dansk Rod, saa har

hele Slesvig at gaa samlet tilbage til Moderlandet Danmark uden Afstemning. En Afstemning er for os Slesvigere selv kun af det Onde, fordi det uden Naade vilde uddybe Modsætningerne imellem de dansksindede og de tysksindede Slesvigere, og dette havde ikke vi selv, men kun udenforstaaende Interesse i. Skulde vi absolut have Afstemning, saa maatte dette være under en Form, der vilde komme til at uddybe Modsætningerne det mindst mulige for os. Da jeg, som sagt, ikke hørte Yttringer om dette fra dansk Side, saa skrev jeg en Artikel om dette, gaaende ud fra den Forudsætning, at vi ikke vilde kunne blive fri for en Afstemning, hvori jeg opridsede den Maade, der efter min Mening bedst vilde svare til vore egne Tarv. Hovedsagen var formet i efterfølgende to Sætninger: »En Afstemning har at foregaa i hele Slesvig under eet. Stemmeberettiget er Enhver, der kan eftervise, at han eller hans Forfædre førend 1864 som hjemstavnsberettiget har boet i det daværende danske Hertugdømme Slesvig, enten de bor der endnu eller hvilketsomhelst andet Steds i Verden.« Denne Artikel blev indsendt til »Flensborg Avis« og var trykt i dens Nummer for den 13. November. Artiklen var altsaa skrevet og af mig indsendt til Flensborg, inden det blev bekjendt, at der var indvarslet til et Møde i Aabenraa den 17. November.

Lige fra det Øjeblik af, at det blev klart, at det sønderjyske Spørgsmaal vilde blive rullet op, fik jeg fra forskjellige Sider heromkring det Spørgsmaal: »Hvad skal vi nu gjøre?« Jeg svarede hvergang: »Lad os først se, hvad Nordslesvig vil. Der har vi den øvede, tætte Masse, og kun i Forbindelse med denne kan vi naa Maalet.« Efter at Bekjendtgjørelsen om Mødet den 17. November var kommen, kom Gaardejer Johannsen og Mejeribestyrer Madsen fra Rygge til mig med det Spørgsmaal: »Skal vi ikke derhen for at overvære Mødet?« Jeg havde lige været syg, var kort forinden kommen af Sengen efter den spanske Syge, og havde derfor ikke ret megen Lyst til at rejse. Jeg svarede derfor: »Er det nu nødvendigt? Det er jo Kjernetopperne, som vi har der. Fra denne Side risikerer vi dog vel ingen Fejl? Vi kan vist godt blive hjemme. Retnings-

linierne i Arbejdet vil vi saa senere faa Meddelelse om.« Da vi kom til den 16. om Morgenen, kom jeg alligevel i Tanker om, at det vistnok var rigtigst, at i alle Tilfælde et Par af os var tilstede. Jeg ringede saa i Formiddagens Løb til Rygge og gav den Besked: »Vil I endnu med til Aabenraa imorgen, saa mød i Eftermiddag Kl. 3 paa Maakjær Station, jeg kommer der til dette Klokkeslet for at rejse til Aabenraa, saa kan vi følges ad.« Da jeg kom til Maakjær Station, var Mejeribestyrer Madsen mødt der, og saa fulgtes vi to herfra til Aabenraa, hvortil vi, saa vidt jeg husker, ankom ca. ved 8-Tiden.

Omtalen af en Hændelse fra samme Dags Aften, kort efter at vi var kommen ind paa Folkehjem, henlægger jeg til Begyndelsen af næste Afsnit, fordi den ifølge sin Aand har mere Forbindelse med det Efterfølgende og mindre med det i dette Afsnit omtalte. Kun een Bemærkning endnu, inden jeg slutter dette Afsnit. Den Aand, jeg fandt i Aabenraa, og den Maade, hvorpaa den vedblivende viste sig og forstod at føre sin Sag igjennem, gjorde, at jeg er glad for, at jeg alligevel kom til Aabenraa for personlig at overvære Starten, fordi jeg nu bag-efter, hvor det blev nødvendigt, kunde henvise til, at dette har jeg selv hørt og medoplevet. Jeg var aldrig henvist til at be-  
raabe mig paa anden Haands Viden.

---

### III.

#### FRA 17. NOVEMBER 1918 INDTIL NUTIDEN.

Da vi den 16. November om Aftenen kom ind i Folkehjem, var de fleste Mennesker samlede til et Møde i Salen. I Restaurationen sad paa dette Tidspunkt kun en enlig Herre, som vi gav os i Samtale med. Det var en Kjøbmand Thøgersen fra Aabenraa. I Samtalens Løb fik jeg fat i det nyeste Nummer af »Hejmdal«, som laa paa Bordet. Deri fandt jeg min Artikel fra »Flensborg Avis« fra 13. November optrykt, men opdagede samtidig, at Hovedsagen, de i foregaaende Afsnit nævnte Sætninger var udeladte. Jeg meddelte min Opdagelse til de andre to Herrer. Thøgersen siger: »Saa skal vi have fat i en af Redaktørerne,« og fortsatte til en Herre, der med det samme kom ind ad Døren: »Hej, Du Møller, kom her hen.« Han kom saa, og Thøgersen sagde ham saa, hvad det drejede sig om. Efter at have set derpaa, siger han: »Den Del af Avisen er jeg ikke ansvarlig for.« Thøgersen: »Hvem er saa ansvarlig for denne Del?« Møller: »Det er Nicolai Andersen.« Thøgersen: »Saa skaf os ham herhen.« Lidt efter kom Møller med Andersen. Han saa det, indrømmede, at han var ansvarlig for denne Del af Avisen, men begyndte, da han skulde give Forklaring om Lemlæstelsen af Artiklen, at hakke i det, idet han vilde fremføre som Grunde Pladsmangel, tekniske Vanskeligheder og andet af samme Kaliber. Jeg siger saa til ham: »Lad gaa med Pladsmangel, tekniske Vanskeligheder og deslige. Men jeg maa indrømme, at hidindtil har jeg altid anset Dem for saa erfaren en Journalist, at De ikke, som i dette Tilfælde, vilde kunne komme for Skade at udelade netop Hovedsagen og lade alle Biting staa.« Efter dette forsvandt han hurtigst muligt uden noget Svar. I en Artikel, som jeg senere har skrevet, dateret den 15. Oktober 1926, og som har været trykt i »Kolding Avis«, har jeg gjort følgende Bemærkning om denne Affære: »Dette var det første Bevis, jeg har set, paa

»Hejmdals« Uærlighed overfor sine Læsere.« Iøvrigt skete der ogsaa dette denne Aften, at jeg blev forestillet for H. P. Hanssen. Men jeg havde det Indtryk, at han var alt for optagen, til at han ud over en flygtig Hilsen havde Tid til at lægge Mærke til den enkelte. Af Andreas Krog, Skovbølling, fik jeg følgende Spørgsmaal: »Naa, Peter Lassen, nu flytter Du vel snart op til os?« Jeg mente denne Aften, at det skulde være en daarlig Vittighed.

Vi to Angelboere kom saa med Kjøbmand Thøgersen hjem at bo hos ham. Næste Morgen, inden Morgenkaffen, var der allerede kommen en Del Nordslesvigere, saa at vi var ca. en halv Snes Personer samlede ved Kaffebordet. Mens vi sad der, kom der en Dreng og rakte nogle Tryksager ind. Det var Ordlyden til Resolutionen, som »Hejmdal« allerede havde trykt færdig paa dette Tidspunkt. Da jeg havde læst mit Eksemplar igjennem, spurgte jeg de her tilstedeværende Nordslesvigere: »Sig mig, Folkens, skal dette være Ordlyden af den Resolution, som I idag vil have drøftet og vedtaget?« Et meget glad Ja (Humøret var højt oppe) var Svaret. Derpaa sagde jeg saa: »For Guds Skyld, sørg endelig for, at denne Resolution ikke ser Dagens Lys i denne Form. Det er saa omtrent det værste, der kunde ske Danskheden. Den første Følge deraf vil være, at Danskheden splittes paa dette i to Dele, og vi bliver nødt til foreløbig indbyrdes Kamp istedenfor at kunne vedblivende kæmpe med samlet Front mod den fælles Modstander. Og selv om det skulde lykkes at forhindre, at den heri foreslaaede Linie føres som Grænse ud i Livet, saa vil alene dette, at Folk tvinges til i kortere eller længere Tid at skulle tage Stilling for eller imod Spørgsmaalet, let bevirke, at der skabes en Kløft i Befolkningen, som vi senere vil faa ondt ved at slaa Bro over.« De allerfleste var for højt oppe for at være oplagt til at tænke, kun af en Alsinger fik jeg nogle Modbemærkninger, ikke netop i aldeles venlig Tone. Men netop her fik jeg bag- efter en af mine interessanteste Oplevelser. Temmelig nøjagtig fem Aar efter, den 8. November 1923, var vi til Møde i Sønderborg. Da jeg under det efterfølgende Kaffebord kom

i Døren, rejste en af de nærmest Døren siddende Herrer sig, kom hen til mig og spurgte, om jeg kjendte ham igjen. Dertil maatte jeg svare Nej. Han siger saa: »Ja, vi har dog været sammen før.« Dertil svarede jeg: »Det er nok muligt, men jeg husker det alligevel ikke mere.« Saa siger han: »Husker De, at vi den 18. November 1918 om Morgenen var omtrent en halv Snes Mennesker samlede hos Kjøbmand Thøgersen i Aabenraa.« Dertil svarede jeg: »Ja, det husker jeg godt nok.« Saa spurgte han: »Husker De ogsaa endnu, hvad vi forhandlede der?« Jeg siger: »Dette husker jeg ogsaa godt nok!« Han spurgte saa: »Husker De ogsaa endnu, hvilke Udtalelser De fremkom med denne Morgen om Aabenraa-Resolutionen?« Jeg siger: »Det ved jeg endnu meget godt.« »Naa,« siger han saa, »nu skal jeg skaffe Pladser, saa vi to kan sidde sammen, mit Navn er Jørgen Eriksen, Havnbjerg; der er mere, som vi skal have snakket om.« Da vi saa havde faaet Plads, kom han straks med det Spørgsmaal: »Sig mig nu, Mand, hvor kunde De allerede denne Morgen se og sige, at Resolutionen i sin nævnte Form vilde faa de af Dem nævnte Følger? Jeg kunde ikke se noget galt ved den. Men jeg opdagede til min Forbavselse, at den alligevel fik de Følger, nøjagtig som De forudsagde, og det straks. Men hidindtil har jeg ikke kunnet blive klar over Grunden dertil. Hvor er den at søge?« Jeg svarede: »Det er ellers simpelt nok, og det ligger lige for. Resolutionen var bygget op, sættende nordslesvigske Særinteresser i Højsædet. De samlede dansk-nationale maatte nøjes med en tilbagetrukken Plads. Dette maatte, ført over til Kongeriget, uden Naade føre til, at Sagen blev trukken ned under Partierne. Den blev altsaa ogsaa dømt til at splitte der istedenfor at samle. Den vilde kun have været istand til at samle, hvis det dansk-nationale, som det, der staar over Partierne, som det samlende, kunde være kommen i Højsædet. Den var ifølge sin Aand dømt til at splitte.« »Ja,« sagde han, »jeg har set det, uden hidindtil at kunne opdage Grunden dertil.«



Lige fra Morgentimerne af samledes Nordslesvigerne saa i store Skarer i Aabenraa. Der var ogsaa mødt en Del Sydslesvigere, nærmest fra Omraadet lige Syd for Magister-Linien. Dog kaldte disse sig fra dette Tidspunkt, vistnok smittet af Aabenraa-Retningens nordslesvigske Partikularisme, for Mellemslesvigere. Da det første Møde først begyndte Kl. 12, var der Tid nok til at snakke Mand og Mand imellem. Jeg maa ærlig indrømme, at jeg kjendte ikke mine Nordslesvigere igjen. De var denne Dag helt anderledes, end jeg havde fundet dem før i Tiden. Der afholdtes denne Dag egentlig to Møder, et, som nævnt fra ca. Kl. 12 til ca. Kl. 3, og efter et Par Timers Udsættelse et til ca. 10—11-Tiden, det sidste med et mere selskabeligt Præg. Ved det første Møde holdtes der officielle Taler af H. P. Hanssen, Kloppenborg-Skrumsager og Nis Nissen. Førstnævnte fortalte os hele Tiden om, hvad han havde udrettet indtil denne Dato, idet han tidt fremhævede, med hvilke Personer paa tysk Side han havde forhandlet. Han nævnte baade Ministre, Rigsdagsmænd, Landdagsmænd og Professorer. Den Bemærkning i hans Tale, som jeg var mest glad ved, var, da han fortalte, at man fra tysk Side havde sagt ham, at for den nu for Døren staaende Afgjørelse i det sønderjyske Spørgsmaal var § 5 ikke mere brugelig. Den var forældet og ude af Kraft. Jeg tænkte, da jeg hørte dette, ja gudskelov, saa kan den dog ikke komme til at lægge os Hindringer i Vejen for den normale Udvikling sydpaa samt for, at vi til det yderste kan efterkomme vore Forpligtelser, som vi har overfor de fortyskede Sydslesvigere. Snart efter kunde jeg imidlertid høre paa hans Tale, og jeg fik det ogsaa adskillige Gange bekræftet i Løbet af Eftermiddagsmødet, at Kravet om § 5 vilde alligevel blive opretholdt. Jeg kunde ikke forstaa, hvorfor den uhyre store politiske Dumhed skulde gøres, ikke at benytte den fra tysk Side budte enestaaende store Chance. Jeg fandt i det hele taget denne Dag Nordslesvigerne saa fulde af Modsigelser og saa stærkt i Modstrid med dem selv og deres egen Fortid, at det tog mig endda ikke saa kort Tid at trænge fuldstændig tilbunds i dette komplette My-

sterium, som det denne Dag var for mig. Adskillige Gange i Løbet af denne Dag maatte jeg uvilkaarlig stille mig selv det Spørgsmaal: »Er Nordslesvigerne da virkelig forladt af alle gode Aander?«

Dog, videre i H. P. Hanssen's Tale. Efter at han, som ovenfor nævnt, havde fortalt os, hvad han havde udrettet, og nævnt os alle de Personer ved Navn, som han havde forhandlet med i Berlin, fortsatte han: »Og Resultatet af vore Forhandlinger blev, at vi blev enige om Clausen-Linien som den fremtidige Landegrænse.« Og, fortsatte han, henvendt til Nordslesvigerne: »Hvis De vil godkjende denne Grænse ved Resultatet af en Afstemning, saa er dermed det dansk-tyske Spørgsmaal løst paa een Gang. Der bliver kun saa smaa Mindretal paa begge Sider af denne Grænse, at de snart vil lægge sig til at dø og vil opsuges af de store Flertal, og der vil være Ro og Fred for bestandig.« Paa denne Udtalelse, der er saa komplet blank for Forstaaelse af det virkelige Liv, saadan som det former sig, ventede jeg Protest, Modsigelse, født af Nordslesvigernes praktiske Sans. Men alt forblev tavst. Intet skete. Den allersidste Del af hans Udtalelse var jo beregnet paa, var jeg klar over, at tage Kegler blandt Nordslesvigerne. Det tog den jo ogsaa. De faldt denne Dag alle plat ned for ham.

Endvidere kom han ogsaa engang, for at fremhæve det glimrende ved den foreslaaede Grænse, med efterfølgende Udtalelse: »Ententen staar beundrende overfor det lille Danmark, at det er saa maadeholden i sine Fordringer.« I Juli 1919 var jeg en Dag i Aarhus, og traf blandt andre ogsaa den engelske Vicekonsul Tschirsk, hvem jeg gjorde bekjendt med lige nævnte Mundfuld. Han svarede: »Saah (meget langtrukket), det har jeg skam aldrig lagt Mærke til hjemme i England. Nej, Englænderne staar hovedrystende overfor dette Fænomen. De kan absolut ikke forstaa Danskerne i dette Stykke.«

Kloppenborg-Skrumsager og Nis Nissen holdt saa hver et Foredrag om mere almindelige Ting, og derefter blev Resolutionen læst op med den Bemærkning, at den var vedtagen iforvejen af Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad. Saa

blev Mødet sluttet. Jeg tænkte, da den Tilføjelse til Resolutionen\*) blev læst op: »Hvad i al Verden skal vi med dette Førkrigstidens Rudiment her? Spørgsmalets Afgjørelse staar til os, Slesvigerne, og dette i samlet Flok, til Afgjørelse, og ikke til Vejledning.«

Jeg stod i dette Øjeblik, da Mødet blev sluttet, lige nedenfor Scenen i Folkehjem, hvor Mødet blev afholdt. Lige overfor mig, oppe paa Scenen, stod Nis Nissen. Jeg sprang op til ham og spurgte: »Sig mig, Nis, hvad er der i Vejen med Jer Nordslesvigere idag?« Nis: »Hvad! Hvad! Hvad!« Jeg, »Ja, hvad fejler I idag?« Nis: »Hvordan mener Du det?« Jeg: »Hvordan har I det idag. Ellers plejer I dog at sætte alt muligt til en Debat og Afstemning. Men idag fik vi hverken en Dagsorden bekendtgjort iforvejen eller satte I Resolutionen til en Debat og Afstemning.« Nis: »Jo! Jo! Jo! Jeg skal sige Dig, i saadan en stor Forsamling er det saa vanskelig at faa en ordentlig Debat gennemført.« »Naa saa!« siger jeg og belavede mig paa at begynde med at give Nis nogle Drillerier som Svar paa denne Mundfuld, da med det samme H. P. Hanssen og Nicolaj Andersen igjen dukkede op paa Scenen. Jeg gik saa hen til disse to, og, henvendt til H. P. Hanssen, sagde jeg først,

---

\*) Den paa det nævnte Møde vedtagne Resolution havde følgende Ordlyd:

\*) 1. Vi ønsker det nordslesvigske Spørgsmaal løst paa den Maade, at Nordslesvig opfattes som en Helhed, hvis Befolkning ved at stemme Ja eller Nej tilkendegiver, om den vil genforenes med Danmark eller ej. 2. Nordslesvig er den Del af Hertugdømmet Slesvig, der ligger nord for en Linje, som gaar fra Sydpynten af Als ind ad Flensborg Fjord til Kobbermøllebugten, op langs Krusaadalen, sønden om Frøslev saaledes, at Padborg bliver Grænsestation, og derpaa følger Skellet mellem Slogs og Kær Herred, Skelbækken og til sidst Sønderaaen og Vidaaen til dens Bøjning mod Nord, hvorfra den gaar lige ud til Vesterhavet og videre ud om Nordpynten af Sild. 3. Stemmeret har alle over 20 Aar gamle Mænd og Kvinder, a) som er fødte og har hjemme i Nordslesvig, b) eller har boet i Nordslesvig i mindst 10 Aar, c) eller er fødte i Nordslesvig, men udviste af de hidtilværende Magthavere. 4. Stemmeretten udøves skriftligt under Former, som sikrer hver enkelt frie Viljesytring. De hidtilværende Myndigheder maa ikke øve Indflydelse paa Afstemningen. 5. Vi betragter det som en Selvfølge, at tilstødende Distrikter i Mellemslesvig, som rejser Kravet, har Ret til ved en særskilt Afstemning at tilkendegive, om de ønsker at komme tilbage til Danmark.

hvem jeg var, fordi jeg ikke var sikker paa, at han huskede mig fra foregaaende Dags Aften, og fortsatte saa: »Jeg kan forstaa paa det, som De lige har fortalt os, at De i Berlin vel meget har bundet Dem paa det, som vi lige har hørt læst op som Retningslinierne i den bekendtgjorte Resolution. Men inden ret længe vil den Bebrejdelse træffe Dem, at det er overilet handlet. Resolutionen i den foreliggende Form bygger paa den Forudsætning, at Spørgsmaalet Sønderjylland kan løses ved en direkte Forhandling imellem Danmark og Tyskland. Men at komme med dette nu lige efter Tysklands fuldstændige Sammenbrud er saa forfejlet som noget, fordi Grundlaget mangler. Tyskland er nemlig ikke mere Herre i sit eget Hus. Det kan ikke mere forhandle med nogen direkte. Spørgsmaalet Sønderjylland kan nu kun løses over den ene Vej, over Paris, over Ententen, og De gjør bedst i at lade Spørgsmaalet hvile, til denne selv melder sig.« I den efterfølgende korte Begrundelse, som jeg endnu fik Lejlighed til at give, kom jeg til at slutte med følgende Bemærkning: »Nordslesvig skal ifølge sin Beliggenhed være den forbindende Bro imellem Danmark og Sydslesvig. Det skal vogte sig for, at det ikke bliver den skillende Mur. Saadan som De nu lige har faaet begyndt, er der størst Fare for, at det bliver det sidstnævnte.« Saa fik H. P. Hanssen pludselig travlt. Han undskyldte sig med, at hans Tid tillod ham ikke at svare derpaa, *og det er første og eneste Gang, at jeg har talt med ham.*

Havde Nordslesvigernes Opførsel i al Almindelighed indtil dette Tidspunkt allerede givet mig en hel Del at speculere paa, saa gjorde denne ejendommelige Afslutning af denne Samtale det ikke mindre. Jeg kom herved til at forelægge mig selv det Spørgsmaal, om jeg enten havde vurderet den storpolitiske Situation fejl eller om Tysklands Nederlag ikke var saa stort og grundigt, som det efter min Mening var. Dette var de to Spørgsmaal, som jeg i den første Tid, efter at jeg var kommen hjem, syslede med at skaffe mig fyldestgørende Svar paa. Dette resulterede i, at jeg havde bedømt begge Dele rigtig, og det afløstes af det Spørgsmaal: »Hvad

er H. P. Hanssen igrunnen for en Personlighed. Er han det, som jeg hidindtil, personlig ukjendt, hele Tiden har anset ham for, eller er han at vurdere anderledes, og er Forklaringen paa den mærkelige Afslutning af ovennævnte Samtale at søge og finde i denne eventuelle Fejlvurdering. Svaret paa dette Spørgsmaal gav H. P. Hanssen selv, og det jo længere der gik des tydeligere, og det gik ud paa, at han i alle Henseender var bleven betydelig overvurderet baade hvad Personlighed og Evner angik. Hans værste Fjende kunde vel næppe mere grundig have blottet ham og ødelagt den Nimbus, der omstraalede ham, end han selv gjorde. Læg her blandt andet Mærke til hans Opførsel overfor Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad (dette Førkrigstidens Rudiment) ved de Lejligheder, hvor den viste mere selvstændige Tilbøjeligheder (i Tidsrummet 1918—20), naar han saa, for at faa dem til at falde tilføje, hvergang smed sin egen Person med ind i Debatten, og dermed tilsloerede Sagen og forplumrede den. Som et Eksempel kan her nævnes hans Trusel ved Mødet den 4. Juli 1919, som lød, at hvis han ikke føjedes, saa vilde han nedlægge sine Poster og kun passe sine Blomster, skyde Ænder i Mosen og skrive sine Memoirer, hvilken Trusel ogsaa gjorde den tilsigtede Virkning. Jeg nævnte denne Trusel i en Artikel i »Hovedstaden« for 24. Juli 1919, idet jeg tilføjede, at hvis en mindre fortjent Mand havde tilladt sig dette over for en Forening, saa vilde man stemple det som baade taktløst og uforskammet.

Det nu følgende Eftermiddagsmøde var, som allerede nævnt, af mest selskabelig Art med Kaffebord og Taler i lange Baner. Disse Taler bragte nu ikke noget nyt, men de gik tidt i den Retning, at jeg maatte tænke som længere oppe nævnt: »Er Nordslesvigerne da virkelig forladt af alle gode Aander?«

Først sent om Aftenen, ved Slutningen af dette Møde, traf jeg paa Kloppenborg-Skrumsager. Han sagde saa, efter at vi havde hilst paa hinanden: »Naa, Peter Lassen, har Mødet idag nu ikke lært dig, at det er det klogeste at sælge dernede og flytte op til os?« (Altsaa den samme Tankegang, som Andreas Krog's fra Aftenen iforvejen.) Jeg svarede: »Nej, det er nu

egentlig ikke dette, som det har lært mig. Jeg er nu engang født Sydslesviger. Jeg har hidindtil, selv som dansksindet, hele Tiden levet blandt Sydslesvigerne, og kæmpet og lidt og stridt for, og sammen med dem, og det vil jeg blive ved med. Jeg agter ikke at svigte min Opgave, selv om det ser ud til, at alle I Nordslesvigere nu vil melde Jer fra Arbejdet. Iøvrigt, hvis det kommer til at vise sig, at den Resolution, som I har faaet sendt ud idag, gaar i det danske Folk uden at det knyer, saa er det et Tegn paa, at det som Nation set er langt nede. Det er saa nemlig Tegn paa, at der mangler en *normal* national Livsvilje. Og saa kommer vort Hovedarbejde foreløbig til at ligge i Danmark og i Nordslesvig og ikke i Sydslesvig. Vi skal saa nemlig først og fremmest have arbejdet denne manglende Livsvilje op. Vi bliver altsaa, kort sagt, mod Forventning, tvungen til foreløbig at kæmpe med Front imod Nord, og ikke, som hidindtil, mod Syd.« Jeg fik denne Aften et nærmest famlende Svar derpaa af ham. Jeg blev ikke klar over, enten det skulde være samtykkende eller benægtende. Forklaringen paa dette uklare i hans Svar fik jeg halvandet Aar senere, i Maj 1920 i Kjøbenhavn. Der sad vi en Aften tre Mand paa et Hotelværelse og drøftede det, der var sket siden Efteraaret 1918. Derved kom Kloppenborg-Skrumsager ogsaa til at nævne min ovenstaaende Udtalelse, idet han fortsatte: »Dette sagde Du denne Aften til os. Jeg kunde den Gang med min bedste Vilje ikke følge denne Tankegang. Den var mig saa fremmed som vel mulig. Men nu har jeg rigtignok lært at indse, at vi den Gang saa fejl paa hele det oprullede Spørgsmaal og Du saa rigtigt paa det.« Han var jo ogsaa ærlig nok til senerehen at indrømme sin Fejltagelse og lægge sine Gjerninger derefter, hvilket jo, som bekjendt, blev taget meget unaadigt op fra visse Sider og vel ikke var fri for at indbringe ham en Del Ubehageligheder fra de selvsamme Steder.

Næste Dags Morgen, den 18. November, rejste jeg saa, med et Ophold i Flensborg, hjem igjen. Jeg havde, som Følge af det, som jeg havde set og hørt den foregaaende Dag i Aabenraa, nok at spekulere paa. Som allerede før bemærket, fandt

jeg det hele som et Mysterium, jeg først skulde trænge tilbunds i. Jeg var mest tilbøjelig til denne Dag at vurdere Gaarsdagens Hændelser som et Overilelsesprodukt, ogsaa fra Førernes Side. Gaaende ud fra denne Antagelse gik jeg i Flensborg op paa »Flensborg Avis's« Kontor, hvor jeg paa dette Tidspunkt kun fandt Redaktør Simonsen tilstede. Jeg sagde til ham: »Hør, Simonsen, den Resolution, som Nordslesvigerne igaar fik sendt ud fra Aabenraa, trænger til en officiel Imødegaaelse straks. Dertil er »Flensborg Avis« det givne Sted. Dette skulde De gjerne sørge for at faa iværksat med det samme.« I en næsten grædefærdig Tone siger han: »Det nytter ikke! Vi faar ikke Nordslesvigerne i Tale!« Derpaa svarede jeg: »Det ved jeg nok. I alle Tilfælde ikke, som de var igaar. Der var de jo paa en Maade, naa, lad os kalde det glædesberuste. Men dette Svar skal de have og det skal De give dem i »Flensborg Avis« nu. Bider det ikke nu, saa bider det maaske senere. Iøvrigt, saa gaar det vel videre ud i Verden. Gud ved, hvad Gavn det kan gjøre andet Steds.« Men Simonsen hang den Formiddag saadan med Hovedet, at jeg ikke kunde faa ham til at foretage sig noget i denne Sag. Tilsidst siger han til mig: »Har De Lyst til at svare paa den, saa gjør det, og send os det, saa skal vi nok tage det her i Avisen.« Kommen hjem skrev jeg saa en kort Artikel under Overskriften: »Vil Nordslesvig svigte.« Den var nærmest formet som en Opfordring til Nordslesvigerne til at tænke dem om, idet jeg paa den ene Side var tilbøjelig til at betragte det hele som et Overilelsesprodukt, og paa den anden Side antog, at hver enkelt Nordslesviger i de gennemlevede Udlandighedsaar var bleven politisk saa godt igjennemskolet, at en enkelt Opfordring vilde være istand til at bringe dem tilbage til Virkeligheden og paa ret Kjøel igjen. Den kom saa i »Flensborg Avis«, men gjorde til min Forundring næsten ingen Virkning i Nordslesvig, men den slog Gnister i Kjøbenhavn. Derfra fik jeg den Meddelelse, at man havde funden den saa vigtig, at de havde ladet den oversætte til fremmede Sprog og havde ladet den gaa ud til Udlandspressen.

Disse to Artikler (denne og den fra 13. Nov.), de første, som jeg sendte ud, havde jeg undertegnet med mit fulde Navn og Adresse, og særlig Fremkomsten af den anden gav Anledning til, at jeg nu officielt blev trukken med ind i selve Debatten. Efter Fremkomsten af min første Artikel sagde Andreas Grau, der dengang endnu var ansat ved »Flensborg Avis«, til mig: »Jeg ved ikke, hvor Du tør vove at sætte Dit Navn offentlig frem paa denne Maade. Sæt nu, at Sydslesvig ikke kommer med tilbage til Danmark, hvordan tror Du saa, at Du vil klare Dig over for Tyskerne?« Jeg svarede ham: »Lad det nu være min Sag, Andreas, at klare denne Historie. Men Du maa jo dog være lige saa klar over som jeg, at hvis man vilde komme med den Slags Ting enten unavngiven eller under et Mærke, saa Folk ikke kunde se, hvilken Personlighed der staar bagved, saa vil de ikke kunne vente at virke med samme Kraft.«

Samtidig med, at jeg efter Hjemkomsten skrev min lige nævnte Artikel, skrev jeg ogsaa et Brev til H. P. Hanssen, da jeg ikke havde faaet mit Syn saa nøjagtigt begrundet, som jeg nok vilde, da han fik saa travlt med at komme afsted. I Brevet begrundede jeg det fuldstændigt og sluttede Brevet som følger: »Efter at De gik fra Mødet, talte jeg med ikke saa faa Nordslesvigere. Men der kom flere Gange Udtalelser frem i den Retning, at jeg uvilkaarlig kom til at tænke paa Lignelsen om Farisæeren og Tolderen, og der var ingen Tvivl om, paa hvilken Side Farisæeren skulde søges.«

Nu begyndte altsaa, som allerede nævnt, mine Undersøgelser angaaende den i mine Øjne mildest talt mærkelige Stilling, som H. P. Hanssen indtog overfor Sagen. Samtidig tog jeg, mest ved Indlæg i Aviserne, Stilling til og gjorde Front imod de tidt uhyrlige Fejl- og Vrangsyn paa det sønderjyske Spørgsmaal fra visse Sider baade fra Nordslesvig og fra Kongeriget, efterhaanden som de kom frem, og fra ca. midt i Marts 1919, da det første Angreb fra tysk Side kom, ogsaa med Indlæg til denne Side. Men mærkelig nok havde jeg ikke saa tidt behøvet at tage Stilling mod sidstnævnte Side som



mod førstnævnte, og Striden har heller aldrig været saa haardnakket.

Først gjaldt det altsaa for mig at faa Spørgsmaalet klaret, om jeg havde vurderet baade den storpolitiske Situation i al Almindelighed og Grundigheden af Tysklands Nederlag fejl. Som allerede nævnt viste det sig, at min Vurdering paa disse Punkter ikke var fejl. Dernæst kom Spørgsmaalet om H. P. Hanssens Person. Her viste det sig, som ogsaa allerede nævnt, at jeg ligesom saa mange andre havde gjort mig skyldig i en betydelig Fejl-og Overvurdering. Vel viste hans Evner sig udmærket at gjøre Fyldest til at føre en allerede foreliggende Situation videre, som den, han i sin Tid overtog at føre videre efter Gustav Johannsen og Jens Jessen. Men hans Evner viste sig fuldstændig at svigte overfor en ny opstaaende Situation. Han hverken forstod eller kunde fatte den nye Situation, der forelaa i Efteraaret 1918 som Følge af Krigen og dens Virkninger. Ej heller evnede han at føre den ud i Livet. Han var, kortsagt, paa dette Tidspunkt ikke den rigtige Mand paa den rigtige Plads.

Nu var der imidlertid en anden Ting, som jeg ventede, at der inden ret længe vilde ske. Jeg ventede, at Bondebefolkningen i sin overvejende Del baade i Nordslesvig og i Danmark, naar den havde faaet Tid til at sunde sig lidt paa Spørgsmaalet, vilde have taget bestemt Afstand fra H. P. Hansen. Bondens praktiske Sans plejer ikke gjerne at lade ham i Stikken, og han vejrer temmelig snart, hvad der af Teoretikernes Frembringelser har Rod i det praktiske Liv og hvad der bør vurderes som tilhørende Fantasiens Verden. Da nu uhyre lidt af H. P. Hanssens Frembringelser kunde siges at have Rod i det praktiske Liv og trods dette ikke alene Bønderne i Nordslesvig ikke gik der imod (hvilket jo kunde tænkes at finde sin Forklaring i, at de allerede i en længere Aarrække var vante til at følge ham som Fører), men heller ikke Bondestanden i Kongeriget lod høre fra sig, saa meldte der sig for mig det Spørgsmaal, hvilke Aarsager der var til, at Bondestandens praktiske Sans næsten fuldstændig svigtede i dette

Tilfælde overfor H. P. Hanssen og Aandsfællers Fantasterier og delvise Fusentasterier.

Jeg fik temmelig snart Mistanke til Pressen og største Parten af Højskolerne som de Hovedskyldige, men der gik ikke saa kort Tid, inden jeg fik Beviserne for min Mistankes Rigtighed fuldstændig fremskaffet. For Eksempel for Pressens Vedkommende gik det helt hen til Sensommeren 1922, inden jeg fik fat i det afgjørende Bevis. Dette fik jeg af Redaktør Martin i Sorø (»Sorø Folketidende«). Han fortalte mig følgende: »Noget af det første, som vi oplevede i Efteraaret 1918, var, at alle vi Landets Redaktører af Scavenius blev indbudte til et fortroligt Møde i Raadhusen i København. Han mødte op der med H. P. Hanssen som Taler. Han skulde give os de Retningslinier, hvorunder Løsningen af det sønderjyske Spørgsmaal kun maatte omtales i Pressen. Det var jo deres eget Syn, som de vilde have gennemtvunget og som de ogsaa derved fik gennemtvunget. H. P. Hanssen fik os til at falde tilføje ved at kyse os, thi hvert Øjeblik kom han med den Tilføjelsesbemærkning: *Ikke mere end det, ikke et Ord ud derover, ethvert Ord ud derover kan blive farlig for Danmark, ja endog farlig for Danmarks Bestaaen!* Jeg sad med Sorg i Hjertet og tænkte, er det det hele, som Du har kæmpet for, det hele, som Du har haabet paa? Ja, men naar han siger det, saa maa det jo være sandt. Han maa jo vide det. Og Du vil jo dog heller ikke gjerne være med til at gøre noget, hvorved dit eget Fædreland kan gaa i Stykker. Jeg lod mig til at begynde med kyse til at behandle det sønderjyske Spørgsmaal imod min egen Overbevisning i mit Blad, og jeg ved, at mange af mine Kollegaer gik det ligesaa. Inden ret længe gik det op for mig tilligemed en Del af de andre, at vi var bleven tagen grundig ved Næsen. Jeg tog igjen fat og skrev efter min Overbevisning. Men desværre, vi havde nu engang ladet os bruge til at vildlede den offentlige Mening, og den var nu ikke saa let at faa retledt igjen. Skaden var gjort. De eneste Redaktører, som jeg har mærket til, der ikke fulgte den i Raadhuset givne Parole, var Erik Hansen, »Kolding

Avis«, Willemoes, »Ribe Stiftstidende«, Søren Nielsen, »Jyllandsposten«, og Fru Marie Lassen, »Aalborg Amtstidende«. Om disse fire nu ikke har været tilstede, ved jeg ikke.« Jeg var paa det Tidspunkt, da jeg fik denne Oplysning, i en Avisdebat med en Skolelærer Olsen fra Storehedinge i »Østsjællands Folkeblad«. I mit næst efterfølgende Indlæg gjengav jeg en Meddelelse af ovenstaaende, idet jeg tilføjede: »I dette Øjeblik blev H. P. Hanssen istedenfor Folkefører *Folkefortører*.«

At jeg allerede før har været klar over Højskolens daarlige Forstaaelse for og Standpunkt til det sønderjyske Spørgsmaal, bevises ved følgende Passus, der findes i en Artikel, som jeg har skreven den 16. November 1919 og som har været optagen i »Kolding Avis« for 27. November. Den lyder: »Den danske Højskole har vist sig at være næsten helt blottet for Forstaaelse af Sagens Natur og inderste Væsen.« I en anden Artikel brugte jeg efterfølgende Vending\*): »Men det viser sig jo desværre, at største Parten af den danske Højskole med den fra Rødding til Askov flyttede sønderjyske Højskole med sin sønderjysk fødte Forstander i Spidsen paa dette Omraade fuldstændig har svigtet!« At Højskolen selv følte det unaturlige i sin Indstilling til det sønderjyske Spørgsmaal ses bedst af den Holdning, som den følte sig nødsaget til at indtage overfor Højskoleforstander Frede Bojsens i 1922 udsendte Artikel (mod Holger Begtrup og Alfred Povlsens Forgudelse af H. P. Hanssen paa dennes 60 Aars Fødselsdag) »Folkehøjskolen i Malstrømmen!«\*\*) Største Parten af de Højskolemænd, som den havde Bud til, vidste ikke, hvad de skulde sige dertil. Alt forblev tavst. Kun en enkelt Røst lod sig høre med: »Aa, den gamle Mand gaar i Barndom.« Trods alt vil dette Indlæg blive et af Fremtidens vægtigste Vidnesbyrd om Højskolens og de fleste Højskolemænds unaturlige Indstilling overfor det sønderjyske Spørgsmaal. Men er det nu en Kjends-

\*) »Kolding Avis« og Thyras Vold i Decbr. 1922.

\*\*) Blandt andet aftrykt i »Møens Dagblad« Nr. 58, 59, 60 og 61 for d. 9., 10., 11. og 13. Marts 1922.

gjerning, at de Mænd, der ifølge deres Stilling og Kald skal vejlede andre i saadan en Sag som denne selv trængte, og maaske den Dag idag endnu trænger til en grundig Vejledning, saa maa det ogsaa være klart, at de Folk, der skulde vejledes af dem, maatte blive meget daarligt indstillede. Da nu største Parten af den danske Landmandsstand har været under deres direkte Paavirkning, saa findes her vel Forklaringen paa, at den praktiske Bondeforstand i dette Tilfælde viste sig saa stærk sløvet. Hvor meget godt saa end den danske Højskole har udrettet, saa er saa meget sikkert: det politiske Udsyn, som den har været istand til at udruste sine Elever med, rækker ikke ret langt ud, og dette spores endnu ved andre Lejligheder og Sager lige indtil Nutiden. Ligeledes kan det tænkes, at Højskolen i alle Tilfælde til en vis Grad er med ansvarlig for H. P. Hanssen's i 1918 svigtende Evne, fordi han har været ikke saa lidt under dens Paavirkning. Har der været noget Anlæg til Evne tilstede, saa har Højskolen ikke vist sig istand til at faa den frem og faa den uddannet.

Skal efter dette mit Synspunkt paa det sønderjyske Spørgsmaal i faa Sætninger ridses op kontra Aabenraa-Retningens og den radikale Højskoleretnings, saa bliver det saadan: 1. Disse betragtede den nationale Udvikling som i alle Tilfælde omtrent fuldbyrdet, altsaa paa sine nuværende Linier fastliggende. Jeg derimod saa den som værende i stadig Udvikling, og nu igjen sydpaa. 2. Disse mener, at Forpligtelserne fra dansk Side kun gaar saa vidt, som der paaviselig var dansk Sindelag, samlet boende, tilstede. Jeg betragter Forpligtelserne fra dansk Side, og dette vel at mærke fra alle dansksindedes Side, som gjældende ganske særlig overfor vore fortyskede Stammefæller i Sydslesvig, altsaa den nationale set svageste Del af Nationen. 3. Disse bygger i første Linie paa Sprog og Sindelag, altsaa det svingende. Jeg derimod har hele Tiden villet bygge paa Afstamningen og paa Landet, den Jord, som vi tilhører og som tilhører os, altsaa det faste. Det maa derfor være klart, at deres Bestræbelser og Forholdsregler kun vilde være egnet til at uddybe Modsæt-

ningerne mellem de dansksindede og tysksindede Slesvigere, altsaa gaa imod vore egne Interesser, medens mine tilsigtede at slaa Bro, hvilket de ogsaa allerede have vist sig at være istand til.

★

Trods det, at jeg lige efter Udsendelsen af min anden Artikel fra forskjellige Sider fik Opfordring til at komme til Møder, kom jeg dog først ud paa min første Tur sidst i Januar 1919, fordi de tyske Myndigheder til at begynde med nægtede at udstede mig Pas.

Inden dette Tidspunkt kom jeg til at fremsætte mit Syn et Par Gange skriftlig, nemlig ved følgende Lejligheder. Da jeg fik fat i Magister Clausen's Brochure »Før Afgjørelsen«, svarede jeg, efter at have sundet mig lidt paa det Fejlsyn, som det efter min Mening var, alligevel omsider paa den. Min første Tanke, da jeg læste den, var: »Det er en overspændt Stuelærds Hjernefostre, der, fordi de ikke har Rod i det praktiske, det virkelige Liv, ikke vil tages alvorlig af noget fornuftigt Menneske!« Efter nogen Betænkning gav jeg et Svar paa den, saa vidt jeg husker i »Holbæk Amtstidende«, for det Tilfælde, at der ligegodt vilde være ubefæstede Sjæle, der vilde løbe Fare for at falde for disse Luftkasteller.

Til Julen 1918 fik jeg en Julehilsen fra Hans Appel, Dalum, der sluttede med efterfølgende Sætning: »Nu skulde Morten Eskesen have levet, saa havde Du haft Hjælp, Peter Lassen!« Jeg tænkte, hvad i al Verden vil dette sige, jeg maa jo dog have enhver Dansker til Hjælp. Hen paa Sommeren 1919 traf jeg ham i Odense og spurgte ham, hvordan han egentlig vilde have forstaaet ovennævnte Sætning. Af hans Svar, hans Udredning deraf fik jeg egentlig det første rigtige Indtryk af, hvor daarlig igrunden en stor Del af Højskolens Folk var indstillede. Lige efter Nytaar 1919 kom der i »Flensborg Avis« to Artikler under et Stjerne-Mærke, tagen efter en Kjøbenhavnseravis. Man kunde mærke, at Forfatteren var en Mand, der ikke var enig med Clausen-Linie-Folkene. Han vilde nok

give Sydslesvig sin Ret, men man kunde mærke, at han ikke var fuldtud klar over sydslesvigske Forhold. Derfor rettede jeg paa den i en Artikel, som ogsaa var optagen i »Flensborg Avis«. Da jeg saa i Begyndelsen af Februar var i Kjøbenhavn, blev jeg forestillet for og gjort bekendt med Magister Vilhelm la Cour som Forfatteren til ovennævnte to Artikler. Jeg spurgte ham saa: »Hvorfor skrev De Deres to Artikler? Jeg vil dog antage for at vejlede Folk i Spørgsmaalet ogsaa paa Omraadet sønden for Skjelbækken. Men det viser sig jo, at De er langt fra selv fuldstændig klar over hele Spørgsmaalet. Derfor var Artiklen udsat for mere at blive vildledende end vejledende, og derfor svarede jeg.« Derpaa svarede han: »Jo, jeg skal sige Dem, Folks Tanker har saa ondt ved at følge sydpaa. Foreløbig gaar deres Tanker kun indtil Skjelbækken. Jeg vil nu prøve paa at faa Folks Tanker til i alle Tilfælde at vænne sig ogsaa til Flensborg.« Jeg siger: »Naa saadan! Men er De nu ogsaa klar over, hvad det kan føre til. De vil altsaa nu vænne Folks Tanker til Flensborg. Naar dette er besørget, saa vil De altsaa gaa et Stykke videre, enten næste Station saa bliver til Oversø eller det bliver til Isted eller hvorsomhelst, og saadan vil De stykkevis blive ved, til De har naaet Maalet, Slesvigs Sydgrænse, Ejderen. Dette kan føre til, at, istedenfor at De naar at føre alle Folk til Maalet, springer der ved hver Flytning sydpaa flere og flere Folk fra, idet de siger, hvad vil den Mand egentlig? Har han et fast Maal? Eller vil han maalløst rende sydpaa med os i det Uendelige? Dermed forvirrer De kun Folk. Jeg vil raade Dem til med det samme at kæmpe for det endelige Maal, Ejderen. De faar vistnok lige i Begyndelsen en mere haard Kamp. Men De har de Fordele, at De faar kun Kampen een Gang og De løber ikke Fare for at blive misforstaaet.«

Som sagt, sidst i Januar kom jeg ud paa min første Tur. Den 29. Januar var det første Møde, som jeg var med til. Det var i Silkeborg. Her kom jeg altsaa til at holde min første officielle Tale og tog her min første officielle Debat med et for mig meget opmuntrende Resultat. Da jeg fra Mødelokalet kom

tilbage til Hotellet, hvor vi boede, blev jeg af de der Tilstedeværende modtagen med Hyldest. Jeg spurgte: »Hvad er dog egentlig ved det?« »Ja,« sagde en af de Tilstedeværende, »vi kom nok alle til at staa under det Indtryk, som en Kone, der sad ved Siden af mig, udtrykte i de Ord: »*Pas paa, nu kører han dem ned!*«

De to, som jeg talte imod, en Dyrlæge og en Seminarie-lærer, foretog et Tilbagetog.

Den 6. Februar om Eftermiddagen var jeg til et Møde i Juelsminde. Med sidste Tog om Aftenen tog jeg ind til Horsens, fordi jeg med Natiltoget skulde til København. I Horsens havde jeg imidlertid et Ophold paa 3 til 4 Timer. Der var jo nu ikke stor Fornøjelse ved at vente denne Tid hverken paa Jernbanestationen eller paa et Hotel. Jeg havde faaet at vide, at Nis Nissen samme Aften holdt et Møde i Horsens. Jeg fik Lokalet opspurgt og gik derhen, fordi jeg syntes, at der vilde Tiden være bedst at faa til at gaa. Da jeg kom ind, var Mødet begyndt. Nis var vel omtrent midt i sin Tale. Noget af det første, som jeg hørte ham raabe, efter at jeg var kommen ind, var: »Jeg advarer med al den Autoritet, som jeg sidder inde med, begrundet paa det nøje Kjendskab, som jeg har til Forholdene dernede, mod at tage for meget med. Dette kan blive meget farligt, ja endog farlig for Danmarks Bestaaen!« Med det samme, da jeg hørte dette, var det, som om en Røst lød for mine Øren: »Blev dine Mænd nu til klagende Kvinder!« Dette førte til, at hver Gang jeg senere traf sammen med Nis, lød denne Røst for mine Øren. Jeg var desaarsag absolut ikke mere istand til at tage ham alvorlig.

Den 7. kom jeg saa til København og deltog der i Cirkus-mødet.

Under dette Københavnerophold fik jeg min første Samtale med J. C. Christensen. Jeg søgte og fandt ham denne Dag i hans daværende Privatbolig, Herluf Trollesgade 21. Jeg fandt ham siddende i Skjorteærmer, læsende de nye Aviser og med den lange Pibe tændt. Vi kom næsten øjeblikkelig i Debat om Zoneinddelingen, som jeg jo lige fra Begyndelsen havde

anset for et uberettiget Indgreb fra en vis nordslesvigsk Side i sønderjyske Forhold med det Formaal forlods at sikre sig selv visse Fordele paa hele den danske Nations Bekostning og med Fare for, at Sønderjylland som Følge deraf vilde slaaes i Stykker. J. C. Christensen begyndte saa at forklare for mig, af hvilke Grunde de forskjellige Zoner var bleven dannede. Vi gennemgik første, anden og tredie Zone. Vi var enige om, at dansk Sindelag var forskjellig tilstede i de tre forskjellige Zoner. Kun var vi ikke enige om, hvor stor en Berettigelse Beboerne i de enkelte Zoner havde til at vende tilbage til Danmark. Han holdt paa, som Nordslesvigerne lærte, at det daværende Sindelag skulde være det bestemmende, de tre Zoner altsaa have forskjellig Adkomst. Jeg holdt paa, at de havde lige Ret, fordi Afstamningen, ikke Sindelaget var bestemmende for Tilhørsforholdet til en Nation. Angaaende fjerde Zone udspandt der sig saa følgende Debat. J. C. Christensen: »Ja men saa de Folk, der bor sønden for disse tre Zoner i den ikke nævnte fjerde Zone, dem kan vi jo ikke gjøre Krav paa, dem har vi jo slet ingen Ret til, de er jo af en hel anden Stamme og derfor ingen af vore.« Jeg siger: »Saa ser jeg dog ikke saa lidt anderledes derpaa.« J. C. Christensen: »Hvordan saa?« Dertil svarede jeg: »Jeg ser saadan paa det. Forsaavidt disse Folk selv eller deres Forfædre førend 1864 er tilflyttede dertil enten fra Holsten eller fra en anden tysk Landsdel, saa er ved hver enkelt Tilflytning ikke sket det, at der er bleven flyttet et Stykke Tyskland ind paa danske Enemærker. Nej, derved er sket det, at den enkelte frivillig har forladt sin gamle Bopæl, frivillig her har valgt sin nye Bopæl, frivillig har forladt sit gamle Fædreland, frivillig her har valgt sit fremtidige Fædreland, og saa har han derved tilkjendegivet, at han frivillig vilde opgive den gamle Hjemstavn; frivillig har han her valgt sin nye Hjemstavn, frivillig vilde han opgive sit gamle Undersaatsforhold og frivillig gaa ind under Danmark som loyal Undersaat. Derfor er disse Folk paa den ene Side berettiget til at kræve at være med, uden at vi har Spor af Ret til at vrage dem. Paa den anden Side er vi for vor egen,



for hele Sagens Skyld forpligtet til at kræve dem med. Paa Forhaand at ville skille dem ud uden at vi ved, om de selv ønsker at skille sig ud, bliver for os til en unødvendig Svækkelse, dobbelt skjæbnsvanger for os, hvis det bagefter viser sig, at den ikke havde været nødvendig. Hvis De konsekvent vilde føre denne Teori ud i Praxis, saa vil De blive nødt til paa Forhaand at erklære alle Kolonistbyer langs hele Jyllands Midtryg for lige saa mange Stykker Tyskland, som der er af disse Byer, og udskille dem.« Derpaa begyndte J. C. Christensen i længere Tid at gaa op og ned i Stuen, vældig dampende paa den lange Pibe. Pludselig blev han staaende lige foran mig, idet han sagde: »Ja, der ligger ikke saa lidt i det, De sagde der. Fra denne Side har jeg saamænd aldrig betragtet det. Jeg skal nok sørge for, at vor Samtale fra i Eftermiddag ikke glemmes.«

Mens Afgjørelsen stod paa, havde jeg ikke faa faa Samtaler med J. C. Christensen, og den Samtale, som jeg nu skal omtale, kan vel nok med Rette siges at være baade en direkte Fortsættelse og ogsaa Afslutningen af forannævnte Samtale.

I August eller September 1920, altsaa efter Afgjørelsen, stod jeg en Dag hen paa Eftermiddagen ude foran Hotel Kong Frederik i Vester Voldgade i Kjøbenhavn i Samtale med en af Hotellets Tjenere. Mens vi staar der, kommer J. C. Christensen gaaende der forbi fra Raadhuspladsen. Han kom hen og hilste paa mig og siger i Fortsættelsen efter Hiilsenen: »Jeg er paa Vej til Stationen og har rigtig god Tid til Raadighed. Har De Tid til at følge med, saa kan vi jo undervejs faa os en lille Samtale.« Dette havde jeg naturligvis Tid nok til. Vi fulgtes saa ad over Jarmersplads til den daværende Nordbanegaard. Han havde ogsaa rigelig med Tid, thi vi gik vistnok det meste af en Time op og ned i Samtale foran Stationsbygningen i Vester Farimagsgade, inden Afgangstiden for hans Tog var der. Vi drøftede endnu engang alt igjennem, hvad der var sket siden Efteraaret 1918. Da han saa omsider skulde ind til sit Tog, sluttede han med følgende Sætning, inden han tog

Afsked: »Ja, Skidt var det, som det gik! Men det værste ved hele Historien er det, at vi maa sige, at vi selv har forskyldt det!«

Ligeledes ved mit første Kjøbenhavnophold fik jeg engang stillet følgende Spørgsmaal: »Hvordan tror De, at de fortykede Sydslesvigere vilde stille sig til, hvis vi tog hele det tilbudte Slesvig lige ned til Ejderen med uden Afstemning?« Mit Svar derpaa lød: »Dette vilde største Parten være glad ved. Det passer bedst til deres nuværende Udviklingsstadium. De er endnu for lidt orienterede i Spørgsmaalet, og derfor vil de helst være fri for afgjørende at skulle udtale sig om det. Vi kan rigtignok ved denne Ordning vente, at en Del, maaske endog en større Part af disse fortykede Slesvigere til at begynde med vilde gjøre Vrøvl, men med Glæde i Hjertet, fordi de derved tror at overbevise Omverdenen, og maaske sig selv, om, at de nok vilde have forsvaret deres Fortyskning, men havde ikke kunnet faa Lejlighed dertil. Derved vil de anse Æren for reddet og indordne sig som loyale Undersaatter. Tilbage som mere eller mindre uforsonlige Modstandere vil der højest regnet forblive 15 %.«

Maaske omkring ved den 20. Marts var jeg en Dag i Flensborg. Paa Gaden mødte jeg en Bekjendt, der fortalte mig, at Delegationen var kommen tilbage fra Paris og at Andreas Grau var i Borgerforeningen for at aflægge Beretning om de Resultater, som Sendefærden havde opnaaet. Han var paa Vej derhen og spurgte mig, om jeg ikke vilde med. Jeg vendte om og gik med. Hele Forsamlingen, som var der, var ikke ret stor. Der var vist ikke stort mere end en halv Snes Personer tilstede. Vi fik saa mundtlig den Beretning, som Dagen efter var at læse i alle Landets Aviser. Jeg kneb mig selv i Armen, da jeg hørte hans Beretning, for at forvise mig om, om jeg var vaagen eller om jeg drømte. Jeg havde ondt af Kloppenborg-Skrumsager, Alexander Foss og Neergaard, at de saadan havde maattet lade sig trække omkring ved Næsen af H. P. Hanssen. Dette var de for gode til. Hvad Nis Nissen var værd, vidste jeg. Andreas Grau havde jeg vurderet højere. Men,

tænkte jeg, siden han var gaaet frivillig med dertil, saa var han vel alligevel ikke bedre værd. Munch og Bramsnæs kjendte jeg intet til. Men, tænkte jeg, begrundet paa deres Partiforhold, faar de maaske kun Løn som forskyldt. Da Andreas Grau var færdig, blev der opfordret til at fremkomme med Udtalelser om det hørte. Nogle udtalte sig. Jeg forblev tavs. Sagfører Peter Paulsen, Kjøbenhavn, der sad lige foran mig, vendte sig om og spurgte: »Naa Lassen, er der intet, som De skal have sagt?« Jeg svarede: »Det, som vi nu har hørt, holder jeg ikke for værd at spilde et eneste Ord paa. At sende 8 Mand derover og have Gud ved hvor mange løbende der iforvejen, og saa kun møde op med saadant et magert Resultat, et Resultat, der er snart mindre end intet, agter jeg ikke at befatte mig med.« Efter at have tænkt lidt paa det, svarede P. Paulsen: »Denne Kritik er saamænd rigtig og rammende nok.«

Som allerede før bemærket tog jeg, mest ved Indlæg i Aviserne, Stilling til og gjorde Front imod Fejl- og Vrangsynene paa det sønderjyske Spørgsmaal fra visse Sider baade fra Nordslesvig og fra Kongeriget, efterhaanden som de kom frem. Jeg vil her lige nævne et Eksempel. Jeg fandt i 1919 en Artikel af daværende Frimenighedspræst Eriksen i Sundevad, der særlig tog Sigte paa at forsvare Aabenraa-Retningens Standpunkt overfor Sydslesvigerne, idet der blandt andet fremhævedes meget stærkt, at en af Hovedgrundene til, at nævnte Retning vilde udelukke Sydslesvigerne, var at de frem for alt vilde vogte sig for at komme til at gjøre Uret imod Tyskerne. Men med Hensyn til, hvad der skulde forstaaes ved Tyskere, syntes Eriksen at være temmelig uklar. Hans Udtalelser syntes hele Tiden at være møntede paa de nu tysk-sindede Sydslesvigere (fortyskede Danskere) istedetfor paa de virkelige Tyskere. Derfor fik hans Ord altfor meget Præg af at være Udtryk for en skranten Samvittighed. Jeg svarede paa dette i en Artikel i »Flensborg Avis« for 28. Maj 1919, at det var meget prisværdigt, at han ikke vilde øve Gjengæld overfor Tyskerne. Men for saa vidt han, som det

lod til, vilde smide de nuværende tysksindede Slesvigere i samme Bunke som de virkelige Tyskere, saa var det afgjort fejl. Deres Afstamning gjorde dem til noget for dem selv. Naturligvis skulde der lige saa lidt gøres Uret over for dem som over for de virkelige Tyskere. Men overfor Sydslesvigerne havde han Forpligtelser, overtaget fra Fortiden, fra ældre danske Slægters Synder over for Slesvigerne. Disse Forpligtelser havde iøvrigt enhver Dansker. Og disse Forpligtelser kunde han ikke komme udenom, uden at det blev til en Uret. Hvis han ikke turde vove, hvis han følte sig for svag til at tage disse Forpligtelser paa sig og de deraf følgende Opgaver, saa vilde jeg anbefale ham at gøre som Kresten Kold gjorde, da han havde købt den Jord, hvor han vilde bygge sin Skole, der hvor den nuværende Dalum Landbrugsskole ligger, og for første Gang som Ejer saa ud over det Vildnis, som det dengang laa hen i, og saa hvilket uhyre Arbejde der forestod ham. Han til Vorherre om at give ham Kjærlighed til hans Arbejde. Kort efter at denne min Artikel havde været i »Flensborg Avis«, traf jeg paa en af de faa Angelboere, der den Gang læste dette Blad. Han udtalte sin Anerkjendelse af den, idet han samtidig sagde, at det, der havde interesseret ham mest i den, var, at jeg som Bonde mindede en Præst om at bede.

I Juni 1919 kom jeg en Dag ind paa Christiansborg for at søge J. C. Christensen, hvem jeg ønskede en Samtale med. Da jeg kom op ad Trappen til Folketinget, fandt jeg alle Folketingets Medlemmer staaende udenfor Folketingssalen i Smaaklynger paa 2 eller 3 Mand i ivrig Samtale. Da jeg ikke kunde opdage nogen af Folketingsmændene, som ikke var optagen i dette Øjeblik, saa gik jeg foreløbig ud til venstre til en af Vinduesnicherne for at vente. Nærmest Trappen stod Klaus Berntsen og Piper i Samtale, og det var disse to, der først holdt op. Piper gik ned ad Trappen og Klaus Berntsen kom hen til mig, idet han sagde: »Goddag Lassen! De kan vel nok se, at der er noget særligt, der optager os. De kan vel ikke gætte, hvad det er?« Jeg svarede: »Det er jo let nok at se, at der er noget særligt. Man behøver jo kun at se ud over

alle de tilstedeværende Herrer for at se, hvor meget de er optaget. Men jeg vil helst ikke indlade mig paa at gjætte, hvad det er. Det kan være mange forskellige Ting.« Saa svarede Klaus Berntsen: »Ja, jeg kan fortælle Dem, at vi lige har faaet Meddelelse om, at H. P. Hanssen er bleven udnævnt til sønderjysk Minister. Hvad siger De til det.« Jeg var lige ved at komme til at le højt af det og kom derved ikke straks til at svare, saa Klaus Berntsen sagde endnu engang: »Ja til sønderjysk Minister. Hvad siger De til det?« Derpaa svarede jeg: »Det tror jeg, at han vil falde paa.« Paa dette svarede Klaus Berntsen, læggende stærkt Tryk paa hvert enkelt Ord: »Ja, det tror jeg unægtelig ogsaa!« J. C. Christensen fik jeg nu ikke denne Dag i Tale. Jeg fik den Meddelelse, at han var i Vestjylland, men han ventedes igjen til Kjøbenhavn om Aftenen, saa at jeg vilde kunne træffe ham næste Dag. Da jeg næste Dag vilde ind til Christiansborg for at søge ham, stod H. P. Hanssen paa det øverste af Trappen udenfor Yderdøren i Samtale med en anden Herre. Jeg lagde nu min Vej saadan, at jeg kom om lige foran ham for at kunne faa Lejlighed til at ønske ham til Lykke. Lige da jeg vilde tage til Hatten, gjorde han en halv Vending om. Jeg gik videre og tænkte over, om han ikke havde kjendt mig igjen (han havde jo kun set mig i November i Aabenraa), eller om han ikke vilde kjendes ved mig. Da jeg kom ind, fortalte jeg denne Hændelse til de første Rigsdagsmænd, som jeg traf paa, idet jeg tilføjede, at jeg antog, at han ikke havde kjendt mig igjen, og Drejningen altsaa havde været ufrivillig. Derpaa svarede en af de Tilstedeværende: »Ja, Du kan tro, han skal nok have kjendt Dig igjen. Han er god til at kjende Folk igjen. Han vil bare ikke have med Dig at gjøre.« Dertil bemærkede jeg: »Hvis dette er Tilfældet, saa er Sagen jo meget simpel og klar for mig. Vil han ikke hilse, behøver jeg heller ikke at hilse. Mener han at kunne undvære mig, saa kan jeg ogsaa undvære ham.«

Vistnok omtrent paa samme Tid kom jeg i »Holbæk Amtstidende« i Debat med Pastor Voldum fra Hjembæk. I sit Svar paa mit første Indlæg skriver han blandt andet, at jeg maatte

kunne forstaa, at den dem bekjendte store Sagkyndige H. P. Hanssen maatte dog staa til troende over for mig, hvis Navn var fuldstændig ubekjendt. Dertil svarede jeg, at naar H. P. Hanssen's Navn var bekjendt trods det, at han ikke var ret meget ældre end jeg, havde det sin naturlige Forklaring i, at han allerede i mange Aar havde deltaget i det politiske Liv, medens jeg først lige var bleven smidt ud i det. Men det vilde han dog forhaabentlig vel indrømme, at min Sagkundskab til sydslesvigske Forhold og mine som Følge deraf givne Vidnesbyrd maatte, begrundet paa, at jeg var født her og hele Tiden havde boet her, staa mere til troende end H. P. Hanssen's, der kun i Ny og Næ havde stukket Næsen tværs over Flensborg Fjord. H. P. Hanssen's Sagkundskab har vist sig kun at være nordslesvigske og absolut ikke at strække sig derudover.

Noget senere paa Sommeren kom jeg en Dag med Eftermiddagstoget nordfra til Lunderskov. Da jeg kom udenfor Stationen, kom den Postassistent, som de paa dette Tidspunkt havde der i Byen, netop ud af Posthuset. Da han saa mig, kom han hen til mig, idet han sagde: »Goddag Herr Lassen, idag er der en god Artikel imod Dem i »Hejmdal« af P. Lauridsen. Har De set den?« Jeg svarede: »Nej, det har jeg ikke. Der skal et sært Træf til, hvis jeg skal faa »Hejmdal« at se. Iøvrigt, hvilken P. Lauridsen er det, Kjøbenhavn eller Aalborg?« Der maatte han melde blank. Han vidste ikke, at der eksisterede to af dette Navn. Han spurgte saa videre: »Har De Lyst til at se den, saa skal jeg bringe den med til Dem.« Han vidste, at jeg gik hen til en derboende Søster. Lidt efter stillede han der med Avisen, - men bad samtidig om at faa den igjen, naar jeg havde læst Artiklen. Det første, jeg saa, var, at det var Skolebestyrer P. Lauridsen, Kjøbenhavn, der var dens Forfatter. Det, som undrede mig, da jeg gjenlæste Artiklen, var dette, at han havde skrevet den saa uforsigtig. Jeg var med det samme klar over, at alle hans Anker overfor mig kunde modbevises af hans egne Ord, af Citater af hans Værk »Da Sønderjylland vaagnede«. Jeg sagde derfor til min Søster, da jeg var færdig med Læsningen:

»Denne Artikel gjør det Indtryk paa mig, at det er bestilt Arbejde, enten direkte fra H. P. Hanssen eller ogsaa foranlediget ved ham, og det maaske med et dobbelt Formaal for Øje. For det første kan det være tilsigtet at bilde »Hejmdal's« Læsere ind, at det er en meget vigtig Sag, og at jeg tager meget fejl, fordi selv saadan en Mand som Lauridsen holder det for nødvendig at sætte mig paa Plads. For det andet kan det ogsaa være tilsigtet at prøve paa at imponere mig saa meget, at jeg ikke tør vove at svare paa den, fordi det, i deres Øjne, er saa stor en Autoritet paa det sønderjyske Spørgsmaals Omraade, at jeg ikke tør vove at gaa imod. Hvis det sidstnævnte skulde være tilsigtet, saa skal »Hejmdal« snart komme ud af denne Vildfarelse.« Det første, som jeg gjorde, var at skrive et Brevkort til »Hejmdal«, hvori jeg kort anmodede om at faa et Eksemplar af det Nummer med Lauridsens Artikel sendt under min Adresse hjemme, fordi jeg, saa saare jeg kom hjem, agtede at svare paa den. Jeg var i denne Omgang ikke saa faa Dage i Danmark, inden jeg rejste tilbage. Det bestilte Nummer af »Hejmdal« forelaa endnu ikke, da jeg kom hjem, saa at jeg tænkte, at Bladet for sit Vedkommende agtede at skrinlægge Sagen. Ca. 8 Dage efter kom det ønskede Eksemplar. Nu begyndte jeg at arbejde Lauridsen's Værk »Da Sønderjylland vaagnede« igjennem, indtil jeg havde det nødvendige Svarmateriale paa alle hans Angrebepunkter. Dette Materiale benyttede jeg nu paa den Maade, at jeg skrev det passende ordret ud i Klammer vedføjet, se P. Lauridsen »Da Sønderjylland vaagnede«, Bind og Side. Da jeg saadan havde svaret paa alle Angrebepunkter med hans egne Ord, sluttede jeg med følgende Sætninger: »Jeg vil raade Dem til istedetfor at spille Deres kostbare Tid paa slige unyttige Skriverier nu at komme til Sydslesvig for at samle Materialet til det sidste Bind »Da Sønderjylland vaagnede«, der nu tilsyneladende skal samles og skrives. Hvis ikke De kan eller vil det, saa bliver De nødt til at forandre Titlen paa det, som De hidindtil har skrevet, fra »Da Sønderjylland vaagnede« til »Da Nordslesvig vaagnede«. Denne Artikel gik saa til Aabenraa og

blev optagen i »Hejmdal«. Saa hørte jeg ikke mere til den Sag, førend hen paa den efterfølgende Vinter. Der traf jeg en Dag sammen med nuværende Generalmajor Ramsing. Han førte Samtalen ind paa lige nævnte Avisdebat og udtalte sin Anerkjendelse, idet han med det samme gjorde den Tilføjelse, at Lauridsen havde svaret paa min Artikel. Dertil svarede jeg: »Det har jeg desværre ikke set, og har derfor ikke kunnet give Gjensvar.« Hertil bemærkede Ramsing: »Det skal De ikke være kjed af. De havde faktisk klemt ham saa godt til Vægs med denne ene Artikel, at han ikke vidste mere. Det var kun nogle tomme Ord for at dække over et Tilbagetog.« Afslutningen af denne Episode kom jeg saa i Efteraaret 1922 til at opleve i Kjøbenhavn. P. Lauridsen var nævnte Aar den 1. Oktober bleven pensioneret og i denne Anledning udnævnt til Æresdoktor. Midt i November var jeg i Kjøbenhavn og var en Søndag Eftermiddag hos nu afdøde Gymnastikdirektør N. H. Rasmussen. Han siger saa til mig: »Har Du Lyst til at tage med ud til Skoleinspektør P. Lauridsen for at hilse paa ham. Vi kan jo sige, at vi vil ønske ham til Lykke til Æresdoktoren.« Det havde jeg naturligvis. Jeg kunde nok ønske at lære denne Mand personlig at kjende, som jeg hidtil kun kjendte af Navn. Vi to kom saa afsted, og sammen med os kom Murermester Mikkelsen Sørensen fra Kjøbenhavn. Da vi kom til Lauridsen, var der allerede en Direktør Bendixen og hans Hustru tilstede. Rasmussen og Lauridsen var gamle Bekjendte og Rasmussen forestillede os andre for Lauridsen. Da han havde nævnt mit Navn, siger Lauridsen: »Det glæder mig, det glæder mig. Navnet er jo allerede kjendt nok. Vi har jo ogsaa allerede før krydset Pen.« Saa stod han et Øjeblik, som om han betænkte sig, og fortsatte saa: »Naa, det var jo nogle gode Ørefigener, som De gav mig der. Og man kan jo ikke sige, at de var ufortjente.« Vi blev staaende i Samtale. Her kom han med den Indrømmelse, at det saa ud til, at med Hensyn til Sydslesvig havde han taget fejl, og til næste Sommer agtede han sig derned for paany at begynde paa Undersøgelser.. Men desværre døde han jo allerede den



8. Maj 1923. For ogsaa at faa det Spørgsmaal klaret, om hans Artikel havde været bestilt Arbejde, som jeg havde faaet Indtryk af, og af hvem, spurgte jeg ham: »Sig mig nu, Herr Lauridsen, hvad gav igrunden Anledning til Deres Artikel imod mig, var det en bestemt Artikel af mine, eller hvad var det? Det er nu saa længe siden, at jeg har glemt det.« Dertil svarede han: »Jeg skal sige Dem, der kom en vis Amtmand Thomsen op til mig og gjorde mig opmærksom paa Deres farlige Færd og Skriverier, der eventuelt kunde blive farligt for Danmark, og bad mig om at tage Stilling dertil.« Jeg sagde saa: »Tak for Oplysningen.«

Dette var et Eksempel paa, at en af de Sagkyndige fra 1918 til 20 ærligt indrømmede, at det saa ud til, at han havde taget fejl. Modstykket dertil (hvor de Sagkyndige altsaa ikke vilde indrømme nogen Fejltagelse) maa helst følge her i samme Forbindelse, rigtignok ikke oplevet af mig selv, men gjengiven paa anden Haand. I Sommeren 1923 kom jeg en Formiddag ind paa det danske Konsulat i Flensborg. Lidt efter at jeg var kommen ind, kommer Konsulen selv oppe fra hans Privatkontor ned og ind i de nederste Lokaler. Efter at vi havde hilst paa hinanden, siger han: »De undrer Dem vel over, at jeg lader mig se hernede?« Jeg siger: »Ja, det gjør jeg rigtignok.« Han siger saa: »Dette har nu ogsaa sin specielle Grund. Jeg har havt nogle Ugers Ferie og har været bortrejst med hele min Familie. Vi kom igaar Aftes hjem igjen. Nu begynder Arbejdet igjen for mig, og derfor er jeg nødt til som en Begyndelse at tage en Tur igjennem alle Kontorer for at orientere mig over Sagernes Stilling.« Efter at have fortalt mig, hvor de havde været henne, sluttede han med at sige: »Til sidst var vi paa Hindsgavl. Derfra kom vi igaar Aftes. De kan vel ikke gjætte, hvem vi traf sammen med der?« Jeg siger: »Det kan være vanskeligt nok at gjætte.« Han siger saa: »Ja, vi var i nogle Dage sammen der med Magister H. V. Clausen og Professor Aage Friis.« Jeg spurgte: »Har De ført Samtaler med disse to?« Han svarede: »Ja, jeg har.« Jeg spurgte saa videre: »Kom De saa ogsaa til

at tale med disse to om den slesvigske Bevægelse paa sit nuværende Standpunkt?» Han svarede: »Ja, naturligvis.« Jeg spurgte derpaa: »Hvordan udtalte de to sig saa nu om det?« Dertil svarede han: »De vil kort og godt erklære alt Dansk sønden for Clausen-Linien for Humbug.« Dertil svarede jeg: »Naa, ja, det bliver de to Herer vel nødt til at blive ved med, hvis ikke de kan bekvemme sig til at indrømme, at de har taget fejl, saa længe til Bevægelsen klemmer dem selv og deres Teorier til Vægs.«

Sideløbende med alle disse hidindtil nævnte Ting havde vi saa Tovtrækkeriet mellem Aabenraa- og Flensborg-Retningen indenfor den nordslesvigske Vælgerforening. Resultaterne af disse fik jeg jo altid først Kjendskab til bagefter igjennem Aviserne, da jeg aldrig havde Lejlighed til personlig at overvære Møderne. Aabenraa-Retningen beholdt jo altid, endskjønt adskillige Gange med Besvær, Overtaget, fordi H. P. Hanssen hver Gang, naar det kneb, smed sin egen Person med ind i Debatten, saa at mange ikke kunde skjelne mellem Sag og Person. Det første Møde efter Novembermødet i Aabenraa 1918 var maaske nok Mødet i Askov straks efter Nytaar 1919. Det Indtryk, som jeg fik ved at læse Referatet derom i Aviserne, var, at alle Tilstedeværende, ligegyldigt hvor de var fra, stod i alle Henseender fuldstændig uforstaaende over for den Opgave, som skulde løses. Kun een Gang, efter saadan et Tovtrækkermøde, hvor Enighed vel at mærke endnu ikke var opnaaet, dette var forbeholdt et senere Møde, traf jeg Kloppenborg-Skrumsager. Der sagde jeg til ham: »Saa, nu har I en glimrende Lejlighed. Benyt den. Spræng nu Vælgerforeningen for at ryste det H. P. Hanssen'ske Despoti af Jer.« Dertil svarede han: »Nej, det tør jeg ikke.« Jeg: »Du vil dog vel ikke igjen begynde med Forhandlinger med ham, Du ved jo dog af Erfaring, hvad det fører til. Hidindtil er I endnu hver Gang bleven tagen grundig ved Næsen af ham ved hver Forhandling. Og det samme vil ogsaa ske denne Gang, hvis I igjen indlader Jer paa en Forhandling. Derfor benyt Lejligheden nu I engang har den.« Han: »Nej, det tør jeg ikke risi-

kere, saa risikerer vi at faa ingenting.« Jeg: »Hvis I risikerer nu at slaa Vælgerforeningen i Stykker, saa vil jeg garantere for hele Slesvig. Vælgerforeningen er jo det eneste faste Grundlag, han har. Slaa det bort under ham; saa maa han først søge at danne sig et nyt og kan i denne Tid ikke hæmme den normale Udvikling, som han hidindtil har gjort. Og den normale Udvikling gaar for Tiden afgjort i Retning af et udelt Slesvig, et udelt Sønderjylland tilbage til Danmark.« Han: »Ja men vi kan jo dog ikke tage alle de Tyskere i Sydslesvig med imod deres Vilje. Vi kan jo intet gjøre der. Man hører jo intet derfra!« Jeg: »Mand, stil dog ikke Tingene helt paa Hovedet! Det første skal ikke høres fra Sydslesvig. Det første skal høres oppe fra Jer, og Ekkoet skal lyde tilbage fra Sydslesvig. Sørg I i Nordslesvig for at lade høre fra Jer paa en saadan Maade, at Ekkoet kan vækkes i Sydslesvig, saa vil det komme til at lyde tilbage. Danskheden i Sydslesvig er kvalt ved Fejl nordfra. Den skal ogsaa igjen kaldes til Live nordfra.« (Den samme Tankegang kom jeg ogsaa allerede 2 Gange frem med den 17. November 1918 i Aabenraa i 2 Udtalelser overfor to forskellige Nordslesvigere. De lyder: »Jeg har det Indtryk, at I vil bære Jer ad overfor den fortyskede sydslesvigske Befolkning ligesom en Mand, der har slaaet en anden bevidstløs. Lige i det Øjeblik, at den Bevidstløse er ved at vaagne igjen, og da Manden dog ifølge sin første Gjerning er dobbelt forpligtet at hjælpe ham paa Benene, saa slaar han ham trods alt for anden Gang ned, idet han samtidig siger, saa, løb nu, hvis Du kan!« og: »Jeg har det Indtryk, at I nu lige i det Øjeblik, hvor det gjælder, vil løbe fra det hele som en Hund med Halen imellem Benene, idet I sandsynligvis maler Jer selv et Skræmmebillede paa Væggen, som i Virkeligheden slet ikke eksisterer!«) Trods alt begyndte de igjen paa Forhandlinger, og inden ret længe havde de, som sædvanlig, en lang Næse. Hvad ligger der bag H. P. Hanssen's Grænsepolitik? Kloppeborg svarede mig engang: »Han er saa ovenud ærgjerrig. Nu har han ment i en Fart at kunne gennemtrumfe den af ham aftalte Grænse. Saa kunde han bagefter staa med Palmer

i Hænderne og sige: Dette kunde jeg alene gjøre. Han har villet lave Storpolitik paa egen Haand. Men de tyske Politikere har været ham overlegne. Hans Peter Hanssen sad til at begynde med, med Hensyn til Ordningen af det sønderjyske Spørgsmaal, med næsten alle, og tilmed de største Trumfer paa Haanden. Men han spillede sine Kort saa slet, at han næsten ikke tog et Stik hjem.«

Spørger man nu: hvordan tog den tysksindede Del af Syd-slesvigerne, hvordan tog de tyske Embedsmænd Stillingen, særlig i den første Tid efter Vaabenstilstanden? Dertil er at sige, at den største Del af Befolkningen i Efteraaret 1918 ventede inden ret længe at se de danske Tropper besætte Landet indtil Ejderen. Den kunde ikke forstaa, at det trak saa længe ud, langt mindre at de helt udeblev. Hvor tidt hørte man ikke Folk sige i den første Tid: »Nu er vi færdige med Prøjserne!« eller: »Nu gaar vi igjen tilbage til Danmark!« At selv de tyske Embedsmænd var fuldt fortrolige med Tanken om, at mindst til Ejderen vilde de være nødt til at afgive til Danmark, kan der ogsaa gives nogle Beviser paa. Til den 9. Januar 1919 var der indvarslet til et politisk Møde i Nabo-byen Hulmølle. Som Taler skulde Skoleraad Runkel fra Slesvig, en født Rhinlænder, komme. Jeg gik derhen af en dobbelt Grund. For det første var Runkel bekendt som en meget ypperlig Taler, hvis Tale man altid med Fornøjelse kunde høre, og for det andet var jeg nysgjerrig efter at høre, om han vilde fremkomme med nogen Udtalelse om den foreliggende politiske Situation. Det gjorde han ogsaa, idet han sagde: »For Tiden er der 90 % Sandsynlighed for, at hele Slesvig lige ned til Ejderen gaar til Danmark imod 10 % for, at vi beholder det ved Tyskland!« Den 24. Marts havde Slesvig-Holstenerne indvarslet til Møde i Slesvig By. Runkel var ogsaa Taler der. Han begyndte denne Dag sin Tale med efterfølgende Ord: »For sidste Gang forsamles vi her!« Den 25. Maj havde Slesvig-Holstenerne og Tyskerne i Fællesskab indvarslet til et Møde paa Skjærtsbjerg i Nordangel. En af Talerne begyndte ogsaa her sin Tale med de Ord: »For sidste Gang forsamles vi

her!« Hvordan Befolkningen paa dette Tidspunkt saa paa hele Spørgsmaalet, fremgaar vistnok bedst af Følgende: Til dette Møde var der uddelt smaa Flag i de tyske og de slesvig-holstenske Farver til at stikke paa Frakkekraven; inden ret længe saa man paa Mødepladsen en Del Folk gaa, som havde skaaret den sorte, henholdsvis den blaa Farve fra, og gik omkring med rødt og hvidt tilbage. Men da saa midt i Juni 3. Zone, paa Grund af Intrigerne fra dansk Side, blev slaaet ud, saa fik Piben pludselig igjen en anden Lyd. De ledende tyske Kredse rettede igjen Ryggen, som om de vilde sige, haa, der fik vi en uventet Hjælp, og begyndte at arbejde efter de gamle vante Metoder, og Folk dukkede sig igjen. I den nu følgende Tid, da det først rigtig gik op for Folk, hvordan Danskernes Indstilling egentlig var, fik jeg tidt det Spørgsmaal her: »Sig mig, hvad er der igrunnen ivejen med Danskerne for Tiden, at de kan føre sig saadan op i denne Situation, som de gjør?« Og en enkelt af den herboende »kompakte tyske Masse i Angel«, for at bruge det Udtryk, som H. P. Hanssen med Forkjærlighed brugte for at skræmme Danskerne fra at gaa med deres Tanker ud over Skjelbækken, kom endog med efterfølgende Udtalelse, der kommer til at kaste et ejendommeligt Lys over H. P. Hanssens lige nævnte Udtalelse. Han sagde: »Det ser ikke ud til, at Danskerne selv for Tiden er ret meget danske. Det kan maaske være, at det bliver os Sydslesvigere, der skal til at gjøre Danskerne danske igjen!«

Omtrent midt i Marts fik jeg det første og egentlig ogsaa det eneste Sammenstød af Betydning med den tyske Presse. Vore to Skolelærere havde nemlig formet et Angreb i en længere Artikel, der efter Sigende skulde være et Modsvar mod min Artikel i »Flensborg Avis« for 13. November 1918, og faaet denne optagen i »Schleswiger Nachrichten«. Da jeg saa den, ringede jeg straks ind til Bladet med Anmodning om at stille mig lige saa megen Plads til Raadighed til mit Forsvar, som Angrebet optog. De svarede først med et kort »Nej!« »Naa,« sagde jeg saa, »jeg antog dog, at De vilde gjøre Fordring paa at kaldes et respektabelt Blad!« Herpaa fik jeg saa

det Spørgsmaal: »Hvad vil det sige?« Jeg: »Det vil sige, at skifte Sol og Vind lige imellem Angriberen og den Angrebne, altsaa stille dem begge to lige megen Plads til Raadighed!« Derpaa fik jeg saa det Svar: »Ja, saa skriv Artiklen og send os den ind.« Jeg skrev saa Svaret og sendte det ind. Der gik længere Tid, uden at Artiklen kom i Bladet eller jeg hørte om den. Saa forespurgte jeg om den. Ja, svarede der, den er for lang (skjøndt den ikke var saa lang som Skolelærernes), derfor kan vi ikke trykke den, uden at vi faar Pladsen betalt. Jeg svarede med det samme: »Saa tryk væk, men straks, og send mig Regningen!« Saa gik der endnu nogen Tid. »Schleswiger Nachrichten« tog alligevel ikke mod mit Tilbud om at tjene Penge, thi endelig en Dag fik jeg det hele tilbagesendt med den ledsagende Bemærkning, at de kunde alligevel ikke optage min Artikel i Bladet, fordi Artiklen ikke var et Forsvars-, men et Kampskrift. Naa, tænkte jeg, der vil I hen. Jeg kunde regne ud, at de ved ikke at optage Artiklen i Bladet vilde have Læserne til at tro, at Skolelærernes Artikel havde været af saa høj en Kvalitet, at jeg enten slet ikke kunde eller i alle Tilfælde ikke turde vove at svare paa den. Jeg tog Artiklen i »Flensborg Avis« frem, oversatte den til Tysk, samlede den, Skolelærernes Artikel, Indholdet af mine Forhandlinger med »Schleswiger Nachrichten«, baade telefoniske og skriftlige og min sidstskrevne Artikel, det hele ledsaget af et passende Forord, bragte det hele ind til et Trykkeri i Flensborg, lod det trykke som Flyveskrift under Titlen »Angriffe und Abwehr«, og lod det udsende som Tryksager efter Adressebogen til det Omraade, hvor »Schleswiger Nachrichten« formodentlig holdtes. Inden den derved kom ud, var jeg en Dage inde i Slesvig og traf der paa et Par Landmænd nede fra et Par Slibyerne. Disse spurgte mig, om jeg slet ikke agtede at svare paa Skolelærernes Angreb. Jeg fortalte saa, hvordan det hidindtil var gaaet, hvorvidt det nu var fremme, samt at de snart kunde vente at faa det tilsendt fra Flensborg. De sagde saa: »Ja hos os har Befolkningen længe ventet paa, at det skulde komme. Den almindelige Mening hos os er, hvad

vil de stakkels Skolelærere dog, han kører dem jo dog straks i Grøften!« Men som Rosinen i Pølseenden i denne Historie kom mig for ca. to Aar senere følgende Oplevelser. Jeg kom en Eftermiddag oppe i Byen ved Skolen. Fra den anden Side kommer en Cyklist, der springer af Cyklen og hilser paa mig. Det var en af de tyske Embedsmænd fra Landraadskontoret i Slesvig, som jeg havde lært at kjende ved forskellige personlige Forhandlinger. Han fortalte mig indledende, at han havde en 14 Dages Ferie og at han delvis benyttede den til Cykelture paa Landet. I Samtalens Løb spurgte han saa: »Sig mig, Lassen, hvem havde igrunden skrevet det lille Flyveskrift, som jeg fik tilsendt for ca. to Aar siden? Har De skrevet det, eller Deres Fader eller Deres Broder?« Jeg spurgte saa først: »Mener De Flyveskriftet »Angriffe und Abwehr?« Dertil svarede han: »Ja!« Jeg sagde: »Det har jeg skrevet.« Saa fik jeg følgende Svar af ham: »Jeg kan naturligvis som født Tysker (han var, saa vidt jeg ved, født Østprøjer) ikke være enig med Dem i alle Deres Udtalelser. Men den Kompliment maa jeg ligegodt gjøre Dem, Deres Indlæg var meget godt og sagligt skrevet.« Hvordan han fandt Skolelærernes, udtalte han sig ikke om.

Omtrent to Aar senere, maaske i Marts 1921, da de var rigtig godt i Arbejde med at udelukke mig af alle Foreninger, prøvede Skolelærerne endnu engang at rette et Slag imod mig i »Schleswiger Nachrichten«. Rendte de sig allerede en Staver i Livet første Gang, saa blev det endnu værre for dem denne Gang. Vi havde en Mandag haft en Begravelse fra en af Nabobyerne her paa Kirkegaarden. Om Lørdagen kom en af Naboerne og siger, at han bare vilde meddele, at i »Schleswiger Nachrichten« var der igjen et Angreb paa mig, for at jeg kunde tage mine Forholdsregler derefter. Jeg spurgte, hvem det var skrevet af og hvad det gik ud paa. Jeg fik til Svar, at Navnsunderskrift bar det ikke, men det gik ud paa, at paa den lige nævnte Grav var der funden en Krans med rød og hvid Sløjfe paa, og den skulde jeg have lagt for at haane de Tysksindede. Hele Artiklen var holdt i en meget

ubehersket Tone. Den Mand, der var bleven begravet, var en Gartner, og jeg spurgte Naboen, om han vidste noget om, at Gartneren havde havt Forretningsforbindelser i Hamborg, saa at det kunde tænkes, at en Forretningsven derfra havde sendt Kransen med en Sløjfe paa i de hamborgske Farver. Dette vidste han ikke noget om. Han vidste heller ikke, at de hamborgske Farver ogsaa var røde og hvide. Næste Dag, Søndag Eftermiddag, kom en Gaardejer fra en af Nabobyerne her, og han, min Broder og jeg drøftede det hele igjennem. Gaardejeren udtalte en Mistanke om, at en af de Tysksindede selv hemmelig havde lagt Kransen der for at skabe et Angrebepunkt paa mig. Følgen af denne Drøftelse blev, at de to blev enige om, at de vilde op til Kirkegaarden for at se, om der paa den Maade, som Kransen var bunden, kunde drages Slutninger om, hvor den kunde være kommen fra. Kort efter at de var gaaede, kom her en Kone, som boede lige udenfor Sognets Vestgrænse. Vi kom ogsaa til at tale om Kransehistorien. Jeg nævnte overfor hende saa ogsaa den Formodning, at det her kunde dreje sig om de hamborgske Farver, og saa udbrød hun pludselig, at hun nu kom i Tanker om, at hendes Naboes Pige havde sagt, at hun havde set Fru Meyer fra Ølsby gaa forbi med en Krans. Jeg udbrød med det samme: »Her har vi Gaadens Løsning!« Meyer, Ølsby, var nemlig en pensioneret Hamborgsk Embedsmand. Da min Broder kom igjen, fortalte jeg ham det, og han gik næste Dags Morgen med Kransen til Meyer for at faa konstateret, om det virkelig var den Krans, som han havde sendt. Dette viste sig at være Tilfældet. Nu var kun tilbage at faa fastslaaet, hvem der havde skrevet og indsendt Artiklen. Efter en Del Besvær blev det fastslaaet, at Skolelærerne var de Skyldige. Disse maatte saa bide i det sure Æble i en ny Artikel at tilbagekalde Paastandene og Sigtelserne i den første, og bagefter kom der en af Meyer, der absolut ikke var Smiger for dem.

Til Slut i denne Afdeling endnu kun en Udtalelse af en her i 3. Zone boende Mand, som tilfældigvis var født i 2. Zone, og skulde med til Afstemning der. Manden, der var en af den



Slags, som vi har mange af blandt Tysksindede i Sydslesvig, som aldrig skjænker Politik en Tanke, kom til at sige, da han pludselig blev stillet overfor Spørgsmaalet »Dansk eller Tysk«, »Danmark eller Tyskland«, saaledes: »Nu siger Flensborgerne eller Danskerne i det hele taget til os, at Slesvig er et gammelt dansk Land. Hvis dette er Tilfældet, saa er vi naturligvis som Efterkommere efter den oprindelige Befolkning Danskere og ikke Tyskere. Men saa har hele Historien, alt Landet lige ned til Ejderen, værsgod, uden Afstemning at følge med tilbage til Danmark. Der kan først være Tale om en Afstemning, naar Holstenerne ogsaa kræver at ville være med, i Holsten. Men netop det, at Danskerne selv kræver en Afstemning i hele Slesvig, er for mig et Bevis paa, at det maa være Løgn, det de siger. Slesvig maa være gammelt tysk og ikke gammelt dansk Land.« Saa naturligt og uindviklet kan Synet paa hele Spørgsmaalet altsaa være, hvor dansk Højskoleradikalisme endnu ikke har havt Lejlighed til at boltre sig.

Omsider var vi saa kommet til det Tidspunkt, da den Internationale Kommission skulde begynde sin Virksomhed i Flensborg. Jeg kom den Dag med et Tog fra Slesvig ind til Flensborg. Ved Flensborg Sporskifte passerede vi det Tog, der bragte Garnisonen fra Flensborg sydpaa. Jeg var allerede denne Dag klar over, at hvis 2. Zones Skjæbne skulde afgjøres efter de nøgne Afstemningstal, og ellers ikke andet, saa var det kun et begrænset Tidsspørgsmaal, naar den kunde vende tilbage. For mange af 2. Zones Beboere var nemlig ved den fra dansk Side anvendte Valggeometri, Spørgsmaalet ikke mere i første Linie Danmark eller Tyskland, men Spørgsmaalet kom nu til at staa imellem Stammefrænder i 1. Zone paa den ene Side og Stammefrænder i 3. og 4. Zone paa den anden Side. Ligesaa sikkert det var, at 1. Zone gik til Danmark, ligesaa sikkert var det, at de andre to var tvungne til at forblive ved Tyskland. Derfor vilde Spørgsmaalet for mange i 2. Zone i første Linie komme til at lyde, hvilke af vore Stammefrænder gavner det os bedst at blive sammen med, og her vilde Valget falde let. Jeg holdt det i det hele taget for et meget flot dansk

Valgresultat i 2. Zone, set paa Baggrund af de Valgvilkaar, der fra dansk Side var budt denne. Zoneinddelingen blev i den Form, den fik efter at 3. Zone ved danske Intriger var slettet, til saa stor Skam og Skade for Sønderjylland og Danmark, at man skulde tro, den var udspekuleret som en videre Udformning af det, som paa Aabenraamødet den 17. Nov. 1918 blev fremført af H. P. Hanssen, der selv spillede saa meget forarget, naar Tyskerne før Krigen anvendte Valggeometri.

Jeg saa den Dag den Internationale Kommissions Medlemmer drage ind i Flensborg. Jeg saa, at de franske Alpejægere og engelske Marinesoldater kom. Jeg kom i den efterfølgende Tid jævnlig og tit til Flensborg og traf mange og fik Samtaler med mange gode Folk. Men deraf vil jeg ikke give en Beskrivelse, fordi der er fremkommen nok deraf iforvejen fra andre Sider, saa jeg vil vanskelig kunne byde noget nyt. Kun een Udtalelse af Sekretær Bruce, som han maaske ikke har fremsat overfor andre end for mig, men som er af Interesse for Danskerne at faa Kjendskab til, vil jeg gjengive her. Han sagde engang saadan: »Ja, nu er det snart for sent at redde noget. Vi ved jo godt nok, at en Del af det danske Folk, ja maaske største Parten af dette, staar ikke enig med sine Førere i dette Spørgsmaal. Men et Ministerium er nu engang et Ministerium, en Regjering er nu engang en Regjering. Vi kan ikke give os til at forhandle med større eller mindre Dele af Folket. Paa den anden Side er det heller ikke vor Sag at give det danske Folk et andet Ministerium. Det skal det sandelig selv besørge. Og hvis det ikke kan samle sig til, mens Tid er, at smide dette Ministerium hen, hvor det igrunden allerede for længe siden skulde have været henne, saa har det sandelig ogsaa selv at tage Følgerne!« Dertil svarede jeg: »Dette er rigtigt nok. Men jeg er ikke og har heller ikke været istand til at give demet nyt. Thi havde jeg været istand til det, saa kan De være forvissat om, at dette Ministerium for længe siden havde ligget, selv om det ikke havde været i Frederiksholms Kanal, saa dog udenfor Christiansborg og Ministerialbygningen. Men een Ting tror jeg

dog nok, at jeg kan sige med god Samvittighed. Jeg har gjort, hvad jeg har kunnet, lige fra Efteraaret 1918, og det vil en Gjennemgang af den danske Presse kunne aflægge Vidnesbyrd om, for at prøve paa itide at vække det sovende danske Folk. Men det sov for godt!«

Herved er jeg igrunden kommet til det Tidspunkt, hvor den som Følge af Afstemningsdagene den 10. Februar og den 14. Marts stedfindende Adskillelse som en logisk følgende Kjendsgjerning traadte ud i Virkeligheden. Sønderjylland var nu altsaa slaaet i Stykker, og af Stumperne var der skabt et Nordslesvig, som kunde vende tilbage til Moderlandet, og et Sydslesvig, som samtidig var blevet tvunget til at forblive under Fremmedherredømme. Men inden jeg gaar derfra over til Nutiden, vil jeg endnu gjengive nogle Udtalelser, der mere eller mindre viser tilbage.

I Sommeren 1920 gik jeg en Eftermiddag fra Kongens Nytorv ned mod Christiansborg Slot. Paa Holmens Kanal, ned mod Holmens Kirke, blev jeg pludselig greben i Armen af en og drejet rundt. Det var Holmens Kirkes Provst, Kongelig Konfessionarius Fenger. Vi kom saa i en længere Tid til at gaa op og ned langs Holmens Kanal, snart op ved Hotel Kongen af Danmark, snart nede ved Holmens Kirke, i ivrig Samtale, udelukkende drejende sig om det, der havde fundet sin Afslutning for kun nogle faa Maaneder siden. Provst Fenger sluttede saa med den Bemærkning: »Det var nu forresten langtfra et glimrende Resultat, som vi naaede. Men desværre kunde der vel ikke naaes mere. Sydslesvigerne var for daarligt forberedte.« Dertil svarede jeg: »Skal vi nu ikke være ærlige, Herr Fenger, og sige det, som det er. Det var Danskerne, der ikke var forberedte. Havde de været det, var Sydslesvigerne kommen af dem selv.« Provst Fenger blev nu i nogle Øjeblikke staaende foroverbøjet og saa paa sine Støvlenæser. Pludselig rejste han sig med et Ryk, idet han udbød: »Ja, det er vel ogsaa rigtigst at sige det saadan!«

I September 1920 traf jeg i Nyborg ombord paa Storebæltstærgen sammen med H. Jepsen Christensen. Naturligvis kom

vi ogsaa straks til at drøfte den senere Tids Hændelser. I samtalens Løb kommer han saa til at svare mig: »Ja, men Du maa huske paa, Peter Lassen, vi Nordslesvigere havde jo vor § 5, den skulde vi have opfyldt, gennemført!« Jeg svarede: »Hvorfor var I Nordslesvigere saa dumme at grave efter § 5 netop i det mest ubelejlige Øjeblik. Heldigvis for Danmark og Danskheden var § 5 død og begravet for længe siden. Hvorfor var I saa dumme!« Dette fik jeg slet intet Svar paa. Derimod kom han nu med følgende: »Ja, men saa var der Begrebet Folkenes Selvbestemmelsesret. Det havde vi bundet os til, og det kunde vi ikke komme udenom.« Jeg svarede: »Lad gaa med Begrebet Folkenes Selvbestemmelsesret. Men hvem i al Verden har sagt Jer, at Folkenes Selvbestemmelsesret bestaar i en Folkeafstemning paa staaende Fod uden nogen- somhelst passende Tid og Forberedelse. Hvis Du vil tænke rigtigt efter, skal Du se, at den kan være noget helt andet.« I dette Øjeblik kom Pastor Kallenbach Petersen, Fængselspræst i Nyborg, til og hilste paa os, og da han ikke havde hørt, hvad vi havde talt om, begyndte han paa andre Æmner, og Jepsen Christensen blev altsaa fritaget for at svare. Omtrent to Maaneder senere kom jeg en Avisdebat med ham i »Sorø Amtstidende«. I mit første Indlæg gjorde jeg ham opmærksom paa, at ovennævnte Spørgsmaal endnu stod aabent uden Svar. Han gav mig ikke Svaret dengang, og jeg har endnu ikke faaet det.

Ligeledes i 1920 havde jeg engang sendt en Artikel ind til »Højskolebladet«. Bladets daværende Udgifter, Konrad Jørgensen, nægtede at optage den og sendte den tilbage, henvisende til, at Spørgsmaalet nu var løst, Sagen dermed afsluttet. I et Gensvar brugte jeg blandt andet efterfølgende Vending: »Jeg mindes ikke i Historien at have fundet Side-stykke til politisk Dumhed!«

Saa vidt jeg husker, i Vinteren 1920/21, kom jeg en Aften med en Student ind i den Gamle Bræddehytte i Kjøbenhavn. Der samlede sig i Aftenens Løb en Del Personer, som jeg kunde forstaa var gode gamle Kjendinge og som fra Tid til anden plejede at træffe sammen der. Som en af de sidste kom

en ældre Herre, som blev forestillet som Redaktør Jensen fra en af de radikale Aviser. Han fik Sæde ved Siden af mig og begyndte med det samme at drøfte Afgjørelsen i det sønderjyske Spørgsmaal med mig. Til at begynde med fik jeg som Svar alle de den Gang fra radikal Side benyttede kjendte Fraser og Slagord smidt i Hovedet i en Tone, som vilde han sige, at han var meget bedre inde i sønderjyske, deri indbefattet sydslesvigske Forhold, end jeg, saa at alene dette jo nok skulde ægge til at bide fra sig. Paa en Ytring af mig mente han saa at skulle svare mig med følgende: »De maa jo huske paa, at det var selve Sønderjyderne med deres prøvede Førere, der foreslog denne Løsning.« Jeg spurgte saa: »Hør nu, min gode Mand, tror De nu ikke, at De her er lidt fejl paa det?« Han: »Hvordan det?« Jeg: »Som Redaktør maa De lige saa godt som jeg vide, at der til Sønderjylland foruden et overvejende dansktalende og dansktænkende Nordslesvig ogsaa hører et overvejende tysktalende og tysktænkende Sydslesvig. Og hvis De endnu ikke skulde vide det, saa kan jeg fortælle Dem det, at det var ikke Sønderjyderne med deres prøvede Førere, der foreslog denne Løsning, men det var kun Nordslesvigerne, med deres Førere; om de har været og kan kaldes prøvede Førere, skal Tiden imidlertid først vise, og De gjør bedst i at huske paa dette i vor senere Debat, saa at De ikke gjør Dem skyldig i flere Fejltagelser.« Og ved det, at jeg i den efterfølgende Debat stadigvæk holdt ham til det, husk, kun Nordslesvig, ikke Sønderjylland, fik jeg omsider drevet ham saa vidt, at han istedetfor at være overlegen begyndte at blive nervøs, og kom saa stikkende med »Chauvinisten«. Jeg siger saa: »Godt, siden De vil denne Vej, maa jeg saa udbede mig Deres Forklaring paa, hvad De forstaar ved en Chauvinist?« Efter at han havde givet den, sagde jeg til ham: »Denne Forklaring var nu ikke ilde, særlig set fra deres Standpunkt. Den pegede ikke saa lidt i den rigtige Retning uden nøjagtig at ramme Pletten. Nu skal jeg nøjagtig sige Dem, hvad en Chauvinist er. En Chauvinist er en Person, ligegyldig hvilken Nation han tilhører, der tror, at hans egen Nations Kultur er alle de andres

saa vidt overlegen, at han eventuelt med Vaabenmagt vil paa-trykke de andre, fremmede Nationer hans egen Nations Kultur. Og efter det, som vi lige har forhandlet og er blevet enige om, maa det være klart for Dem, at for Danskerne kunde Chauvinisten først begynde sønden for Ejderen.«

Med Peter Kaad kom jeg vel omtrent paa samme Tid til at debattere om det, der var sket. Han holdt den Dag saa stærkt paa de fulgte Linier, at jeg tilsidst sagde til ham: »Hør, Peter Kaad, Din Aftægtsmandsmoral kan jeg ikke have med at gjøre. Det er det udebbende Livs Moral, som ikke mere vil tage sine Opgaver op, men vil skyde dem ud til den efterfølgende Slægt. Det selvsamme har I Nordslesvigere nu gjort med Hensyn til det, som paahvilede Jer overfor det fortysskede Sydslesvig.« I Juni 1924, da han var i Besøg hos mig, var han alligevel rede til paa et Punkt at gjøre Indrømmelser. Han kom den Gang med følgende Udtalelse: »Der ligger ligegodt noget beskjæmmende i nu at maatte tænke paa, at vi dengang lod os friste til at kræve en Afstemning om vort eget.«

Det var ogsaa engang i Vinteren 1920/21, at jeg paa Raadhuspladsen i København traf paa Redaktør Marott, som stod der og ventede paa en Sporvogn. I Samtalens Løb stillede jeg ham følgende: Spørgsmaal: »Hør nu, Herr Marott, er De nu ikke kjed af, at De i Foraaret stemte imod Ministeriet Zahle og dermed hjalp med til dets Fald, særlig med Henblik paa de økonomiske Følger, som det har faaet for Dem?« Dertil svarede han: »Nej, absolut ikke, og hvis det skulde tiltrænges, saa vilde jeg uden Betænkelighed gjøre det endnu engang. Det eneste, som jeg er kjed af, er, at jeg ikke har gjort det mindst et Aar før!«

I Sommeren 1921 var jeg en Dag sammen med Thomas Thomsen, Toghale. Naturligvis kom Debatten ogsaa i en Overgang til at staa om de forskellige Standpunkter, som de forskellige Personer havde indtaget overfor det sønderjyske Spørgsmaal. Dette førte til, at jeg tilsidst sagde til ham: »Jo mere jeg lærer den Aand at kjende, der i Nordslesvig personificeres i Navnet H. P. Hanssen, des mere kommer jeg til at for-

agte den, paa Grund af dens nationale Ynkelighed, der viser sig ved ikke til det yderste at ville efterkomme sine nationale Forpligtelser, og skyder dem fra sig med de tidt mest haarrejsende Begrundelser, og paa den anden Side viser en kolossal Egoisme. Sporer Du endnu noget af denne Aand siddende i Dig, vil jeg for Din egen og for Sagens Skyld raade Dig til snarest muligt at kaste den over Bord.«

Omtrent paa samme Tid traf jeg en Dag sammen med H. Linnet, Store Tønde, i Flensborg. Her gav jeg ham det Spørgsmaal: »Hør nu, Linnet, er I Nordslesvigere nu snart klar over, at en Afstemning om en Landegrænse er fuldstændig Idiott, eller skal I have mere Tid dertil endnu?« Det samme Spørgsmaal gav jeg allerede den 17. November 1918 til forskjellige Nordslesvigere i følgende Form: »Tror I i det hele taget at kunne fastsætte en Landegrænse efter de tilfældige Resultater af en Folkeafstemning, der kan paavirkes af mange Tilfældigheder? Efter min Mening kan I lade foretage Folkeafstemning om alt muligt imellem Himmel og Jord, hvor der efter en vis Tids Forløb, naar det viser sig at være fejl, igjen kan foretages en anden Afstemning, men aldrig om en Landegrænse. Denne skal, fordi den skal være varig, fastsættes efter helt andre Faktorer.« Desforuden gjorde jeg ogsaa opmærksom paa, at en Afstemning kun var egnet til at uddybe Modsætningerne mellem de dansksindede og tysksindede Slesvigere, og at den derfor stred imod vore egne Interesser. Vi skulde se at faa en anden Maade frem, der var egnet til at slaa Bro over Modsætningerne.

Ved Pinsetid 1922 var vi paa en Cykletur til Als og besøgte ved denne Lejlighed ogsaa Peter Grau. I Samtalens Løb spurgte jeg ham: »Hør nu, hvordan kunde det være, at Du den 17. November 1918 kunde stemme med paa H. P. Hanssens Resolution?« Han svarede: »Ja desværre blev vi til at begynde med tagen ved Næsen, ført bag Lyset af H. P. Hansen, og inden vi opdagede det, var det bleven for sent. Vi kunde ikke rigtig faa Fodfæste mere.«

Maaske et Par Maaneder senere traf jeg Jørgen Zachariasen, Dybbøl, i Borgerforeningen i Flensborg. Jeg stillede nu samme Spørgsmaal til ham, som ovenstaaende til Peter Grau. Hans Svar derpaa lød: »Jeg har mange Gange bagefter, naar jeg tænkte paa det, undret mig over mig selv, at jeg til at begynde med saadan lod mig dupere af H. P. Hanssen, særlig naar jeg tænker paa det nøje personlige Kjendskab, som jeg havde til ham.« Jeg fortalte ham saa, at jeg allerede iforvejen havde stillet det samme Spørgsmaal til Peter Grau og hvilket Svar jeg havde faaet derpaa, og tilføjede saa: »Naar I to lyse Hoveder, som jeg dog anser for et Par af de lyseste Hoveder i hele Nordslesvig, saadan kunde dumpe, saa undrer jeg mig sandelig ikke mere over, at den store, brede Masse straks blev væltet omkuld.«

Mange Gange efter Afgjørelsen har jeg fra Folk oppe i Kongeriget faaet den Udtalelse: »Ja, vi kunde jo ikke stille noget op den Gang. Vi sad med det radikale Ministerium, det kunde vi ikke slippe af med.« Jeg svarede hvergang: »I maa nu vende og dreje det, som I vil. Hovedansvaret falder altid tilbage paa H. P. Hanssen. Støttet paa den Autoritet, han sad inde med, kunde han, hvis han havde været rigtig indstillet til det sønderjyske Spørgsmaal, være kommen til Kjøbenhavn og kunde have slaaet i Bordet for Ministeriet og have sagt, den rigtige Løsning ligger ved Ejderen, og den kræver vi. Hvis Ministeriet ikke vilde være faldet til Føje, saa vilde han, begrundet paa den selvsamme Autoritet, have været istand til at rejse en saadan Storm i den danske Presse mod det, at enten havde det ligegodt maattet falde tilføje, eller det var blevet blæst med bort.

En morsom lille Historie, der rummede Indrømmelsen af en Fejltagelse, maa helst finde Plads her. Saa vidt jeg husker, blev der i Begyndelsen af November 1922 holdt en Fest for Valdemar Rørdam i Hotel Phønix i Kjøbenhavn, hvor jeg ogsaa var tilstede. Da vi efter Festspisningen var naaet til Kaffen, kom Professor Vilhelm Andersen hen til mig, først med det Spørgsmaal, om jeg kjendte ham igjen (vi havde et Par



Aar iforvejen været en Aften sammen hos Kunstnerparret Slott-Møller). Dertil kunde jeg svare Ja. Saa spurgte han videre: Husker De saa ogsaa endnu, hvilket Æmne vi to debatterede den Aften?« Dertil maatte jeg svare Nej. Andersen: »Vi drøftede, hvilket der havde mest Betydning, enten Afstamningen eller Udviklingen. De holdt paa det første, jeg paa det sidste. Vi kunde ikke blive enige. Men nu har min Tandlæge givet mig et Bevis paa Rigtigheden af Deres Paastand og det fejle i min.« Jeg: »Hvordan det?« Andersen: »Jeg var hos ham og skulde have ordnet noget ved mine Tænder. Han havde kun lige set mig i Munden, saa siger han: »Det er dog et ejendommeligt Tandsæt. De har, som ellers kun er typisk for Frisere. Med det samme slog Tanken mig om vor Debat den Aften og gav mig et Indtryk af mit Fejlsyn. Jeg kom med det samme til at tænke paa, at hvis min Bedstefader i sin Tid ikke var flyttet fra Husum-Bredsted-Eggen, først til Ærø, siden til Kjøbenhavn, saa var baade min Fader og jeg fødte og opdragen der paa Eggen og havde saa ogsaa nu, ligesom største Delen af den nu derboende Befolkning troet os som Fuldblods-Tyskere. Nej, Afstamningen kan man ikke rende fra!«

Til Slut endnu en lille Episode fra Sommeren 1920. I August Maaned engang fik jeg at vide, at det fra Aabenraa var planlagt at sende Nis Nissen til Amerika for at holde en Foredragstourné for Dansk - Amerikanerne. Jeg skrev et Brev til en i New York boende Dansker, som jeg kjendte, meddelte ham Rygtet og skrev saa videre: Jeg vil antage, at han sendes ud med de Instrukser først at skulle takke for den Hjælp, der hidindtil er ydet til Sønderjylland, hvilket jo er paa sin Plads, men dernæst, som Rosinen i Pølseenden, skulde han give dem den Meddelelse, at nu var det sønderjyske Spørgsmaal løst, Sønderjylland nu kommen tilbage til Danmark og derfor nu Arbejdet endt. Da dette ikke alene stred mod Sandheden og Virkeligheden, men ogsaa mod vore (Sydslesvigernes) og de fælles dansk - nationale Interesser, saa anmodede jeg ham

om iforvejen, inden Nis Nissen kom, at sætte sig i Forbindelse med alle dansk-amerikanske Foreninger, som han kunde faa opspurgt, hvor Nissen skulde tale, og give dem fornøden Oplysning iforvejen, idet jeg til Slut meddelte ham mit Syn paa Sagen. Dette Brev tog jeg med, da jeg den 20. August rejste til Randers for at hente en Vognladning Føl (Avlsdyr) til Hesteavlforeningen Sydangel, og afsendte det fra Aarhus. Senere modtog jeg Svar fra New York, gaende kort ud paa følgende: Meddelelserne var bleven udsendte efter mit Ønske. Hvad Resultaterne deraf andre Steder var blevet, vidstes ikke. For Mødet i New Yorks Vedkommende var Resultatet blevet, at lige i det Øjeblik, Nissen havde nævnt, at nu var det sønderjyske Spørgsmaal løst, havde han med det samme faaet det Tilraab: »Fortæl os noget andet. Vi vil lade Dem vide, at vi anser det sønderjyske Spørgsmaal for kun knap halv løst.«

Tilbage bliver saa nu at give et Overblik over Arbejdet og Tildragelserne henede efter Afgjørelsen 1920. Efter H. P. Hanssens Profeti den 18. November 1918 i Aabenraa (»Hermed er det dansk-tyske Spørgsmaal løst paa een Gang. Der bliver kun saa smaa Mindretal paa begge Sider af denne Grænse, at de snart vil lægge sig til at dø, og de vil opsuges af de store Flertal.«) skulde det nu altsaa have været Slut, skulde der i alle Tilfælde nu i 1931 slet ingen Ting have været mere at berette. Og dog optog Danskheden i Sydslesvig med det samme den Opgave, som Nordslesvigerne, skjønt det var deres Pligt overfor Nationen, vægrede sig ved at tage, men under betydelig vanskeligere Vilkaar, end Nordslesvigerne kunde have faaet den. En nøjere Forklaring behøves forhaabentlig ikke. Den fra en vis nordslesvigsk Side fremsatte Paa-stand, at Danskhedens Vækst i Sydslesvig skyldes Flytningen af Grænsen sydpaa til Skjebækken, er Nonsens.

Danskheden i Sydslesvig koncentrerede sig temmelig snart i den slesvigske Bevægelse, som sammensluttede sig i de samvirkende slesvigske Foreninger. Til at begynde med var der ikke saa faa, der af gammel Vane vilde vedblive at bygge paa Sprog og Sindelag. Kun en mindre Part vilde straks fra

Begyndelsen af gaa ud fra Afstamningen. Udviklingen gaar dog stadig mere i sidstnævnte Retning.

Allerede i April 1920 blev Den slesvigske Forening for Flensborg By dannet. Jeg var som Tilhører tilstede ved dette Møde. Da Mødet var sluttet, spurgte en af Deltagerne mig, hvad jeg mente om det, som jeg havde hørt og oplevet denne Aften. Jeg sagde: »Det, der er sket her i Aften, er, at I Flensborgere har flyttet nordslesvigsk Vælgerforening sydpaa med sin paa Samlingen beroende Styrke, men ogsaa med sine Skavanker. Det kan jo være, at Danskheden i Flensborg er stærk nok til, at den kan tillade sig denne Luksus. Men det kan kun blive en Marche paa Stedet. Fremgang kan I ikke vente at faa paa dette Grundlag. I skal nu haabe paa, at vi nu kan naa ud paa Landet med den slesvigske Bevægelse, og faa denne dannet paa et Grundlag, hvorpaa der kan ventes Fremgang, saa at Flensborg kan vente at faa sine Huller, som Tiden vil rive, fyldt med Tilgang udefra.« Ved et Møde den 26. Juli 1920 blev Den slesvigske Forening for Landdistrikterne dannet, foreløbig omfattende hele Sydslesvig undtagen Flensborg By. Dens Vedtægter kom for en Del til at tage Afstamningen som Grundlag, dog uden at naa helt derhen. En af dens Bestemmelser lød, at afgrænsede sammenhængende Distrikter, naar de følte sig stærke nok dertil, kunde skille sig ud og danne selvstændige Foreninger. Slesvig var den første, der gjorde Brug af denne Ret, idet der den 19. Maj 1922 blev oprettet Den slesvigske Forening for Gottorp Amt med det forhenværende Gottorp Amt, den nuværende Slesvig Kreds, som Foreningsomraade. Denne Forening har sine Vedtægter og sit Arbejde fuldstændig baseret paa Afstamningen. Aaret efter blev Den frisisk-slesvigske Forening dannet. Og tilsidst dannede vi den 3. Maj 1925 i Slesvig et Syvmandsudvalg under Navnet »Sydslesvigsk Aktionsudvalg«, men staaende udenfor de slesvigske Foreninger. Dets Hovedformaal er at samle Midler til at kunne trykke og udsende Flyveskrifter til det Omraade, hvor den paa tysk skrevne danske

Presse ved Forbudet i 1923/24 blev slaet ud og har ondt ved at trænge ind igjen.

Vel kan man ikke sige, at den slesvigske Bevægelse hidtil har kunnet møde frem med store Resultater. Men det maa ligegodt kaldes en respektabel Ydelse af en, om hvem det i 1918 sagdes, at han i 1920, begrundet paa de Vilkaar, der saa vilde bydes ham, vilde være dødsdømt (vilde opluges af det store Flertal). Det maa dog vel tyde paa, at den slesvigske Bevægelse har fundet det naturlige Grundlag at arbejde paa, vel at mærke et Grundlag, som visse Kredse i baade Nordslesvig og i Danmark konsekvent vilde nægte fandtes. Grundlaget er, som alledede før nævnt, at bygge paa Afstamningen og Jorden (det faste), istedenfor paa Sprog og Sindelag (det svingende). Vi skal være klar over, at alle Sydslesvigere, for saavidt som de ikke er indvandrede efter 1864, er danske af Afstamning, og dermed ogsaa af Nationalitet, fordi Afstamningen, ikke det midlertidige Sprog og Sindelag er bestemmende for Nationaliteten. Kun en mindre Del af os er for Tiden dansksindet. Den største Del er tysksindet. Men alle er vi tyske, eller rettere sagt prøjsiske Statsborgere. Altsaa det kan siges, at den dansksindede Sydslesviger er to Trediedele Dansk (Afstamning og Sindelag) og een Trediedel Tysk (som Statsborger). Den tysksindede Sydslesviger er een Trediedel Dansk (Afstamning og dermed ogsaa af Nationalitet) og to Trediedele Tysk (Sindelag og som Statsborger). Lad os for Fuldstændigheds Skyld og til Sammenligning samtidig analysere Nordslesvigerne: Den dansksindede Nordslesviger er hel eller tre Trediedele Dansk (Afstamning, Sindelag og Statsborgerforhold), og den tysksindede (Hjemmetyskeren) er til to Trediedele Dansk (Afstamning og dermed Nationalitet og Statsborgerforhold), og kun til een Trediedel Tysk (Sindelag.) Slesvigeren er, begrundet paa sin Afstamning, berettiget til at være Dansk. Tyskheden (Fortyskningen) blandt Slesvigerne har ifølge sin Varighed faaet en vis Hævd, som skal respekteres og som ogsaa respekteres. Men den skal ikke prøve paa, hvad den ikke sjælden synes tilbøjelig til,

at ville være mere, end den har Lov til at være. Og endelig, den tysksindede Slesviger er, begrundet paa sin Afstamning, berettiget til, naarsomhelst, naar hans Udvikling er saa vidt, at gaa tilbage til Danskheden uden at nogensomhelst er berettiget til at angribe ham derfor eller at ville og kunne nægte ham det. Det var for Eksempel fuldstændig uberettiget, og det vidner om en komplet manglende Forstaaelse for det samlede sønderjyske Spørgsmaals inderste Væsen, at »Hejmdal«, saa vidt jeg husker, midt i Sommeren 1921, i en Artikel om Detlef Thomsen, Vinnert, i følgende Sætning kom med det Angreb paa ham: »Det er en Mand, som vi ikke kan respektere, thi han er *Overløber!*« Ingen kan blive eller være en Overløber, naar han gjør Brug af en ham hjemlet Ret.

Gaaende ud fra dette Grundlag er den slesvigske Bevægelses Program formet. De slesvigske Foreninger dannedes for i første Linie at samle alle endnu Dansksindede i Sydslesvig for samlet at væрге for os og opnaa det, som den Enkelte vanskelig kan naa. Dernæst (og det var det Punkt, hvor Aabenraafolkene i 1918—20 led Skibbrud) at optage de fortyskede Slesvigere, hvis Udvikling er saa vidt fremskreden, at de er ved at gaa tilbage til dansk Sindelag, altsaa i det Øjeblik, hvor de mest trænger til Støtte, til Værn. Udadtil vil det sige, at vi kræver vort danske Sindelag respekteret, ikke mindst af vore fortyskede Medslesvigere, fordi Berettigelsen dertil er given i vor Afstamning. Paa den anden Side respekterer vi disses tyske Sindelag, idet vi ved, at en Udvikling, der mange Stedet har strakt sig over flere Generationer, ikke fra idag til imorgen kan finde tilbage til det naturlige, til sit Udgangspunkt igjen. Men foruden det ovenfor nævnte Krav til disse kræves ogsaa, at de respekterer de fortyskede Slesvigeres Rettigheder, hvis Udvikling fører dem ind i den slesvigske Bevægelses Rækker og derved tilbage til Danskheden. Som sidste Punkt arbejder vi paa at faa og kræver et gnidningsløst Samarbejde af alle Slesvigere paa økonomisk Omraade.

Naturligvis blev der fra tysk Side særlig til at begynde med prøvet paa at spænde Ben for denne ikke kjærkomne og

velkomne Udvikling. Jeg har allerede nævnt, hvilket Arbejde der blev gjort imod mig i den første Tid og med hvilket Resultat, idet jeg dog samtidig gjorde opmærksom paa, at alt dette ikke blev iværksat for at prøve paa at faa mig over til Tyskheden, hvilket de var klar nok over, at de ikke kunde, men for at skræmme dem tilbage, hvis Udvikling var saa vidt, at de var lige ved at ryste Fortyskningen af sig. Den tyske Presse var til at begynde med kun indstillet paa over hele Linien at skræmme. Først efterhaanden begyndte der ogsaa at dukke andre Toner op. Den første Indrømmelse til nogen Berettigelse af vort Standpunkt saa jeg i en enslydende Artikel i »Schleswiger Nachrichten« og »Flensburger Nachrichten«. Denne Artikel behandlede den slesvigske Bevægelse, skjældte først dygtig ud paa den, men kom saa til Slut med den Sætning, at jeg (mit fulde Navn blev nævnt), som de hele Tiden, allerede før Krigen, havde kjendt som dansksindet, var berettiget til at være her som dansksindet og ogsaa virke her for Danskheden. Dette skete vel i Vinteren 1922 til 23. Den logiske Følge af denne Indrømmelse maa jo nu imidlertid dog være, at den, der indrømmer Berettigelsen af selve Virksomheden, ogsaa maa indrømme Berettigelsen af Tilstedeværelsen af de ved denne Virksomhed frembragte Resultater. De af min Virksomhed frembragte Resultater kan absolut ikke være noget andet end den Del af den slesvigske Bevægelse, der paaviselig er en Følge af mit Virke. Men er denne ene Del af Bevægelsen berettiget, saa beviser dette, at hele Bevægelsen er berettiget, fordi den, ligegyldig fra hvilken Side den er foraarsaget, over hele Linien skylder den selv samme Berettigelse sin Tilblivelse. Artiklens Forfatter har altsaa ved denne ene Slutningssætning bevist, at hele det øvrige, forudgaaende Indhold af Artiklen er bygget op paa et Fejlsyn og derfor maa erklæres og anses for virkningsløst.

Dette kan suppleres med et Eksempel fra Aaret 1926. Nævnte Aar havde vi fra de slesvigske Foreninger protesteret imod Begrænsningen af Omraadet, for hvilket den danske Mindretalsskoleforordning skulde gjælde. Nogen Tid efter

kom den tyske Presse op i en stadig stigende Debat om det af os opkastede Spørgsmaal, idet de skrev, at de nok fik at vide, at vi protesterede mod Begrænsningen, men de kunde aldrig faa at vide af os, hvor langt vi krævede den udstrakt sydpaa. Derpaa skrev jeg en Artikel i »Der Schleswiger«, hvori jeg skrev, at Svaret paa dette Spørgsmaal var meget let fundet og givet. Vi krævede den udstrakt til det gamle danske Hertugdømme Slesvigs Sydgrænse, altsaa vi krævede den udstrakt til at gjælde foruden som nu i Flensborg By og Landkreds og Syd-Tønder Kreds ogsaa til Slesvig, Eckernførde, Husum og Ejdersted Kredse, det efter 1864 til Rendsborg Kreds lagte Holm Herred, den paa samme Tidspunkt til Oldenburg Kreds lagte slesvigske Ø Femern og den efter Tilbygningen 1890 til Sønderdithmarsken lagte slesvigske Ø Helgoland. Da der jo i denne Artikel var ikke saa lidt, der maatte skurre slemt i alle Tilfælde i Slesvig-Holstenernes Øren, saa ventede jeg i hvert Fald en Del Angreb fra denne Side. Nogle Dage efter at min Artikel var kommen, var jeg i Flensborg. Der traf jeg denne Dag sammen med Bogensee, og han siger saa til mig: »Har Du set »Rendsburger Tageblatt« i de sidste Dage?« Jeg maatte svare med Nej. Saa siger han videre: »Saa se at faa fat paa Numret for Tirsdag, der havde de Din Artikel til Behandling.« Jeg spurgte: »Var den særlig slemt?« Han svarede: »Nej, tværtimod! Vi var af lutter Forbavselse nær ved at gaa bagover. Vi har endnu aldrig set, at noget, der er kommen fra vor Side, er bleven saa sagligt og moderat behandlet fra den Side som denne Din Artikel. De har næsten over hele Linien givet Dig Ret.« Dette var nu imidlertid ikke saa uforklarligt, thi alt, hvad der hidindtil havde været i dette Blad angaaende den slesvigske Bevægelse, havde altid været holdt i en meget nobel Tone. Mere forbavset blev jeg, da jeg, kun et Par Dage senere, fik en, iøvrigt kun kort, Meddelelse derom at se i »Schleswiger Nachrichten«, der ogsaa var holdt saglig, uden de hadefulde Angreb og Bibemærkninger, som ellers plejer at kjendetegne dens Tone. Nogle Dage senere, da jeg var i Flensborg, udtalte jeg min For-

bavselse derover til Bogensee. Hans Svar derpaa var: »Det behøver Du vist ikke at undre Dig over, thi for nogen Tid siden, da Dit forrige kom frem (han nævnte her Tidspunktet og Æmnet) og »Schleswiger Nachrichten« behandlede det paa sin vante Maade og i sin vante Tone, gav »Rendsburger Tageblatt« den bagefter paa Hovedet for dens sjofle Tone, idet de havde tilføjet, at de vilde anbefale den for Fremtiden at behandle det, der fremkom fra Din Side, mere moderat og sagligt.« Da det i Maj 1925 dannede »Sydslesvigsk Aktionsudvalg« havde udsendt sit første Flyveskrift under Navnet »Südschleswigsche Flugschriften, Nr. 1«, fik jeg bagefter tilsendt et Eksemplar af Bladet »Kieler Neueste Nachrichten«. I dette havde en Studieraad Lützenkirchen fra Kiel i en Artikel taget Flyveskriftet, der indeholdt 4 forskellige Artikler, op til Behandling. Hans Indledning var omtrent som følger: »Foran mig ligger et Flyveskrift med Titlen »Südschleswigsche Flugschriften«. Ved Gjennemlæsningen af dette føler man sig tilbagesat til Tiden for den værste Afstemningsrummel. Ovenikjøbet bærer dette det Nummer 1, saa at man jo kan vente sig mere af denne Skuffe.« Efter endnu endel flere indledende Bemærkninger gik han over til at kritisere de enkelte Artikler, der var skrevne af W. L. Andresen, Kating, Daniel Petersen, Vesterholt, M. Lorenzen, Slesvig, og mig. Efter at han havde kritiseret de første tre Artikler mere eller mindre stærkt, tog han min som den sidste op til Kritik. Den lød paa, at Artiklen var holdt saa sagligt, at den derved havde mistet sin Gjennemslagskraft.

Hidindtil har vi endnu kun kunnet udsende Nummer 1 til 5 af disse Flyveskrifter, fordi de dertil nødvendige Midler foreløbig ikke kan faas i større Maal. Hvert Nummer er trykt i 6000 Eksemplarer, og disse er blevet udsendt som Tryksager med Posten. Udsendelsen er sket lige indtil den sydligste Grænse af det gamle danske Hertugdømme Slesvig, ud fra efterfølgende to Sætninger, som jeg forresten allerede i Efteraaret 1918 hævdede overfor Nordslesvigerne: Hele den for tyskede Del af Slesvigerne har et *Krav* paa at faa en fyldest-



gjørende Oplysning om *vor egen Fortid*. *Forpligtelsen* til at give denne paahviler i første Linie os Slesvigere, der har havt den Lykke at undgaa at blive reven med af Fortyskningsbølgen. Nordslesvigerne, førte (eller rigtigere, forførte) af Aabenraafløjen, svigtede i 1918 denne Forpligtelse. Vi har nu taget denne op, men rigtignok under vanskeligere Vilkaar, end Nordslesvigerne i 1918 kunde have faaet Lejlighed til at tage den op paa.

Til at begynde med kan der konstateres en vis Nervøsitet i nogle Dele af Befolkningen overfor den slesvigske Bevægelse, hvilket finder sin naturlige Forklaring for det første i, at den jo aldrig havde faaet Lejlighed til at stifte Bekjendtskab med sin egen Fortidshistorie, og for det andet i, at en Del af den tyske Presse paa samme Tidspunkt sørgede for kun at sprede alarmerende Beretninger ud blandt sine Læsere om Bevægelsen. Dette gav sig i Vinteren 1922/23 et ejendommeligt Udslag efter et Møde, som vi afholdt i Satrup Kirkeskov, hvor Gensdarmen var bleven sendt hen for at efterse, om det nu ogsaa virkelig var et Foreningsmøde, som det var blevet anmeldt, altsaa om alle Tilstedeværende kunde forevise Medlemskort. Gensdarmens Bekjendtgjørelse af Listen over de tilstedeværende Medlemmer, der maaske skete paa en tjenstlig set ikke fuldt forsvarlig Maade, havde tilfølgende, at ca. en halv Snes af de Tilstedeværende øjeblikkelig blev afskedigede af deres Arbejdsgivere fra deres Stillinger. Da jeg straks efter fik Meddelelse om det skete med hoslagt Liste over de Afskedigede, anmodede jeg Landraaden i Slesvig om en Samtale om denne Sag, hvilken Anmodning ogsaa straks blev tagen til Følge. Da jeg havde fremstillet Sagen for ham, var hans første Spørgsmaal: »Ønsker De saa, at jeg skal straffe Gensdarmertilvagtimesteren for hans Adfærd?« Jeg svarede: »Nej, paa ingen Maade. Selv om det maaske kan siges, at hans Meldingsmaade, tjenstlig set, ikke er helt uangribelig, saa kunde han heller ikke forudse, at den vilde faa de Følger, som vi nu ved, at den har faaet. Iøvrigt har jeg lært ham at kjende som en dygtig Embedsmand, for hvem det ligger absolut fjernt at ville forulempe

Befolkningen. En ham tildelt Straf vilde heller ikke engang gavne de Afskedigede. Det, som jeg ønsker af Dem, er, at De vil gjøre al Deres Indflydelse gjældende overfor de respektive Arbejdsgivere, saa at de straks gjenantager de af denne Grund afskedigede Arbejdere, og, hvis det maaske for en enkelt Undtagelse skulde vise sig ugjærligt, da at sørge for, at Vedkommende faar den Arbejdsløshedsunderstøttelse, som han retslig har Krav paa.« Dette lovede han, og jeg fik ogsaa straks efter Meddelelse om, at alle var bleven antagne saa nær som een. Men denne ene havde det af andre Grunde allerede været tilsigtet at afskedige. Yderligere fik dette Møde endnu sin Interesse ved, at Landraaden, efter at vi var færdige med lige nævnte Sag, begyndte at drøfte Politik med mig, idet han først kom med Spørgsmaalet: »Naa, Herr Lassen, kan vi saa ikke blive gode Venner?« Jeg: »Jeg synes dog egentlig ikke, Herr Landraad, at vi kan sige, at vi er Uvenner, endsige Fjender. I det højeste kan man sige, at vi er politiske Modstandere. Men derfra til Uven og særlig til Fjende er dog endnu et vældigt stort Spring.« Saa siger han: »Ja, saadan kan man ogsaa sige.« Jeg: »Ja, saadan er vi nødt til at sige, Herr Landraad, hvis vi vil komme paa det rigtige Standpunkt til hinanden.« Senerehen i Samtalens Løb kom han ogsaa endnu med den Bemærkning: »Ja, De er jo stedse bleven skildret for mig som en stor Idealist.« Dertil svarede jeg: »Vel mulig, Herr Landraad, at jeg er dette. Men ved Siden deraf tror jeg dog at være saa meget Materialist, at jeg ikke løber Fare for at blive Fusentast.« Dertil svarede han: »Nej, det var heller ikke min Mening.« Det blev i det hele taget denne Dag til en længere Samtale.

I Vinteren 1925/26, da Ilper og jeg var bleven valgt ind i Slesvigs Kreds dag, kom der ved Fællesspisningen efter det første Kreds dagsmøde fra en af de andre valgte Kreds dagsmedlemmer et Spørgsmaal, der beviser, hvilken Begrebsforvirring og hvilket Fejlsyn med Hensyn til den slesvigske Bevægelses Program og Virkemaade Beretningerne i de tyske Aviser havde voldt blandt sine Læsere. Ved Fællesspisningen

begyndte Talerne, og de kom temmelig snart til at gaa i en politiserende Retning. En af Socialisterne kom i sin Tale med en Bemærkning til os, der indirekte sagde: Saa, kom nu med Jeres Program. Jeg meldte mig saa og fik Ordet, gav det allerede noget længere fremme her i Skriftet givne Program, idet jeg sluttede: »Og saa, mine Herrer, opfordrer jeg Dem til sammen med mig at udbringe et Leve for og drikke en Skaal for Slesvig Kredses Velgaaende, hvis Tarv alle vi her forsamlede er sat til at varetage de førstkommende fire Aar. Denne Skaal kunde alle de Tilstedeværende godt være med til, og Talen og Programmet blev tilsyneladende meget godt modtagen og bedømt. Ved de efterfølgende Samtaler kom saa det Spørgsmaal, som der ovenstaaende er hentydet til. Spørgsmaalet lød: »Sig mig, Lassen, der siges jo og der skrives altid om, at et af Hovedpunkterne paa den slesvigske Bevægelses Program er en Flytning af Grænsen med Vold til Ejderen. Passer det?« Dertil svarede jeg ham: »Sig mig nu, tror De at selv om vi havde det paa Programmet og vi ogsaa vilde, at vi kunde gennemføre det? De maa jo dog være ligesaa klar over som jeg, at saadan en Flytning af en Grænse er ikke mulig uden som Følge af en Verdenkatastrofe som den, vi lige har oplevet. Og selv om vi kunde, saa tror jeg dog, at baade De og jeg ikke vilde bære Ansvar for at fremkalde saadan en Verdenskatastrofe kun med det Formaal for Øje at faa en Grænserevision efter vort Ønske. Den nuværende Grænse er for os ogsaa en Kjendsgjerning, og vi respekterer den som saadan, saalænge der ikke fra anden Side prøves paa at rokke ved den. I Tidsrummet 1918 til 20 har jeg rigtignok af al Kraft arbejdet paa at forhindre, at Slesvig blev delt, og dette var jeg den Gang fuldstændig berettiget til. Men vi trak jo den Gang det korteste Straa overfor en Aandsretning i Nordslesvig, der satte sine egne Parti-Interesser over de samlede og samlende Fælles-Interesser.« Dertil svarede han: »Denne Erklæring er fuldstændig tilfredsstillende for mig.«

Kort efter at vi havde haft Nyvalg igjen til Kredsdagen i

Vinteren 1929/30, traf jeg en Eftermiddag inde i Slesvig By sammen med to af de til Kredsdagen valgte Socialister. I Samtalens Løb siger den ene til mig: »Er Du egentlig selv klar over, hvad der, politisk set, var det klogeste, som I to (Ilper og jeg) har gjort i Løbet af den foregaaende Periode?« Jeg spurgte: »Hvad mener Du med det?« Han: »Ja, det, at I deltog i Fællesspisningen efter det første Kredsdaysmøde.« Jeg: »Derfor deltog vi ogsaa, fordi vi ikke ønskede at lave politiske Dumheder, og det af følgende tre Grunde: 1. Vi vilde ikke vække det Indtryk, at vi var ræd for at være sammen med Jer i et tvangsfrit Lag. 2. Hvis I alle holdt Jer til Sagen ved Kredsdaysmødet, hvad I ogsaa gjorde, saa vilde der ikke blive Lejlighed til at drøfte Politik. Denne Lejlighed kunde maaske byde sig ved den efterfølgende Fællesspisning, hvad den ogsaa gjorde. Og 3. Her kunde maaske byde sig Lejlighed til at stifte personlige Bekjendtskaber, hvor man endnu ikke havde dem.« Han: »Ja, men en fjerde Del, og egentlig Hovedsagen, har Du endnu overset. I kom til at læsse en Del af Jert Arbejde over paa os, og det maaske endda de mest vanskelige.« Jeg: »Hvad er det da?« Han: »Vi har maattet slaas med vore Fraktionsmedlemmer for at faa dem gjort begribelige, at I som politisk Parti er ligeberettiget. Jeg vil antage, at det er gaaet de andre Partier ligesaa. Straks efter, at vi sammen havde deltaget i den omtalte Fællesspisning, blev vi udsatte for voldsomme Angreb fra vore Fraktionsfællers Side, fordi vi havde festet og vilde feste med Danskerne. Det har taget det meste af de forløbne fire Aar, inden vi har faaet selv vore yderliggaaende Elementer til at forstaa, at siden I straks efter det første Møde frivillig gik sammen med alle os andre i et tvangsfrit Lag, saa var I derved som politisk Parti, ligegyldig enten I var dansksindede eller hvad I var, fuldstændig ligeberettigede med alle os Andre, og vi var ikke mere berettigede til at ville prøve paa at nægte at være sammen med Jer ogsaa ved deslige Lejligheder. Som sagt, det holdt sommetider haardt, men omsider naaede vi det dog, og nu er der hos os Ro om

dette Spørgsmaal.« Jeg svarede saa med at takke de to Herrer for deres for os udførte Arbejde.

Er det saaledes lykkedes os omsider ogsaa at faa de Dele af den tysksindede sydslesvigske Befolkning, der hidindtil ikke har kunnet komme ud over et Vrangsyn paa den slesvigske Bevægelse, til at se saa nogenlunde normalt derpaa og derved opnaa den Ligeberettigelse paa politisk Omraade, som vi har, som vi kan gjøre og som vi gjør Krav paa, saa er derved Vejen banet for et frugtbringende Fremtidsarbejde, thi hermed er ikke alene skabt Grundlaget for gjensidig Respekteren af hverandres Sindelag, men ogsaa for det fra vor Side krævede gnidningsløse Samarbejde paa økonomisk Omraade. Samarbejdet med Embedsstanden har hele Tiden været forstaaende og upaaklageligt. Ikke mindst gav det sig til Kjende ved Forhandlingerne angaaende den danske Mindretalsskole i Slesvig By, hvor de enkelte Embedsmænd, der skulde søges Samarbejde med i denne Sag, viste sig yderst imødekommende.

Midt under al dette Opbygnings- og Stabiliseringsarbejde blev vi engang udsat for et Angreb nordfra, som man har ondt ved at rubricere, thi det maa jeg ærlig indrømme, jeg har ikke Spor af Forstaaelse for den Tankegang, der har fremkaldt det, og er derfor altid tilbøjelig til at spørge mig selv, om der i det hele taget laa en eneste fornuftig Tanke bag ved det. Den 21. Marts 1923 kom vor Gensdarm og en Civilist, og Gensdarmen sagde, at de var beordret til at holde Husundersøgelse hos mig. Jeg spurgte: »Af hvilken Grund?« Derpaa trak han et Papir op og læste, at paa Grund af tre nævnte Paragraffer i Straffelovbogen anordnedes Husundersøgelsen hos mig. Jeg: »Hvad siger de tre Paragraffer?« Han: »Ja, Læssen, det ved De jo dog vist ligesaagodt som vi.« Jeg: »Jeg ved kun, at Straffelovbogen har Paragraffer. Men hvad de enkelte siger, ved jeg saamænd ikke.« Saa kom Civilisten op og læste af en Bog de paagjældende Paragraffer op. De handlede alle tre om Landsforræderi. Jeg: »Er dette en Følge af de Angreb, som vi lige har været udsat for fra visse Blades Side?« Gensdarmen: »Det ved jeg ikke.« Jeg: »Det antager jeg.« Derpaa

sagde jeg, henvendt til Civilisten: »Sig mig, min gode Mand, hvad hedder De, og hvad er De egentlig?« Han: »Mit Navn er Petersen fra Slesvig, og jeg er Kriminalbetjent.« Jeg: »Godt, maa jeg saa foreløbig se Deres Papirer?« Han maatte jo saa op med hans Legitimationspapirer og hans Polititegn. Da jeg havde set det igjennem, sagde jeg: »Godt, saa maa De begynde.« De begyndte saa med Skrivebordet og tog derfra maaske 4 eller 5 Breve med. Derefter gik de til Bogskabet. Derfra beslaglagde de et dansk Generalstabskort over Slesvig fra 1860. Dette havde jeg engang faaet foræret af afdøde Oberstløjtnant Jenssen-Tusch. Mens de stod ved Bogskabet, tog Kriminalbetjenten en Bog ud og blev lidt staaende med den, vejende den i Haanden. Jeg tænkte, naa, hvad farligt mener han at have fundet der? Omsider drejede han sig om til mig og sagde: »Denne Mand skriver egentlig en ejendommelig Stil.« Jeg: »Maa jeg se, hvad De har der?« Det viste sig at være en af Gravlunds Bøger. Jeg: »Har De læst den?« Han: »Ja, jeg har læst flere af hans Bøger.« Jeg: »De kan altsaa Dansk?« Han: »Ja, fuldstændig.« Dermed var Husundersøgelsen sluttet. Den 21. September samme Aar blev jeg stævnet ind til Amtsretten i Slesvig for at give mit Udsagn til Protokols angaaende Husundersøgelsen den 21. Marts. Da jeg var kommen ind, kom Amtsdommeren først med følgende Bemærkning til mig: »Ja, Herr Lassen, De er jo beskyldt for at være delagtig i Kanalstatsplanerne.« Jeg: »Maa jeg spørge, hvilke Kanalstatsplaner De sigter til?« Han: »Ja, hvordan skal jeg udtrykke mig?« Jeg: »Er det maaske angaaende de Kanalstatsplaner, som man for ca. et Halvtaarstid siden kunde læse om i forskellige Aviser?« Han: »Ja, det er.« Jeg: »Maa jeg saa have Lov til, inden jeg svarer Dem direkte paa det, at give Dem en lille Forklaring. For saavidt som jeg har læst Meddelelserne, tog disse Kanalstatsplaner ikke alene Sigte paa Sydslesvig, men ogsaa paa hele Holsten og Dele af Nordslesvig. Hvis der har været Kanalstatsplaner oppe af denne Slags, saa vil De aldrig kunne finde dens Tilhængere i den slesvigske Bevægelses Rækker. Den slesvigske Bevæ-

gelse arbejder kun paa Omraadet Sydslesvig, altsaa imellem Skjelbækken og Ejderen, men ikke ud over nogen af dem. Hvis der altsaa har været Planer i Gjære i denne Retning, saa vil De blive nødt til at søge deres Tilhængere enten blandt Deres egne Landsmænd eller blandt Slesvig-Holstenerne.« Han: »Saa? De paastaar altsaa intet at have havt at gjøre med *Hejmdal*-Kanalstatsplanerne?« (Læg Mærke til, at her kommer Betegnelsen *Hejmdal* for første Gang, og det anvendt af Dommeren.) Jeg: »Nej.« Han: »Godt, saa dikterer vi saadan til Protokollen.« Han dikterede saa til Protokollen: »Herr Lassen behauptet mit den Hejmdal-Kanalstatsplänen nichts zu tun gehabt zu haben.« (Herr Lassen paastaar intet at have havt at gjøre med Hejmdal-Kanalstatsplanerne.) Nogle Oplysninger om de beslaglagte Breve blev ogsaa indhentede og vedføjte. Om Generalstabskortet ønskedes ingen yderligere Oplysninger, og det blev heller ikke nævnt i Beretningen. Saa-dan affattet gik Protokollen til Rigsretten i Leipzig, og jeg fik nogle Uger senere derfra, tilsendt fra Landsretten i Flensborg, den Besked tilbage, at Anklagen mod mig for Landsforræderi eller forsøgt Landsforræderi var taget tilbage, fordi Sigtelserne havde vist sig at være ugrundede. Ved selve Protokollaffattelsen, i de Øjeblikke Skriveren var sysselsat med at skrive Protokollen, kunde Amtsdommeren finde paa at stille Spørgsmaal, hvis Svar ikke hørte med i Protokollen, for Eksempel efterfølgende: »Sig mig nu, Herr Lassen, hvordan kan det være, at De staar her som eneste mig bekjendt Dansker blandt alle de heromkringboende tysksindede Slesvigere?« Jeg: »Det er en Følge af Afstamningen.« Han: »De vil altsaa sige, at Befolkningen heromkring overvejende er af dansk Afstamning?« Jeg: »Ja.« Han: »Hvordan skal jeg faa det til at passe sammen? Naar jeg kommer her paa Amtsretten, naar jeg kommer i Kirkebøgerne eller i Arkiverne heromkring, saa finder jeg alt, hvor vidt jeg saa end gaar tilbage, alt skrevet paa det tyske Sprog, intet paa Dansk. Hvordan skal jeg forklare mig dette i en Befolkningsdel af dansk Afstamning?« Jeg: »Da det ikke ser ud til, at De ved Besked paa

dette Omraade, Herr Amtsdommer, saa skal jeg i korte Rids give Dem Forklaringen derpaa. Vore egne gamle Regjeringer satte Modersmaalet tilside og lod det fremmede tyske Sprog officielt faa Fodfæste, først som Retssprog, efter Reformationen som Kirkesprog (i 153 af Slesvigs 268 Kirker), og da Skolegangen ca. 1780 blev obligatorisk, befaledes Tysk ogsaa som officielt Skolesprog for det Omraade, hvor det var paa-budt som Kirkesprog. Af disse Grunde finder man i de gamle Protokoller og Skrifter kun det fremmede tyske Sprog, men aldrig det danske Modersmaal bevaret.« Derpaa svarede han kun med: »So, so, so, so!«

Til en Fuldstændiggjørelse af Helhedsbilledet skal her endnu vedføjes enkelte Træk fra forskjellige Tidsperioder.

Allerede inden Krigen kom jeg ved nogle Lejligheder til at staa som Mellemand mellem enkelte af Befolkningen og de tyske Myndigheder, idet jeg særlig blev bedt om at affatte og indsende skriftlige Andragender og Reklamationer for andre. Sommetider trak dette ogsaa en mundtlig Forhandling efter sig. Særlig tog denne Trafik Fart i Krigens Løb, og det blev efterhaanden til mere og mere, jo mere det led mod Krigens Afslutning. Derefter kom Afgjørelsens Tid og efter denne Adskillelsen, der som en Konsekvens maatte følge efter den Maade, hvorpaa Forarbejderne til Nordslesvigs Tilbagevenden til Danmark blev indledede og selve den saakaldte Gjenfor-ening blev gennemført. Alt imedens kom jeg ogsaa til at staa som Mellemand, ligesom hidindtil, for mange overfor de tyske Myndigheder, men ogsaa i en stadig stigende Grad for den selvsamme Befolkning overfor de danske Myndigheder, og dette ikke mindst i selve Kjøbenhavn.

At jeg kom ind i dette beroede vel i første Linie paa, at det viste sig, at jeg kunde komme til at forhandle med de enkelte Embedsmænd paa tilfredsstillende Maade. Jeg vil her lige nævne to Eksempler, der ligger hver op imod et kvart Aarhundrede tilbage og som Supplement et fra ca. to Aar efter Krigen. Det første drejede sig om en Forhandling med den Embedsmand paa Landraadskontoret i Slesvig, der havde at



træffe Afgjørelserne i Skattesager. Adskillige Folk herude, der havde været nødte til at rejse ind til ham for at forhandle mundtligt med ham, udtalte allesammen enslydende, at denne Rejse kunde jeg spare mig, thi Embedsmanden var ikke til at forhandle med. Man fik kun smidt en Del Grovheder i Hovedet af ham, blev skjældt dygtig ud og kunde saa igjen gaa hjem uden Resultat. Jeg sagde saa, at en Forhandling skulde ligegodt prøves. Efter at jeg var kommen ind og havde nævnt mit Navn og mit Ærende, kom jeg straks ind i en rigtig god saglig Forhandling med ham, der fuldstændig bragte de ønskede Resultater, men som ogsaa tog sin Tid for at faa alt grundig gjennemdrøftet. Jeg gjorde tilsidst Embedsmanden opmærksom derpaa, idet jeg sagde, at vi var vistnok nødt til at holde op, thi da jeg gik ind, stod der allerede et Par Personer til, der ønskede at faa ham Tale, og det begyndte allerede at trække stærkt hen mod Middag. Han saa efter Klokkeren og udbrød saa, at han ikke havde tænkt, at Klokkeren allerede var bleven saa mange, men, fortsatte han saa, jeg kunde jo ogsaa forhandle saa interessant. Dertil svarede jeg, at man jo kun skulde holde sig til Sagen og lade Personen blive udenfor Spillet. Deri gav han mig Ret, idet han tilføjede, at det kunde de fleste ikke, men jeg kunde.

Det andet skete i 1909 paa Amtsretten i Slesvig. Jeg var lige bleven indvalgt som Sekretær for Hesteavlforeningen i Sydangel. Fordi denne var en indført Forening (eingetragener Verein), blev alle vi 4 Bestyrelsesmedlemmer tilsagte til en bestemt Dag Kl. 9 at møde paa Amtsretten i Slesvig for at faa Nyvalget indført i Foreningslisten. Vi mødte altsaa paa Dag og Klokkeslet det fastsatte Sted. Men der var ingen Embedsmand tilstede for at tage imod os. Efter lang Tids Venten kom der en Skriver ind. Han fo'r ind paa os med det Spørgsmaal, hvad vi vilde der. Formanden sagde saa, hvem vi var og af hvilken Grund vi var der. Istedetfor nu at undskylde sig for, at han havde ladet os vente, begyndte han at skjælde Formanden ud, saa vidt jeg kunde høre, for en Formfejl, som han havde gjort sig skyldig i i en Indberetning til

Amtsretten i Løbet af det forløbne Aar. Dette blev Skrивeren ved at tvære saadan ud, at jeg undrede mig over, at Formanden vilde lade sig alt dette byde. Jeg var i alle Tilfælde klar over, at hvis han vilde have budt mig det, saa havde jeg for længe siden sluttet af. Omsider spurgte han saa, om vi havde en Afskrift af Forhandlingsprotokollen fra vor sidste Generalforsamling. Ja, denne havde jeg i Lommen og rakte ham den. Han saa kun lige i den, saa siger han: »Ja, hvad er det, det er jo slet ingenting.« Jeg svarede: »Mere er der ikke bleven forlangt af mig.« I Parentes bemærket saa jeg forresten allerede den Gang, da jeg tog Afskriften, at Protokolføreren fra Generalforsamlingsdagen havde gengivet Indholdet i en temmelig uheldig Form. Skrивeren tog saa en Bog, gik dermed hen til sit Skrivebord, slog det op, sagde, at det var Indberetning fra en anden Forening, og den var saadan, som den skulde være. Saa gav han sig ind imellem igjen til at skjælde ud paa Formanden for den Formfejl, som han havde gjort, og de to Ting, rose den Foreningsprotokol, som han kikkede i, og skjælde Formanden ud blev han skiftevis ved med, saalænge at det blev mig for meget. Jeg slog Skranken tilside, gik hen ved Siden af hans Skrivebord og sagde paa Plattysk: »Lad mig se, hvad De har der.« Med et Sæt fo'r han om og sagde saa paa Højtysk: »Dette kan De skrive af.« Jeg, igjen paa Plattysk: »Det behøves ikke, lad mig bare se, jeg kan nok huske saa godt, at jeg derefter kan skrive Dem en Protokol i den Form, som De ønsker.« Saa kunde Manden ogsaa pludselig Plattysk, og vi to alene forhandlede saa videre i dette Sprog. Nu havde han imidlertid, inden vi kom saa vidt, stillet Krav om, at vi skulde lade afholde en anden Generalforsamling, udelukkende med det Formaal for Øje, bagefter at kunne indlevere en Afskrift af Protokollen til Amtsretten i den Form, som der krævedes. Hvis ikke han havde stillet dette Krav, saa tror jeg, at jeg kunde være kommen til at blive enig med ham om, at vi 4 var gaaet til den nærmeste Restauration, havde lavet en fingeret Protokol, var mødt op med en Afskrift af denne lige efter og var bleven færdig med

denne Sag endnu samme Dag paa Amtsretten. Nu maatte vi altsaa til at holde endnu en Generalforsamling. Denne Gang fungerede jeg nu som Protokolfører. Da jeg derefter havde Afskriften færdig til Brug paa Amtsretten, saa kunde jeg alligevel ikke dy mig for at prøve, om jeg endnu engang kunde faa fat i denne Skriver for det Tilfælde, at han ikke havde faaet lært nok første Gang. Istedendfor at give Amtsretten Meddelelse om, at nu var vi rede til at møde paany, men nu med forskriftsmæssigt Materiale, sendte jeg Protokolafskriften ind med en Ledsagelsesskrivelse af følgende Ordlyd: »Begrundet paa de Erfaringer, som vi har gjort sidste Gang, tillader jeg mig herved at tilsende Dem Afskriften af vor Protokol fra vort sidst stedfundne Møde, idet jeg ønsker at stille Spørgsmaalet til Dem, om det nu baade i Form og i Indhold er fuldtud tilfredsstillende. Hvis den ikke viser sig at være tilfredsstillende endnu, udbedes Oplysning om, hvor og hvad der mangler, for at dette kan rettes, inden vi igjen rejser ind til Dem, thi jeg kan forsikre Dem, mine Herrer, vi agter ikke at foretage en anden forgjæves Rejse til den kongelig prøjsiske Amtsret i Slesvig.« Endnu inden der var kommet Svar tilbage, kom jeg i andet Ærende ind til Slesvig, og for nu at prøve, om jeg kunde træffe paa den samme Skriver igjen og om han vilde forsøge at give mig af samme Skuffe, som han gav Formanden, gik jeg til Amtsretten for personlig at udbede mig Svar. Skriveren, som jeg ønskede at træffe, traf jeg ikke. Der var en anden Mand tilstede. Da han hørte, hvad det drejede sig om, gik han hen og hentede de paagjældende Papirer, saa efter i dem, og siger, at det laa der endnu, men færdig til at Svaret kunde afsendes. Saa blev han staaende lidt og læste i Papirerne, og spurgte mig saa: »Er De Lassen?« Da jeg svarede Ja dertil, siger han: »Jeg kan iøvrigt give Dem den Meddelelse, at, for at faa denne retslig paabudte Indførelse indført i Foreningsregistret, er det ikke absolut nødvendigt, at alle Bestyrelsesmedlemmer personlig skal møde op her, det er tilstrækkeligt, hvis Andragendet derom indgives skriftligt i amtlig stadfæstet Form, og under

amtlig stadfæstet Form forstaar vi stadfæstet af Amtsforstanderen.« Jeg takkede for Meddelelsen, idet jeg tilføjede, at jeg vilde sørge for, at Andragendet kom skriftligt ind i den rigtige Form, hvilket saa ogsaa skete. Efter denne Tid har vi ikke en eneste Gang mere været tilsagt at møde personlig paa Amtsretten. Vi kunde nu faa alt ordnet skriftligt. Ved første efterfølgende Bestyrelsemøde spurgte Formanden mig, hvordan jeg havde baaret mig ad med at faa det ordnet paa denne Maade. Da han havde faaet Oplysning derom, siger han: »Jeg forstaar ikke, at Du turde vove at gaa ind til den Karl igjen, han var dog et Bæst. Hvad vilde Du have stillet op med ham, hvis han var røgen saadan ind paa Dig, som han røg ind paa mig?« Dertil svarede jeg ham: »Det var netop det, jeg havde tænkt mig, at der vilde ske. Jeg havde Lyst til at lære ham, hvordan han som Embedsmand har at opføre sig overfor Befolkningen. Jeg paa min Side, kan jeg godt sige, har undret mig uhyre over, at Du vilde lade Dig saa meget byde af ham. Du som Lægmand er ikke forpligtet til nøjagtigt Kjendskab til alle Former. Han som Embedsmand er derimod forpligtet dertil. Han er ogsaa forpligtet til at gjøre Dig opmærksom paa de Formfejl, som Du har gjort, men endyderligere er han forpligtet til at gjøre dette paa en fuldstændig høflig og anstændig Maade. Og det var paa dette sidste Punkt, at han saa fuldstændig fejlede. Han trænger endnu til at faa den Kjendsgjerning fastslaaet, at Embedsmændene er til for Befolkningens Skyld og at det ikke er omvendt. De andre tre indrømmede Rigtigheden af, hvad jeg sagde. Men de var tilsyneladende ikke saa lidt imponerede over, at jeg havde turdet vove mig ind paa dette Sted, og at det ovenikjøbet var gaet saa godt som det gjorde.

Til Slut Eksemplet fra efter Krigen. Jeg blev af Skattekontoret opfordret til at komme ind for at afgive supplerende mundtlige Erklæringer til min skriftligt indgivne Skatteerklæring. Da jeg kom ind, spurgte jeg om, hvad det saa drejede sig om. Dertil svarede Embedsmanden: »Ja, Herr Lassen, vi er ikke tilfredse med Deres Indtægt.« Dertil svarede jeg: »Der

er vi meget godt enige. Det er jeg nemlig selv heller ikke.« Han: »Ja, den i den skriftlige Skatteerklæring angivne Totalindtægt er paa en af Gaard af en Størrelse som Deres ubetinget for lille.« Jeg: »Der er jeg igjen fuldstændig enig med Dem. Men Indtægten har nu engang ikke været større. Men det er ikke ved min egen Skyld, at den er sunken saa meget. Det er Krigen og dens Følger, der har voldt det. Den er jeg ikke ansvarlig for, thi jeg har hverken fremkaldt eller kunnet forhindre den. Derfor er den rigtige Adresse til denne Anke en Henvendelse til det Sted eller de Steder, der er ansvarlige for Krigen.« Han: »Ja, men Tallet for den nævnte Indtægt er nu ligegodt for lavt. Det er vi nødt til at forhøje.« Jeg: »Hvor meget større skulde Indtægten efter Deres Skjøn normalt have været?« Nu nævnte han et Tal, der, saa vidt som jeg husker, laa temmelig stærkt op mod 20,000 Mk. Derpaa siger jeg: »Godt, vil De tælle nævnte Sum i rede Penge op paa Bordet her til mig, saa at jeg kan stryge dem ind og tage dem med, saa skal jeg med den største Fornøjelse underskrive en Erklæring, gaaende ud paa, at min Totalindtægt ifjor har været saa meget større.« Han: »Til dette Formaal har jeg desværre ingen Midler til Raadighed.« Jeg: »Saa føler jeg mig heller ikke tilskyndet til at underskrive Erklæringen, thi Følgen deraf vilde jo blive, at jeg vilde blive nødt til at betale Skat af en Indtægt, som jeg slet ikke har havt.« Dette maatte han indrømme mig, og Forhandlingerne var dermed endte uden at trække en Underskrift efter sig.

Dette førte, som indledende nævnt, til, at jeg allerede før Krigen lidt, men særlig i Krigens Løb, og jo længere den skred frem, i stigende Grad kom til at staa som en Slags Mellemand mellem en Del af Befolkningen og Myndighederne, ikke alene overfor de civile Myndigheder i Slesvig, men ogsaa overfor Militærmyndighederne. Til at begynde med var det Sognets Folk, der søgte min Hjælp. Efterhaanden udvidedede Rammerne sig, og der mødte ogsaa Folk udenfor Sognet. Største Parten af Sagerne drejede sig om Ting, som Folk almindeligvis bliver udsat for baade overfor de

civile og de militære Myndigheder. Men sommetider kom der alligevel noget ud over det almindelige, og dette var for Eksempel Tilfældet med Malerens Kone her i Byen i 1916. I 1915 var to af hendes Sønner faldne, en i Elsass og en i Polen. Nu kom hun en Dag og klagede sin Nød til mig; hun havde nemlig bedt sin Mand om at sætte sig i Bevægelse for at faa oplyst, om det kunde eftervises, hvor deres to Sønner var begravede. Han havde affærdiget hende med den korte Bemærkning, om hun troede, at der var saa megen Orden, at den enkeltes Gravsted blandt alle de Faldne kunde eftervises. Naa, han var nu uhyre dygtig som Maler, men ligesaa upraktisk til alt andet. Hun bad da, om jeg ikke vilde hjælpe hende. Jeg sagde dertil, at vi kunde jo prøve, om vi kunde opnaa noget. Jeg fik nu af hende Oplysningerne om den, der var falden i Polen, for at prøve først der. Da jeg havde skrevet alt op, spurgte hun mig, hvilken Vej jeg nu agtede at gaa. Efter de Oplysninger, som hun havde givet mig, var han falden i Nærheden af Ostrolenka. Jeg siger derfor til hende, at jeg agtede at adressere den første Forespørgsel til »Ortskommandantur Ostrolenka«, fordi jeg antog, at Militærmyndighederne havde indrettet saadan en i alle besatte Byer. Dette viste sig ogsaa at være rigtig, thi kort efter fik jeg et Svar tilbage derfra med Oplysning om, at han var begravet paa en nærmere betegnet Militærkirkegaard, Række Nr. saa og saa og Grav Nr. saa og saa. Hoslagt medfulgte desforuden et Fotografi af den Del af Kirkegaarden, hvor hans Grav laa, med hans Kors i Forgrunden, saa at hele Indskriften kunde læses. Om den anden Broder, falden i Elsass, fik jeg saa lige bagefter Oplysning paa samme Maade. Dette første med sig, at der efterhaanden ogsaa kom nogle andre med den samme Anmodning. Der kom selv en fra Slesvig By. Desforuden blev det til ikke saa lidt Arbejde med Efterforskninger efter Savnede paa alle Fronter, tillige ogsaa sommetider efter Krigsfanger, hvor der gik for lang Tid, inden der kom Livstegn fra dem.

Et eget Kapitel fra Krigstiden vedrører den Rolle, som jeg kom til at spille overfor og det Forhold, som jeg kom til at staa i

til de her paa Arbejde udsendte Krigsfanger af fremmed Nationalitet. Som allerede nævnt, ønskede Myndighederne ikke at staa i Forbindelse med den enkelte Arbejdsgiver, men ønskede udpeget en Mellemand for et større Distrikt. Det blev saa mig for de i Landsbyerne Strukstrup, Arup, Ravnholt og Hulmølle sysselsatte Fanger. Som Mellemand var jeg overfor Myndighederne ansvarlig særlig for den regnskabsmæssige Side af Sagen og for, at de for Sysselsættelse af Krigsfanger udstedte Anordninger og Bestemmelser blev overholdt. Paa den anden Side havde jeg at varetage Fangernes Interesser baade op- og udadtil. At dette er lykkedes mig tilfredsstillende til begge Sider, bevises vel bedst ved, at jeg fra Myndighedernes Side aldrig har faaet en Anke, og at jeg fra Krigsfangernes Side ved forskellige Leiligheder fik det Skudsmaal, sagt i en Blanding af deres Modersmaal og Tysk: »Lassen gut, Lassen gut!« Vi fik de første Fanger herud den 7. Juli 1915, 13 Mand, lutter Russere. Efterhaanden blev Styrken forøget, saa at vi, da Antallet var højest, var paa 26 Mand, deraf 20 Russere, 3 Rumænere og 3 Franskmand. Antallet svingede iøvrigt jævnlgt, idet der skete baade Af- og Tilgang. Dagen efter at det første Hold var kommet, blev der sendt en Tilsynsunderofficer fra Slesvig herud for at gjøre mig bekendt med de Bestemmelser, hvorefter Krigsfangerne skulde behandles. Da jeg havde læst Bestemmelserne igjennem, gav jeg ham dem igjen, idet jeg sagde: »Nu kan De tage dem med tilbage til Slesvig igjen og melde der, at jeg har læst dem. Men jeg anmoder Dem samtidig om at afgive den Besked fra mig, at jeg ikke agter at rette mig efter dem. Meningen med Krigsfanger i Landbruget er, at vi skal kunne udnytte deres Arbejdskraft i vor Interesse. Men dette vil vi aldrig kunne opnaa ved at anvende disse Bestemmelser. Enten vilde vi kun opnaa et Minimum af Arbejdsydelse eller ogsaa vilde De være nødt til at sende os en Vagtmand for hver Krigsfange, som vi har, for hele Tiden at kunne staa ved Siden af og overvaage ham. I yderste Tilfælde kan jeg tænke mig at anvende disse Bestemmelser som Straffebestemmelser.«

Der har aldrig siden været sendt en, der skulde overbevise sig om, hvordan jeg overholdt Bestemmelserne. For de enkelte Krigsfanger kom jeg saa ogsaa til at skrive og indsende Ansøgninger, særlig naar de fik Befaling til at flytte herfra til et andet Arbejdskommando. De vilde ikke gjerne herfra. I de fleste Tilfælde blev Ansøgningerne tagen til Følge. Een havde engang ikke faaet sin bevilliget, da han skulde rejse. Han maatte saa om Morgen ind til Slesvig, men glædestraalende kom han om Aftenen igjen, thi i Slesvig havde han faaet den Meddelelse, at hans Ansøgning var bleven tagen til Følge. To Fanger tog de et Efteraar væk og sendte paa Arbejde paa Weser-Værftet i Bremen. Disse to fik jeg om Foraaret reklamert tilbage hertil igjen. Engang, vistnok i 1917, kom en af Fangerne til mig og klagede sin Nød, fordi han begyndte at blive urolig for sin Familie. Han, der ellers fik temmelig regelmæssig Post, havde nu allerede i flere Maaneder ikke modtaget noget Brev. Dette havde jeg forresten allerede lagt Mærke til, fordi alle Postsager til Fangerne gik til mig. Ved at drøfte Sagen blev vi snart enige om, at hans Hjem i Lithauen maatte ligge omtrent i Frontlinien foran Jakobstad, og at hans Familie af denne Grund var bleven nødt til at flytte enten øst- eller vestpaa. Jeg selv holdt den første Mulighed for det sandsynligste, fordi der ikke kom noget Livstegn. Jeg lovede ham at prøve, om det var muligt at skaffe hans Families (Kone og 4 Børn) Adresse. Jeg skrev altsaa til Hovedfangelejren i Güstrow i Mecklenburg, hvorunder vi hørte. Forespørgslen, Andragendet fik omtrent følgende Ordlyd: »Russisk Krigsfange Ludvig Iwanowski, af 108. russiske Infanteri-Regiment, tagen til Fange den 27. Oktober 1914 i Østprøjsen, som har fast Bopæl i Taurogina sydvest for Jakobstad i Lithauen, og som hidindtil temmelig regelmæssig har faaet Brevskaber fra sit Hjem, er bleven urolig for sin Families Skjæbne, fordi Efterretninger hjemmefra for nu flere Maaneder siden pludselig er holdt fuldstændig op. Da hans Bopæl formodentlig ligger indenfor den nuværende Frontlinie, saa ligger det nær at antage, at Familien har maaet flytte enten mod Øst bag de nuværende



russiske Linier, eller mod Vest bagved de nuværende tyske Linier. De bedes om at anstille Undersøgelser om Fru og Familien Iwanowskis nuværende Opholdssted samt, om muligt, at meddele Adressen.« Det varede heller ikke ret længe, saa fik jeg Svar tilbage, at Fru Iwanowski var flyttet vestpaa. Adressen var hoslagt. Iwanowski blev glad, og Brevvekslingen begyndte igjen. En af de Krigsfanger, der arbejdede hos mig, døde af spansk Syge i Begyndelsen af November 1918. De andre 3 blev hjemsendte i Løbet af Aaret 1919.

Efter Vaabenstilstanden i November 1918 kom der til at foreligge andre Opgaver. Dog kom Opgaverne til at ligge ikke saa lidt anderledes end ventet, fordi der her i Sydslesvig til at begynde med ikke var nogen, der havde Spor af Mistanke om, at det istedetfor det ventede Samarbejde skulde blive til et meget velberegnet og velrettet Spark mod os af en vis Fløj, en vis Aandsretning af vore egne Folkefæller i Nordslesvig. En Del af det første Arbejde blev, begrundet paa den lige nævnte Fejlvurdering af Arbejdsgrundlaget, fuldstændig virkningsløst. For kun at nævne een Ting, skal her henvises til Samling af Underskrifter i Sydslesvig for Danmark. Det skal dog straks bemærkes, at disse blev ikke indhentede systematisk og for fuld Kraft. Jeg fik en Dag nogle Lister tilsendt fra Flensborg med Anmodning om at faa dem fyldt med Underskrifter her fra Egnen og helst ogsaa nogle fra Slesvig By, og Listerne skulde helst sendes omgaaende tilbage. Hoslagt var der nu ogsaa kun Lister til højest en 400 til 500 Underskrifter. Af disse beholdt jeg godt og vel Halvdelen her og sendte min Kone med Resten af dem ind til Slesvig. Hun benyttede Toget og havde derved kun knap 2 Timers Ophold i Slesvig. Trods den korte Tid havde hun faaet sine Lister fyldt, og derved faaet op imod 200 Underskrifter. Resten fik jeg heromkring i Byerne lige saa let fyldt. Dette er altsaa et Bevis paa, at et systematisk Arbejde hele Sydslesvig igjennem vilde have fremskaffet mange Tusinde Underskrifter, særlig hvis der fra de dertil kaldedes og dertil forpligtedes Side var gjort det, der kunde gøres, for at skaffe

Befolkningen Ryggen fri mod Syd. Men denne Side var jo desværre, som allerede nævnt, kun indstillet paa en partiel, en nordslesvigsk Politik, men hverken paa en sønderjysk eller en national dansk Politik.

Fra det Tidspunkt, af, da den internationale Kommission havde holdt sit Indtog i Flensborg, begyndte Folk ogsaa saa smaat at søge mig som Mellemand mellem dem selv og Myndighederne mod Nord. Enkelte Smaating dukkede allerede op i Kommissionens Tid. Men rigtig Fart tog Tingene dog først efter 1920, da den Hans Peter Hanssenske Fløj havde faaet slaaet Sønderjylland i Stykker og tvunget den større sydlige Del deraf til at forblive under Fremmedherredømme. Man er fristet til at sige, at som en stum Protest mod den fuldstændig umotiverede og unaturlige Adskillelse og Udelukkelse fra sine naturlige Forbindelser stilledes fra Sydslesvig det ene Krav efter det andet op, der alle krævede og kun kunde finde deres Afgjørelse i Nord, paa det samme Sted, i Kjøbenhavn, hvor Nordslesvigerne var tyet hen med den Begrundelse, at kun de, ikke Sydslesvigerne, var kvalificerede, og dermed berettigede dertil. En Del af disse Krav fra Sydslesvig, og det ikke alene fra den nærmeste Omegn, har hele Tiden søgt og søger endnu den Dag idag med mig som Mellemand at naa deres Maal. Da Forholdet fra før Krigen vedblivende bestaar, saa kommer jeg nu som Mellemand for Befolkningen snart i Forbindelse med de tyske, snart med de danske Myndigheder. Dette Arbejde førte rigtignok sommetider til lidt Karambolage med den Hans Peter Hanssenske Aandsretning og stødte ogsaa en enkelt Gang paa et Stykke bureaukratisk Slendrian. Men ellers har Samarbejdet været udmærket.

Som et Bevis paa det førstnævntes Rigtighed kan her nævnes følgende Tildragelse. Som bekjendt var der jo til at begynde med paa Aabenraa-Aandens Tilskyndelse given efterfølgende Retningslinier for Udstedelse af Indrejsetilladelse til og Opholdstilladelse i Danmark, at Folk fra 2. Zone maatte faa udstedt til Kongeriget, fra 3. Zone til Nordslesvig og fra

4. Zone slet ikke. Da Aabenraaretningen allerede fra 1918 med sin ukaldede og uberettigede Indgriben i Begivenhedernes Gang og som et Middel til at faa sine Særinteresser gennemført til Skade for de samlede dansk-nationale Interesser, havde faaet Afstemningen begrænset til 2 tilmed adskilte Zoner og som Følge deraf, som tilsigtet, ogsaa heldig var sluppen af med baade 2., 3. og 4. Zone, saa holdt jeg det for fuldstændig uberettiget, ja for en Frækhed, at den vedblivende vilde blande sig i vore Affærer og spænde Ben for os ved stadig at ville optræde som selvbestaltet Formynder for os. Jeg gik derfor ind til Rytter, som dengang var Justitsminister, for at prøve paa at faa dette Forhold ændret. Han vilde jo først forsvare Zoneinddelingen, og begrundede den med de Aabenraaske Fraser. Jeg svarede ham saa: »Herr Rytter, kan vi nu ikke blive enige om at lade dette Zonevæsen, eller rettere sagt Uvæsen, falde, som kun skadeligt for os!« Rytter indrømmede tilsidst Rigtigheden af mit Syn paa Sagen, og ikke mindst Rigtigheden af mit Syn paa Zoneinddelingen, og henviste mig til Viderebearbejdelse af Sagen til Departementschef Schrøder. Samtidig med dette havde jeg en Sag med til Forhandling fra en Karl fra Sydslesvig, hvem Indrejsetilladelse til Danmark for at arbejde i Landbruget var nægtet. Denne Sag bragte jeg ogsaa frem for Rytter. Han vilde forsvare Nægtelsen med den herskende Arbejdsløshed i Landet. Jeg siger saa: »Hvor har De Deres Arbejdsløse, Herr Rytter? Efter mit Skjøn dog vel hovedsagelig i Kjøbstæderne. Og hvis De ikke skulde være vidende om det, saa kan jeg fortælle Dem det, at De kan godt prøve paa at sende dem ud paa Landbrugsarbejde; men De vil faa at se, at de fleste kan eller vil ikke gjøre dette Arbejde.« Han: »Ja, men vi har ogsaa Arbejdsløse paa Landet.« Jeg: »Hvor mange er det, Herr Rytter?« Han: »Efter de sidste Indberetninger, som jeg har faaet, er der en 12—1400 Stykker.« Jeg: »Hvilket med andre Ord vil sige, lig Nul. Danmark havde førend 1920 imellem 17 og 1800 Sogne, og det vil jo nu Nord-slesvig med indbefattet have tæt op til 2000. Det bliver jo ikke engang en Arbejdsløs for hvert Sogn, og derfor ikke værd

at tale om.« Karlen fik saa sin Indrejse- og Opholdstilladelse bevilliget.

Med den anden Sag gik jeg saa til Departementschef Schrøder og blev enige med ham om, at han som første Skridt vilde meddele Konsulatet i Flensborg, at ved Udstedelse af Pasvisum skulde Zonebetegnelsen falde bort, og istedetfor indsættes Betegnelsen Sydslesvig, og den derboende Befolkning, 4. Zone med indbefattet, stilles eens. Dette var, saa vidt som jeg husker, hen paa Sommeren 1922. Den 1. November samme Aar kom jeg ind paa Konsulatet i Flensborg paa Rejse til Kjøbenhavn. Straks da jeg kom ind, kaldte Løjtnant Gude paa mig, idet der var en Sag, som ikke kunde klares. Det drejede sig om en Pige fra Sønderstapel, altsaa lige nedenfor Sydgrænsen af 3. Zone, som var fæstet bort som Malkepige til Tøndereggen. Jeg bad Gude om endnu engang at se de sidste Instrukser igjennem, som de havde modtaget fra Justitsministeriet angaaende Udstedelse af Pasvisum. Derved viste det sig, at Schrøder ikke havde holdt sit Løfte. Pigen kunde, fordi hun var fra 4. Zone, ikke faa sit Pasvisum den Dag, og maatte rejse hjem igjen. Jeg derimod fik hendes Pas med til Kjøbenhavn for at forfølge Sagen videre der paa dertil beføjet Sted. Jeg kom derind den 2. om Formiddagen og gik straks med Pigens Pas til Justitsministeriet til Departementschef Schrøder. Han maatte indrømme, at den lovede Instruks endnu ikke var afsendt til Flensborg, endskjøndt den kunde og skulde have været afsted for nogle Maaneder siden. Det var forresten ikke helt blide Ord, som han fik at høre den Dag, idet jeg blandt andet sagde, at han forhaabentlig var klar over, at ved denne hans Glemsomhed havde skadet i alle Tilfælde den Landmand, til hvem Pigen var fæstet, idet han ikke havde kunnet faa en nødvendig Arbejdskraft til den fastsatte Tid. Derfor anmodede jeg ham om ufortøvet, endnu samme Dag at sende Passet tilbage til Flensborg med Paategning om, at Visum vilde være at udstede straks, for at Landmanden ikke skulde skades en Dag længere end nødvendig. Dette lovede han og har ogsaa holdt, thi paa Forespørgsel bagefter fik jeg den

Oplysning, at Passet var kommet tilbage dertil den 3., derfra havde de straks faaet Bud efter Pigen, og hun var kommen i Plads den 4. Da jeg nu den Dag med det samme skulde rejse videre fra Kjøbenhavn, og ikke havde Tid til at føre videre Forhandling om Spørgsmaalet Indrejse- og Opholdstilladelse til Sydslesvigere, saa anmodede jeg Schrøder om at maatte faa Lov til om ca. en 8 Dages Tid, naar jeg igjen kom ind til Byen, at komme ind til ham for at faa en afsluttende Forhandling om denne Sag. Dette bevillegedes. Da jeg gik ud, traf jeg i Forværelset Lebeck, der vilde ind til Schrøder. Da jeg saa 8 Dage senere igjen kom til Kjøbenhavn, gik jeg altsaa igjen op til ham og efter en længere Forhandling foreslog jeg, for at simplificere Sagen det mest mulige, at forme Bestemmelserne for Indrejse- og Opholdstilladelse for Sydslesvigere paa Basis af, at hele Landsdelen lige fra Skjelbækken og ned til Ejderen kun blev nævnt med Fællesbetegnelsen Sydslesvig, og at det blev overladt til os at bestemme, hvor vi holdt det for mest formaalstjenligt at sende de enkelte hen, uden at der blev foretaget territoriale Afgrænsninger. Schrøder erklærede sig villig til at lade Bestemmelserne udarbejde paa denne Basis. Da jeg den Dag kom ud, traf jeg paa selve Hans Peter Hanssen, Sønderjyllands Lemlæster, der vilde ind til Schrøder. Derfra gik jeg til Gymnastikdirektør Rasmussen. Ham fortalte jeg, at jeg for 8 Dage siden havde truffet paa Lebeck, og denne Dag paa samme Sted paa Hans Peter Hanssen, idet jeg tilføjede, at hvis de to havde været ude i samme Ærende som jeg, saa vilde vi snart høre Nyt, men ikke fra en for Udviklingen heldig Side. Rigtig, ca. 14 Dage senere udkom der nye Bestemmelser i ovennævnte Sag, gjældende fra 1. Januar næste Aar, men til den fejle Side, paa indsnævrende Basis. Altsaa nordslesvigsk Partikularisme fejrede igjen en Sejr paa den danske Nations Bekostning. En Følge deraf blev, at jeg, særlig i den nærmestfølgende Tid, fik Anmodning om at tage en Del Sager, der var resulteret i et Afslag, op til Viderebehandling og Gjennemførelse, hvilket

ogsaa i næsten alle Tilfælde lykkedes med det ønskede Resultat.

Eksemplet paa det Stykke bureaukratisk Slendrian skal her gives med det samme; det skete, saa vidt jeg ved, i 1923. Vi havde i Sommeren 1922 skaffet en ung Landmand fra Sydslesvig Plads paa Fyn og fik ham derfra til Rønshoved Højskole. Til 1. Maj 1923 havde vi skaffet ham en Plads paa Sjælland. Men saa begyndte de i Kjøbenhavn pludselig at nægte Opholdstilladelsen. Skolen i Rønshoved sluttede den 1. April. Jeg begyndte straks at søge om fornyet Indrejse- og Opholdstilladelse for ham til 1. Maj. Men indtil denne Dato var det kun resulteret i et Par Afslag. Jeg blev ved ud over 1. Maj, og da det blev ved med Afslag, anmodede jeg om at faa Begrundelse, hvorfor? Da dette jo nu er en Sag, der ikke alene hører under Justitsministeriet, men ogsaa under Statspolitiet, saa kom jeg temmelig snart til skiftevis at korrespondere med begge nævnte Institutioner. Inden ret længe kom det saa vidt, at naar jeg skrev til Justitsministeriet, saa svarede dette, at Sagen, Papirerne laa hos Statspolitiet. Omvendt svarede Statspolitiet, at Sagen laa i Justitsministeriet. Saadan holdt de det gaaende til i Begyndelsen af Juli. Saa blev vi indbudt til et Fødselsdagsgilde i Padborg den 13. Juli. Jeg skrev saa et Brev til Justitsminister Rytter personlig, som jeg den 13., da vi kom til Padborg, afsendte derfra. Deri klarlagde jeg Sagen for ham, skildrede, hvordan den havde udviklet sig indtil Dato, og fortsatte saa: »Siden jeg i den sidste Tid skiftevis fra Justitsministeriet og Statspolitiet havde faaet det enslydende Svar tilbage, var jeg tilbøjelig til at antage, at den ene eller det andet Sted var havnet hos en af de underordnede Embedsmænd, som ikke var fuldstændig klar over, hvad Pligten krævede, og som saa paa denne Maade mente at kunne slippe fra et ham ubekvent Arbejde. Da nu hverken Gaardejeren, der af denne Grund maatte undvære en nødvendig Arbejdskraft, eller den unge Mand, der i den selvsamme Tid var afskaaret fra at lære af det attraaede fremmede Landbrug, kunde være tjent med denne Slags Arbejdsmetoder, og

Justitsministeriets Prestige i det lange Løb, hvis det viste sig virkelig at foregaa der, ogsaa vilde faa et Knæk, saa anmodede jeg ham om at foretage en Undersøgelse, om det passede, som Statspolitiet paastod, at Sagen laa i Justitsministeriet, og ikke alligevel hos Statspolitiet, og at oplyse den skyldige saa grundig om hans Pligt, at det vilde være udelukket, at vi i Fremtiden vilde kunne blive udsat for Gjengtagelser.« Vi overnattede i Padborg. Næste Dags Morgen (vi var paa Cykle) blev der foreslaaet istedetfor ad Oksevejen, som vi foregaaende Dags Eftermiddag var kjørt fra Flensborg ud til Padborg, nu at kjøre over Krusaa ind, hvilket vi ogsaa gjorde. Da vi stod ved Krusaa Grænsested paa dansk Side, siger en af Grænsegensdarmene til mig: »Ja, Lassen, vi skal tage os lidt godt i Agt, Chefen for Statspolitiet er her paa Ferie for Tiden og bor paa Krusaagaard.« Jeg spurgte: »Er han da farlig, endskjøndt han ikke er i Tjeneste?« Han: »Ja, han arbejder ligegodt trods Ferien hver Formiddag et Par Timer. Han har faaet indrettet et Kontor her hos os, hvor han møder hver Dag, og det er lige ved den Tid, han plejer at komme.« Jeg: »Mon jeg kan faa ham i Tale, naar han kommer, saa vil jeg vente saa længe.« Han: »Jeg skal gaa ind og spørge Vagtmesteren ad.« Han gik ind og kom straks igjen ud med den Besked, om jeg vilde komme ind paa Kontoret. Jeg kom ind til Vagtmesteren, dengang Himmelstrup, og da han havde faaet at høre, hvad det drejede sig om, sagde han, at det vel nok vilde kunne lade sig gjøre. Kort efter kom Mensen. Himmelstrup gik ind og meldte mig, og jeg blev straks modtagen. Jeg sagde indledende, at jeg jo ikke havde ventet at træffe ham personlig her, ellers havde jeg ikke skrevet og afsendt Brevet til Rytter den foregaaende Dags Aften, hvilket jeg allerede havde omtalt for ham, men bedt ham om at ordne Sagen hos sin egen Institution eller, hvis det var nødvendigt, foranledige den overført til Justitsministeriet. Efter at have fremstillet hele Sagen samt nævnt, hvad jeg havde anmodet Rytter om, sluttede jeg med at sige, at jeg anmodede ham om det samme for Statspolitiets Vedkommende, som jeg

havde anmodet Rytter om for Justitsministeriets Vedkommende. Inden 8 Dage efter forelaa Tilladelsen.

Disse Eksempler turde være nok. Mange flere kunde nævnes. Før Krigen var det nærmest kun Landraadskontoret og Amtsretten i Slesvig, hvor Forretningerne førte mig hen. Efter Krigen er paa tysk Side ogsaa Regjeringsbygningen i Slesvig kommen til, og samtidig er mit Virkeomraade blevet udvidet ogsaa til det danske Konsulat i Flensborg, til Ministerierne i Kjøbenhavn, hvor jeg foruden i Justitsministeriet blandt andet ogsaa har været i Indenrigsministeriet, i Udenrigsministeriet, i Finansministeriet, i Kirkeministeriet og i Socialministeriet, og desforuden i Statspolitiets Kontorer. Udenfor Kjøbenhavn har jeg blandt andet maattet søge Amtmandsboligerne i Nykjøbing paa Falster og Sønderborg. Forberedelserne til Oprettelsen af den danske Privatskole i Slesvig ifjor har nødvendiggjort adskillige Besøg i Regjeringsbygningen, paa Landraadskontoret, i Amtsretten og paa Raadhuset i Slesvig. I November ifjor paa en Tur til Kjøbenhavn havde jeg Sager med, hvis Gjennemførelse nødvendiggjorde Besøg paa Statspolitiets Kontorer, i Justits-, i Indenrigs- og Socialministeriet. Nu lige var her en Mand fra Slesvig, der bad mig om at føre en Sag for ham paa Konsulatet i Flensborg. Den skal nu prøves ordnet imorgen. De Sager, der skal føres, er af alle mulige Slags.

Til Slut vil jeg fortælle mine Læsere en Drøm, som jeg havde engang i 1919. Jeg vil straks bemærke, at jeg har aldrig drømt ret meget og i Regelen havde jeg næste Dags Morgen kun en ubestemt Følelse af, at jeg havde drømt noget, men ikke mere om hvad. Nævnte Nat drømte jeg, at jeg kom gaaende ned ad en Kjøbstadsgade indtil jeg til Venstre naaede en aaben Plads, fyldt med Mennesker og hvor der baade blev talt og sunget. Lidt skraat forud til Venstre laa en større Bygning, som jeg til at begynde med var optaget af at se paa, for at faa Kjending paa, hvor jeg var henne i Verden. Men det vilde aldrig lykkes, thi saa saare jeg lod Øjnene løbe opad, var det hvergang, som om der oppefra blev sænket et



Tæppe nedad. Tilsidst vilde jeg dreje mig om til en af de nærmeststaaende med det Spørgsmaal, hvor vi var og i hvilken Anledning Folk var samlet her. I det samme Øjeblik (jeg fik ikke spurgt), blev der fri Udsigt over Bygningen. Det viste sig nu at være Frue Kirke i Kjøbenhavn. Jeg var altsaa kommen ned ad Nørregade og stod her med Pladsen foran Universitetet paa min venstre Side. Med det samme hørte jeg det, der blev sunget, og det var Strofen »*Det har slet ingen Hast for den, som tror!*« Dette var de eneste Ord, som jeg havde opfattet. Men derved vaagnede jeg nu pludselig.

Enhver kan tænke om denne Drøm, hvad han vil.

Strukstrup 1931.

